

แบบ
รายงาน
ผลการดำเนินงาน

ความคิดเห็นของเจ้าอวัวสวัดในกรุงเทพมหานคร
ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

บทคัดย่อ

ของ
สมสะนุก แสนธิจักร

- ๑๐๓/ ๒๕๔๙

เสนอต่อบันทิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา

ตุลาคม ๒๕๔๘

๑๗๖

สมสันนุก แสนชิ้นจักร. (2548). ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ปริญญาพินธ์ กศ.ม. (การมัชยมศึกษา-การสอนสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์

คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร เจริญพิทย์, อาจารย์วิลาวัลย์ จำรูญโรจน์.

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ใน 3 ด้าน คือด้านการปรับปรุง สิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร และเปรียบเทียบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ตามตัวแปรคือ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระราชทานเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส ตลอดจนรวมปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ประชากรได้แก่เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่ลงทะเบียนไว้ที่ปฏิทินศาสนา พุทธศักราช 2547 ทั้งหมด จำนวน 433 รูป กลุ่มตัวอย่างได้แก่ เจ้าอาวาสจำนวน 200 รูปที่ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า และแบบสอบถามความปลายเปิด สกัดที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีกรณี กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเอกเทศกัน (Independent-Samples t-test)

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก
2. เจ้าอาวาสวัดมีความคิดเห็นต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดทั้ง 3 ด้านตามตัวแปรตั้งทั้ง 5 ตัวแปรคือ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระราชทานเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม 2 ตัวแปรคือ การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน และพระราชทานเจ้าอาวาสมีความแตกต่างทางสถิติที่ระดับ .05
3. ปัญหาสำคัญที่มีความถี่สูงสุดในแต่ละด้านเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการดำเนินการ ด้านการรักษาความสะอาด ได้แก่ ผู้อยู่อาศัยและบุคคลภายนอกขาดความเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ได้แก่ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มากแนะนำให้ความรู้
4. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีความถี่สูงสุดในแต่ละด้าน ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ได้แก่ รัฐและประชาชนควรช่วยเหลือด้านงบประมาณและอุปกรณ์ ด้านการรักษาความสะอาด

ได้แก่หน่วยงานที่รับผิดชอบความมัจดเก็บขยะมากขึ้นกว่าเดิม และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ได้แก่ ควรจัดผู้เชี่ยวชาญมาอบรมถ่ายความรู้

**BANGKOK ABBOTS' OPINIONS UPON ENVIRONMENTAL MANAGEMENT
IN THEIR MONASTERIES**

AN ABSTRACT

BY

SOMSANOOK SANTHIJUK

**Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education Degree in Secondary Education
at Srinakharinwirot University**

October 2005

Somsanook Santhijuk. (2005). *Bangkok Abbots' Opinion Upon Environmental Management In Their Monasteries*. Master thesis, M.Ed. (Secondary Education-Environment). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University.
Advisor Committee : Assoc. Prof. Dr.Natthapong Charoenpit, Miss Wilawan Chamroonroch.

The purpose of this research was to study the opinions of abbots in Bangkok regarding environmental management in their temples in three ways: improving the environment; maintaining cleanliness, the conservation of vegetation and medicinal herbs, and to compare ways of management of the environment within the temples. The research was done following five variables namely: the situation of the temple; whether the temple stood next to a school; the status of the temple; the amount of Rains Retreats (Vassa) held by the abbot and the education qualifications held. It also included the problems of management and the means of resolving problems of environment management within temples.

The samples used in this research comprised from two hundred of 433 abbots whose temples were registered in the official governmental religious calendar of 2004 within the Bangkok region. A rating scale questionnaire with open minded questions was used for collecting data. The statistics used for analyzing data were frequency percentage, mean, standard deviation and t-test.

The results revealed that:

1. The abbots had opinions toward environmental management in their monasteries, as a whole and in each particular aspect at the high level.
2. Abbots have no different opinions on environmental management in their temples according to 5 variables: the situation of the temple, whether the temple stood next to a school, the status of the temple, the amount of Rains Retreats (Vassa) held by the abbot and the education qualifications. However, based on each particular aspect on improving environment of two variables: whether the temple stood next to a school and the amount of Rains Retreats (Vassa) held by the abbot show statistical different of 0.5 level.
3. The high important problems of environmental management in temples on improving environments are lack of budgets and accessories of improving the environment, on maintaining cleanliness it is found that lack of interested to taking

inhabits and visitors, and the conservation of vegetation and medicinal herbs it is found that lack of personal with knowledge ability in order to guide to information to preservation.

4. The means of resolving problem on improving environments are the Government and public meet contribute expenditures, on maintaining cleanliness are the pertinent personal in improving the environment should go and collect tasks and dirt more, and the conservation of vegetation and medicinal herbs should intense an expert to provide the knowledge.

ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร
ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ปริญญาโนพนธ์
ของ
สมสະนุก แสนธิจักร

เสนอต่อบันทึกวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา¹
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา

ตุลาคม 2548

ลักษณ์ เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญา呢พนธ์
เรื่อง

ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร
ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ของ
สมสานุก แสนธิจักร

ได้รับอนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัชยมศึกษา (การสอนสิ่งแวดล้อม)
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพญศิริ จีระเดชาภุล)
วันที่...13.....เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2548

คณะกรรมการสอบปริญญา呢พนธ์

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.นัฐพร พงษ์ เจริญพิทักษ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์วิภาวดี จำปุญโรจน์)

..... กรรมการแต่งตั้งเพิ่มเติม
(ดร.สนอง ทองปาน)

..... กรรมการแต่งตั้งเพิ่มเติม
(ดร.สมปราถนา วงศ์บุญหนอง)

ประกาศคุณประการ

ปริญญา呢พนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาและนำติดตามแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จากรองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐรุ่งษ์ เจริญพิทย์ ประธานกรรมการคุณคุณปริญญา呢พนธ์ อาจารย์วิลาวัลย์ จำรูญโจน์ กรรมการคุณคุณปริญญา呢พนธ์ ดร.สนอง ทองปาน และ ดร.สมปราถนา วงศ์บุญหนัก คณะกรรมการสอบปริญญา呢พนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระเทพวิสุทธิเกว รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและวางแผน พระมหาตร.ไพบูลย์ รุจิมิตโด รองอธิการบดีฝ่ายเผยแพร่และวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร และขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สมสร วงศ์อยู่น้อย สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา ดร.สธัญ ภู่คง สถาบันวิจัย พฤติกรรมศาสตร์ รองศาสตราจารย์ ดร.เสรีวัฒน์ สมนทร์ปัญญา ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย และคณาจารย์ในสาขาวิชาการมัชยศึกษาทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณพระมหาอนุศาสดา ธรรมปีดิโก ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการประมวลผลข้อมูลและแนะนำการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอกราบขอบพระคุณพระราชนัดดา (มนตรี ยางยืนสาร) และพระครูสังฆรักษ์ เดิน รดนวนโโน ที่ได้ให้ทุนในการศึกษา

ท้ายสุดขออุทิศความดีที่ได้จากปริญญา呢พนธ์นี้ให้ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ให้กำลังใจ ในการศึกษาและการทำปริญญา呢พนธ์ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์

สมสันนึก แสนธิจักร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
ความสำคัญของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	4
ตัวแปรที่ศึกษา.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
สมมติฐานในการวิจัย.....	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
แนวความคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น.....	9
ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม.....	13
แนวความคิดการอนุรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนา.....	19
บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม.....	35
บทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนมัธยมศึกษาและชุมชน.....	41
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	50
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	54
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	54
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	55
การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวมรวมข้อมูล.....	56
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	57
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	57
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	58
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	60

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง.....	61
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับ การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด.....	63
ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับ การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด.....	69
ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสวัดใน กรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด.....	74
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	78
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	78
ความสำคัญของการวิจัย.....	78
ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า.....	79
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	79
วิธีสร้างเครื่องมือ.....	80
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	80
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	81
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	81
อภิปรายผล.....	84
ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้.....	89
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย.....	90
บรรณานุกรม.....	91
ภาคผนวก.....	98
ก. ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	99
ข. รายนามผู้เชี่ยวชาญ.....	103
ค. การประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย.....	105
ง. แบบสอบถามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในวัด.....	116
จ. ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม.....	126

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

ประวัติย่อผู้วิจัย..... 129

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงจำนวนเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มด้วยอย่างแรกและตามด้วยแบบที่ตั้งของวัด และสถานภาพของวัด.....	55
2 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มด้วยอย่าง	61
3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม.....	63
4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ด้านการรักษาความสะอาดภายในวัด.....	65
5 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร.....	67
6 เปรียบเทียบความความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามที่ตั้งของวัด โดยรวมและรายด้าน.....	69
7 เปรียบเทียบความความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อ การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามการมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน	70
8 เปรียบเทียบความความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามสถานภาพของวัด โดยรวมและรายด้าน.....	71
9 เปรียบเทียบความความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามพื้นที่ของเจ้าอาวาส โดยรวมและรายด้าน.....	72
10 เปรียบเทียบความความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส โดยรวมและรายด้าน.....	73
11 ปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม.....	74
12 แนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในวัด.....	76

บทที่ 1 บทนำ

ภูมิหลัง

ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมไทยในสมัยอดีตกาล ที่รับร่วมกันอุดมสมบูรณ์ที่สามารถผลิตพืชพันธุ์ชั้นเยี่หารจำนวนมากมาหลายล้านปี ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง จากรอบครัวขนาดใหญ่ได้ลดขนาดลงกลایเป็นครอบครัวเดียวเข้าสู่สังคมเมืองที่อยู่อาศัยมีบริเวณคับแคบลง ไม่มีดินไม่ร่มรื่นอย่างสมัยก่อน มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งโดยเจตนาและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ได้ลดจำนวนลงไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการถูกบุกรุก ทำลาย จนเกินกำลังที่ป่าจะผลิตทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมาทดแทน ได้ทันกับความต้องการ ผลกระทบสำคัญที่ตามมาคือเกิดความแห้งแล้ง ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล และเมื่อฝนตกหนักก็ไม่มีดินไม่ค่อยดูดซึมและสกัดน้ำไว้ ก่อให้เกิดอุทกภัย สร้างความเสียหายร้ายแรงแก่บ้านเรือน ไร่นา ชีวิตมนุษย์และสัตว์ ในขณะนี้ทั่วทุกประเทศได้ร่วมกันรณรงค์อย่างจริงจัง เพื่อชีวิตของคนรุ่นหลังในวันข้างหน้า ต่างช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้รู้ว่าโลกกำลังร้อนขึ้นทุกขณะ หากไม่ช่วยกันแก้ไขไม่ว่าจะด้วยเรื่องการเร่งปลูกต้นไม้ให้เขียวชอุ่ม ลดภาวะมลพิษในอากาศ ตลอดจนแก้ไขสภาวะเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2546 : ไม่ปราภภูมิหลัง)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังเป็นอยู่และได้รับความสนใจ จัดได้ว่าเป็นปัญหาสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง เนื่องจากมีผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคน ในสังคมที่นับจะมีความรุนแรงมากขึ้น ดันเหตุหลักที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นก็คือ กิจกรรมต่าง ๆ ของผู้คน หรือการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จึงมีความจำเป็นและมีความพยายามที่จะให้ทุกคนและทุกสถาบันในสังคมได้มีส่วนร่วมกันในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว (วีระ เกตุหอม. 2539 :1) ประเวศ วะสี (2540 : 79) ได้กล่าวไว้ว่า วิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ กระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกและจะใหญ่มากขึ้น จนใหญ่จนดึงปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้ามาเชื่อมโยง จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นมักເօເພື່ອເປັນປະໂຍ້ນດ້ວກນແກ້ນ ມີຄວາມເກີຍວ້ອງກັນພື້ນພາວັດທິກັນ ສ່ວນທີ່ເບີຍດເບີຍກັນມືນ້ອຍ ມັກອູ້ໃນສກາພທີ່ສົມດຸລໂຮມີຄວາມສົມບູຣນ ແຕ່ສິ່ງແວດລ້ອມທີ່ເກີດຈາກສີມືອນນຸ່ມຍົບຍົນເບີຍດເບີຍທາງຮຽມຊາດໂດຍຕຽງ ຍິ່ງເປັນທຽບພາກທາງຮຽມຊາດແລ້ວຈະທຳໄຫ້ລັດນ້ອຍໂຮມດໄປ ແລ້ວທຳໄຫ້ເກີດສິ່ງແວດລ້ອມເປັນພິີ້ ເກີດຄວາມເສື່ອມໂກຮາກທາງຮຽມຊາດ ອີກດ້ວຍ ເນື້ອສິ່ງແວດລ້ອມເປັນພິີ້ ຍ້ອມມີຜົດຕ້ອມນຸ່ມຍົບຍົນແນ່ນອນ ເຊັ່ນເດີຍກັນກັບພະສົງມົກດໍາຮັງ

ชีวิตอยู่ในสังคมเช่นกัน ดังนั้น พระสงฆ์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษได้ และในทางกลับกัน หากพระสงฆ์จะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาน่าจะทำได้ดีกว่า (กมล ฉายาวัฒนะ. 2539 : 245)

วัดและพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่จะระหนักถึง ปัญหาสภาพแวดล้อม เห็นว่าปัญหาสภาพแวดล้อม คือปัญหาศีลธรรมเสื่อมโกร姆 ซึ่งเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะดองนำความสุขสงบ หรือศีลธรรมกลับมาสู่สภาพแวดล้อม เพื่อความสันติสุขของชีวิตและสังคม บางวัดปลูกต้นไม้ร่มครึ่ง บางวัดดูแลแหล่งน้ำ รักษาพันธุ์สัตว์น้ำ สัตว์ป่า ประกาศเป็นเขตอุทยาน มีป้าย เตือนห้ามทิ้งขยะ ห้ามเด็ดดอกไม้ ห้ามใช้พวงรีดที่ทำจากโฟม(พระมหาโมสิต รอดสาร. 2543 : 2; อ้างอิงจากสุร พงษ์ กองจันทึก. 2534 : 105)

ประชาชนในประเทศไทยส่วนมากได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแบบ Kraoath ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญต่อแนวคิดและวิถีปฏิบัติของประชาชนในสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งสิ่งแวดล้อม (เจริญ ชัยแก้ว. 2541 : 3) ดังนั้น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีวัดถุปะรังค์ที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดทุกวัดในพระราชอาณาจักร ได้กลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนทุกหมู่บ้าน โดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะสนับสนุนด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ การรักษาความสะอาดภายในวัดและเป็นแหล่งพันธุ์ไม้ใช้สอย เพื่อให้พุทธศาสนาชนกันทั่วโลก ได้มีที่พักผ่อนสันติสุข และยึดถือเป็นที่พึ่งทางใจได้อย่างแท้จริง โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทุกวัดความมีน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค มีส้วมสะอาด มีระบบจัดการขยะมูลฝอยและน้ำทิ้งที่ถูกสุขอนามัย เมรุปลดปล่อยพิษ มีต้นไม้ร่มรื่นและมีกล้าพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ รวมทั้งพืชที่เป็นอาหารและสมุนไพรไว้แจกชาวบ้าน และมีการรักษาความสะอาดเรียบเรียงภายในบริเวณวัดอยู่เสมอ เพื่อให้พระสงฆ์เป็นตัวอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ปลูกผั้งและกระดุนให้เยาวชนและประชาชนหันมาให้ความสนใจ และเห็นคุณค่าในการปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตใจของประชาชน โดยกระดุนให้มีส่วนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมาทดแทนสิ่งที่ถูกทำลายไป เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2546: ไม่ปรากฏเลขหน้า) จากวัดถุปะรังค์ดังกล่าวกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ขอความร่วมมือไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัดทั่วประเทศ ให้เป็นตัวอย่างของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้นำเสนอมาทำความร่วมมือ ซึ่งมหาเถรสมาคมได้มีมติสนับสนุนให้วัดทุกแห่งปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ การรักษาความสะอาดภายในวัด และให้วัดเป็นแหล่งพันธุ์ไม้ใช้สอยเพื่อให้พุทธศาสนาชนกันทั่วโลก ได้มีที่พักผ่อนสันติสุข และยึดเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้อย่างแท้จริง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2546: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การที่มีความต้องการให้สถาบันพระพุทธศาสนา ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น ทั้งความครั้งทราของ

พระสงฆ์ให้ความสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างจริงใจ และความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ในการชี้นำประชาชน ซึ่งพระสงฆ์ปฏิบัติให้เป็นที่ประจักษ์ต่อประชาชน โดยการแสดงออกทางจริยธรรมหรืออัธยาศัยของพระสงฆ์และลงมือทำให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน โดยวัดที่มุ่งเน้นด้านปริยัติ นอกจากมุ่งให้คณได้รับการศึกษาในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดโรงเรียนพระปริยัติธรรม และพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทคนัสส์สอนชาวบ้าน ได้ให้ความรู้และเป็นผู้นำในการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และยังมีส่วนเข้าไปช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นบุคคลที่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะทำหน้าที่ชี้แนะถ่ายทอดความรู้ และปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการประยุกต์หลักธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด เพื่อให้เป็นตัวอย่างของชุมชนในการส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นรมณียสถานให้เกิดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อม โดย darm สภาพของวัดให้เป็นสถานที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน เพื่อที่จะให้ประชาชนได้เข้าไปพักผ่อนภายในวัด ซึ่งเป็นการซักรชานให้ประชาชนเข้าวัดโดยทางอ้อมในการเข้าไปหาความสงบด้านจิตใจโดยจะทำการศึกษาในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้แก่คณะสงฆ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

- เพื่อจัดระดับความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ใน 3 ด้าน คือ
 - ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม
 - ด้านการรักษาความสะอาด
 - ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร
- เพื่อเปรียบเทียบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดใน 3 ด้าน ตามดั้วประดัน ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระราชของเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส
- เพื่อวิเคราะห์ปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ความสำคัญของการวิจัย

- ทำให้ทราบระดับการจัดการของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ใน 3 ด้านคือ 1) ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม 2) ด้านการรักษาความสะอาด และ 3) ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

2. ทำให้ทราบความแตกต่างของการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดจากการเปรียบเทียบตามด้วยประดัน 5 ด้วยคือ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระษานของเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาสที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

3. ทำให้ทราบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ผลการวิจัย ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่คณะกรรมการฯ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ในด้านต่าง ๆ 3 ด้าน คือ ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร โดยมีขอบเขตดังนี้

1. ประชากรได้แก่ เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครจำนวน 433 รูป
2. กลุ่มตัวอย่างได้แก่ เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครจำนวน 203 รูป ที่ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน กล่าวคือ โดยวิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นและสุ่มอย่างง่าย (ในการเก็บข้อมูล ได้กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 200 รูป เนื่องจากเจ้าอาวาสนบางท่านไม่ได้ตอบแบบสอบถาม)

3. ด้วยประทศึกษา

3.1 ด้วยประดันมี 5 ด้วยประ ได้แก่

3.1.1 ที่ดังของวัด แยกเป็น 2 กลุ่ม

- 1) กรุงเทพมหานครชั้นใน
- 2) กรุงเทพมหานครชั้นนอก

3.1.2 การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน แยกเป็น 2 กลุ่ม

- 1) มีโรงเรียนอยู่ในวัด
- 2) ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด

3.1.3 สถานภาพของวัด แยกเป็น 2 กลุ่ม

- 1) วัดพระอารามหลวง
- 2) วัดราษฎร์

3.1.4 พระษานของเจ้าอาวาสวัด แยกเป็น 2 กลุ่ม

- 1) 10 – 30 พระษา
- 2) 31 พระษานขึ้นไป

3.1.5 วุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาสวัด แยกเป็น 2 กลุ่ม

- 1) วุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียว

2) วุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก

3.2 ด้วยความได้แก่ การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดจำแนกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

3.2.1 ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

3.2.2 ด้านการรักษาความสะอาด

3.2.3 ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกตามทัศนะ ความเชื่อและความรู้สึกที่เกิดจาก การพิจารณาข้อเท็จจริงหรือประเมินผลจากประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของเจ้าอาวาสวัดใน กรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่ตนเป็นเจ้าอาวาส จำแนกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม 2) ด้านการรักษาความสะอาด 3) ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและ สมุนไพร

2. การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด หมายถึง การจัดการของวัดในฐานะองค์กรภายใต้ การอำนวยการของเจ้าอาวาสคือการเก็บ การรักษา การส่วน การซ่อมแซม การปรับปรุงสิ่งแวด- ล้อม การรักษาความสะอาด การป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาแหล่งน้ำ รักษาดินไม้และสมุนไพร ใน การวิจัยครั้งนี้ ศึกษา 3 ด้าน คือ 1) ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม 2) ด้านการรักษาความสะอาด และ 3) ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพรภายในวัด

2.1 ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม หมายถึง การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมภายในวัด ตาม ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ใน การวิจัยครั้งนี้ ในส่วนของการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และในส่วน ของข้อมูลเชิงคุณภาพ ศึกษาในประเด็นปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยใช้แบบสอบถาม ปลายเปิดเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2.2 การรักษาความสะอาด หมายถึง การรักษาความสะอาดภายในวัด ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ใน การวิจัยครั้งนี้ ในส่วนของการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และในส่วนของ ข้อมูลเชิงคุณภาพ ศึกษาในประเด็นปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยใช้แบบสอบถามปลาย เปิดเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2.3 การอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร หมายถึง การอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ภายในวัด ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ใน การวิจัยครั้งนี้ ในส่วนของการศึกษาเชิง ปริมาณ ใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการ เก็บข้อมูล และในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพ ศึกษาในประเด็นปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิดเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

3. เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535) และให้ปฏิบัติหน้าที่ในวัดในกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2547

4. วัด หมายถึง สถานที่อันได้รับพระราชทานวิสุกຄามสีมาและสำนักสงฆ์ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535) และเป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุ และสามเณร เป็นสถานที่ประกอบกิจทางพระพุทธศาสนา

5. ที่ดังของวัด หมายถึง ที่ดังของวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร จำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ 1)กรุงเทพมหานครชั้นใน คือวัดที่อยู่ในเขต พระนคร ป้อมปราบศัตรูพ่าย สัมพันธวงศ์ ดุสิต บางซื่อ พญาไท ดินแดง ห้วยขวาง ราชเทวี ปทุมวัน บางรัก สาทร ยานนาวา บางคอแหลม คลองเตย วัฒนา จตุจักร คลองสาน บางกอกใหญ่ และบางกอกน้อย และ2)กรุงเทพมหานครชั้นนอก คือ วัดที่อยู่ในเขต พระโขนง บางนา ประเวศ สวนหลวง สะพานสูง บางกะปิ วังทองหลาง มีนบุรี ลาดพร้าว หลักสี่ ดอนเมือง บางเขน สายไหม คันนายาว คลองสามวา มีนบุรี ลาดกระบัง หนองจอก ธนบุรี จอมทอง ราชบูรณะ ทุ่งครุ บางบอน บางขุนเทียน บางพลัด คลองชัก ภาษีเจริญ บางแค ทวีวัฒนาและหนองแขม

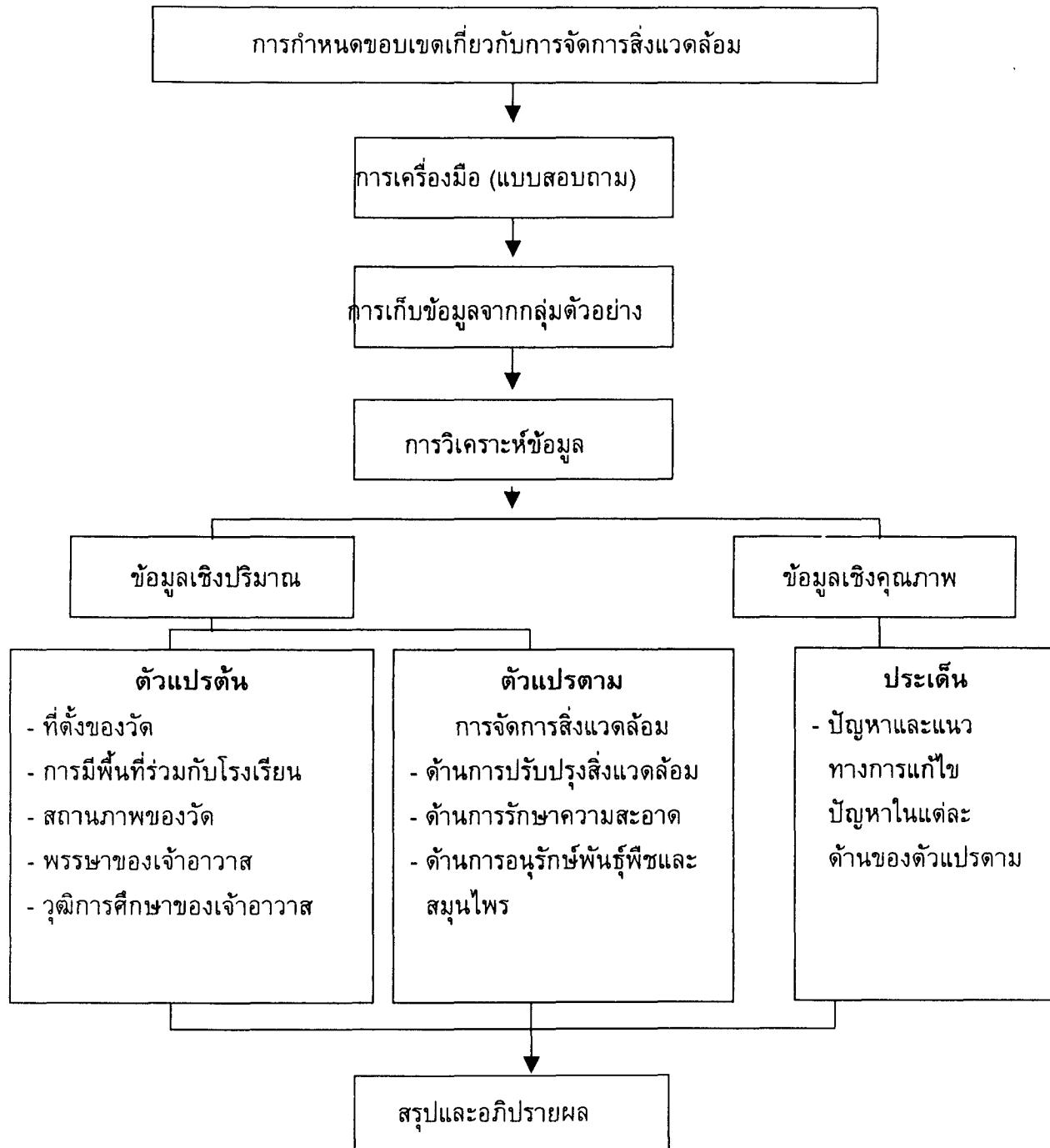
6. การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน หมายถึง สภาพการมีพื้นที่ร่วมอยู่ในบริเวณเดียวกันของวัดและโรงเรียน แยกเป็นวัดที่มีโรงเรียนอยู่ในวัด และวัดที่ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด

7. สถานภาพของวัด หมายถึง ฐานะหรือระดับของวัด จำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ1)วัดพระอารามหลวง คือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าจำนวนในบัญชี เป็นพระอารามหลวง และ2)วัดราษฎร์ คือวัดที่ได้รับพระราชทานที่วิสุกຄามสีมาแต่ไม่ได้เข้าบัญชีเป็นพระอารามหลวง

8. พระชาชนองเจ้าอาวาส หมายถึง จำนวนปีเดิมของการเป็นพระสงฆ์โดยนับตั้งแต่บวชเป็นพระสงฆ์จนถึงปี พ.ศ. 2547 จำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) 10 – 30 พระชาชนองเจ้าอาวาส และ2) 31 พระชาชนองเจ้าอาวาส

9. วุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส หมายถึง การศึกษาของพระสงฆ์ทางปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี สามัญ และทางโลก จำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ 1)การศึกษาทางธรรมอย่างเดียว และ2)การศึกษาทางธรรมและทางโลก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานในการวิจัย

1. เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครชั้นในกับกรุงเทพมหานครชั้นนอก มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน
2. เจ้าอาวาสวัดที่มีโรงเรียนอยู่ในวัดกับไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน
3. เจ้าอาวาสวัดพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน
4. เจ้าอาวาสวัดมีพระชา 10-30 พระชา กับ มีพระชา 31 พระชาขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน
5. เจ้าอาวาสวัดมีวุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียวกับมีวุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลกมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดเรียงลำดับตามหัวข้อดังนี้

1). เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1. แนวความคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น
- 1.2. ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
- 1.3. แนวความคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธศาสนา
- 1.4. บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม
- 1.5 บทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยม

ศึกษาและซุ่มชน

2). งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1). เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1. แนวความคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น

ความหมายของความคิดเห็น

ความหมายของความคิดเห็นมีนักวิชาการหลายท่านได้สรุปความหมายและนิยามเกี่ยวกับความคิดเห็นไว้ ผู้วิจัยขอสรุปมาเป็นรายบุคคลดังต่อไปนี้

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526 : 13) กล่าวว่า ความคิดเห็นถือได้ว่าเป็นการแสดงออกด้านเจตคติอย่างหนึ่ง แต่การลงความคิดเห็นนั้น มักมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ และเป็นส่วนที่พร้อมที่จะมีปฏิกริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอก

อุทัย หรัญโญ (2523 : 80 – 81) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความคิดเห็นของคนเรามีหลายระดับ คืออย่างผิวนิยม อย่างลึกซึ้ง สำหรับความคิดเห็นที่เป็นทัศนคตินั้น เป็นความคิดเห็นอย่างลึกซึ้ง และติดตัวไปเป็นเวลานาน เป็นความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป ไม่เฉพาะอย่าง ซึ่งมีประจำตัวของบุคคลทุกคน ความคิดเห็นที่ไม่ลึกซึ้ง และเป็นความคิดเห็นเฉพาะอย่าง จะมีอยู่ในเวลาอันสั้น เรียกว่าความคิดเห็น (Opinion) เป็นความคิดเห็นประเภทหนึ่งที่ไม่ตั้งอยู่บนฐานของพยานหลักฐานที่เพียงพอแก่การพิสูจน์ มีความรู้แห่งอารมณ์น้อย และเกิดขึ้นได้ง่ายแต่ก็สลายตัวได้เร็ว

สุชา จันทร์เอม; และสุรangs จันทร์เอม (2540 : 104) กล่าวว่า เป็นการยกที่จะแยกความคิดเห็นและเจตคติออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะทั้งความคิดเห็นและเจตคติมีลักษณะคล้ายกัน แต่ลักษณะของความคิดเห็นจะไม่ลึกซึ้งเหมือนเจตคติ

พัชนี วรกิวิน (2526 : 78) ได้กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติ ซึ่งเป็นความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ ต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ชอบ หรือไม่ชอบ

ลาวันดี จักรานุวัฒน์ (2540 : 9) ได้กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงความรู้สึกของแต่ละบุคคลในอันที่จะพิจารณาถึงข้อเท็จจริงต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยการพูด การเขียน โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลเป็นส่วนประกอบในการพิจารณา ซึ่งความคิดเห็นนี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากมีหลักฐานข้อเท็จจริงปรากฏ ความสำคัญของความคิดเห็นจะเป็นการศึกษาความรู้สึกของแต่ละบุคคลกลุ่มคนที่มีต่อสิ่งหนึ่ง แต่ละคนจะแสดงความเชื่อและความรู้สึกได ๆ ออกมายโดยการพูด การเขียน เป็นต้น

จิตตินันท์ เดชะคุปต์ (2538 : 5) ได้กล่าวว่า ความหมายของความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกซึ่งความเชื่อบางอย่าง เจตคติบางอย่างและค่านิยมบางอย่างของบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำอาจไม่สอดคล้องกับการแสดงออกทางความคิดเห็นต่อสิ่งนั้น

ประสาท หลักศิลา (2529 : 398 – 399) สรุปว่า นัดหรือความคิดเห็นด่าง ๆ ของคนเรานั้น เกิดได้จากการประทับสัมผัสร์ประจำวันของคนเรา แต่คนเรามีภูมิหลังทางสังคมจำกัดอยู่ภูมิหลังทางสังคมของคนเราแต่ละคน ยอมเป็นผลลัพธ์ของการที่คนเรากระทำการทดสอบต่อเหตุการณ์ และเกิดความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น

จากการศึกษาความหมายของความคิดเห็นพอสรุปได้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงด้านความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจ และความเชื่อต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยอาศัยความรู้พื้นฐาน การรับรู้ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนช่วยในการแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยการพูด หรือการเขียน ที่พร้อมจะมีปฏิกริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอกที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ดังนั้นการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้เป็นดัวอย่างของการจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียนและในชุมชนในการศึกษาวิจัย ครั้งนี้จึงเป็นการแสดงออกด้านเจตคติ การตัดสินใจ ความคิด ความรู้สึก และความประทับใจของเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มดัวอย่างในการวิจัยนี้เท่านั้น

องค์ประกอบของความคิดเห็น

เรมเมียร์ (จุติพ ผลเกิด. 2539 : 11 – 12 ; อ้างอิงจาก Rammeer.1954 : 6 – 7) ได้กล่าวว่า ความคิดเห็นมี 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ความคิดเห็นเชิงบวกสุด เชิงลบสุด (Extremers) เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งสามารถทราบทิศทางได้ ทิศทางบวกสุดได้แก่ ความรักจนหลง ทิศทางลบสุดได้แก่ ความรังเกียจ ความคิดเห็นนี้รุนแรงเปลี่ยนแปลงยาก

2. ความคิดเห็นจากความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Contents) การมีความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อสิ่งนั้น เช่น ความรู้ ความเข้าใจในการที่ดี ชอบ ยอมรับ เห็นด้วย ความรู้ความเข้าใจในทางที่ไม่ดี ได้แก่ ไม่ชอบ รังเกียจ ไม่เห็นด้วย เป็นต้น

ความสำคัญของความคิดเห็น

เฟลเดิมัน (ครรณยา เทียนเสรี. 2541 : 15 -161; อ้างอิงจาก Feldman. 971: 53)

ได้กล่าวเอาไว้ว่า การสำรวจความคิดเห็นเป็นการศึกษาความรู้สึกของบุคคล กลุ่มคนที่มีต่อสิ่งหนึ่ง สิ่งใด แต่ละคนจะแสดงความเชื่อ และความรู้สึกได ๆ ออกแบบโดยการพูด การเขียน เป็นต้น การสำรวจความคิดเห็นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือการเปลี่ยนแปลงระบบงาน รวมทั้งในการฝึกหัดการทำงานด้วย เพราะจะให้การดำเนินการต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นไปตามความพอใจของผู้ร่วมงาน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น

ความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ที่แสดงออกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานของแต่ละบุคคลที่ได้รับอิทธิพลต่อการแสดงออกในเรื่องนั้น ๆ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความคิดเห็น มีผู้เสนอแนะความคิดไว้พอสรุปได้ดังนี้

ชาดิชาย โถสินธิ (2529 : 15) มีความเห็นที่สอดคล้องกับครรณยา เทียนเสรี (2541 : 16) ได้เสนอว่า สิ่งที่มีอิทธิพลที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันประกอบด้วย

1. การอบรมของครอบครัว อิทธิพลของครอบครัวมีมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ เพราะครอบครัวเป็นสถาบันสังคมแห่งแรกของบุคคล

2. กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง บุคคลเมื่อยูในกลุ่มใดหรือสังคมใด ก็จะมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกับกลุ่มและสังคมนั้น ๆ กลุ่มเป็นส่วนผลักดันให้บุคคลมีการเรียนรู้โดยตรง

3. วัฒนธรรมประเพณี บุคคลเมื่อได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและประเพณีโดยย่องปฏิบัติไปตามวัฒนธรรมและประเพณีนั้น ๆ และมักจะมีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรม และประเพณีของตนไปในทางที่ดี

4. การศึกษา ระดับการศึกษามีอิทธิพลมากต่อการแสดงความคิดเห็น เพราะเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับบุคคล

5. สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลมากต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของบุคคล เพราะว่าจะเป็นสื่อในการสร้างความคิดทั้งทางด้านบวกและด้านลบได้

ดังนั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นสรุปได้ว่า เกิดจากประสบการณ์ตรงของบุคคล ซึ่งอาจจะเกิดจากการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็นจากสื่อต่าง ๆ จากสื่อบุคคลหรือกลุ่ม และปัจจัยที่เกิดจากค่านิยมของบุคคล หรือกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากผู้ปกครอง หรือสื่อต่าง ๆ ทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

การเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น

แมคไคร์ (Macquarie) (ณัฐสุชา เอี่ยมสมบูรณ์. 2543 : 9) ได้อธิบายขั้นตอนของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความคิดเห็นว่าประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ 3 ขั้นตอน คือ

1. การใส่ใจ (Attention) การใช้ความสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ

2. การเข้าใจ (Comprehension) การได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและเกิดความรู้
3. การมีสิ่งใหม่เกิดขึ้น (Yielding) มีการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์เกิดขึ้นจากสภาวะ-การณ์ปกติ

เช่นเดียวกันกับ เทรนดิส (Traindis) (ณัฐสุชา เอี่ยมสมบูรณ์. 2543 : 9) กล่าวว่าความคิดเห็นของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้และมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. การรับรู้ข้อมูลใหม่จากบุคคลหรือสื่อมวลชน
2. การได้รับประสบการณ์ตรงที่พบรู้ด้วยตนเอง หรือจากแรงสะเทือนใจ
3. การถูกบังคับให้ปฏิบัติตามโดยไม่เต็มใจ หรือจากแรงสะเทือนใจ

วิธีวัดความคิดเห็น

การที่จะทราบความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งหนึ่งใดนั้น จะต้องมีเครื่องมือวัดที่เชื่อถือได้ มีผู้เสนอการวัดไว้ พoSruB ได้ดังนี้

วิเชียร เกตุสิงห์ (2524 : 94 – 97) ได้เสนอว่า การใช้แบบสอบถามสำหรับวัดความคิดเห็น จะต้องระบุให้ผู้ตอบ ตอบว่า เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย กับข้อความที่กำหนดให้ แบบสอบถาม ประเภทนี้นิยมสร้างตามแนวของลิเคอร์ท ซึ่งแบ่งน้ำหนักความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วย อย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ส่วนการให้คะแนนขึ้นอยู่กับใจความว่าจะเป็นปัจจุบัน (Positive) หรือนิเสียง (Negative)

เพ็ญพร เพชรสุขศิริ (2531 : 3) ได้เขียนในเอกสารบรรยายของคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่องการวัดทัศนคติ หรือความคิดเห็นมีอยู่หลายวิธี ที่แพร่หลาย มี 4 วิธี คือ

1. วิธีของ瑟อร์สโตร์ (Thurstone's Method) เป็นวิธีสร้างมาตรฐานวัดออกเป็นปริมาตรแล้วเบริยนเทียบตำแหน่งของความคิดเห็น หรือทัศนคติไปในทางเดียวกัน และسمอ่อนว่าเป็น Scale ที่มีช่วงห่างเท่ากัน (Scale-appearing interval)

2. วิธีกัตต์แมน (Guttman's Scale) เป็นวิธีวัดทัศนคติหรือความคิดเห็นในแนวเดียวกัน และสามารถจัดอันดับของทัศนคติสูง-ต่ำ แบบเบริยนเทียบกันและกันได้จากอันดับต่ำสุด ถึงสูงสุด และแสดงถึงการสะสมของข้อความคิดเห็น

3. วิธีจำแนกแบบ เอส ดี สเกล (Semantic Differential Scale : S-D Scale) เป็นวิธีวัดทัศนคติหรือความคิดเห็นโดยอาศัยคู่คำคุณศัพท์ที่มีความหมายตรงกันข้าม (Bipolar Adjective) เช่นดี-เลว ชยัน -ชี้เกียจเป็นต้น

4. วัดแบบลิเคอร์ท (Likert's Method) เป็นวิธีสร้างมาตราการวัดทัศนคติที่นิยมแพร่หลาย เพราะเป็นวิธีสร้างมาตราการวัดที่ง่าย ประหยัดเวลา ผู้ตอบสามารถแสดงทัศนคติในทางชอบหรือไม่ชอบโดยยึดอันดับความชอบหรือไม่ชอบซึ่งอาจมีคำตอบให้เลือก 5 หรือ 4 คำตอบ และให้คะแนน 5 4 3 2 1 หรือ + 2 + 1 0 – 1 – 2 ตามลำดับ

สำหรับการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดที่ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ให้เป็นดัวอย่างของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถามของลิเครอร์ก (Liker's Method) เป็นเครื่องมือประกอบการวิจัย

1.2. ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่ใดก็ตาม จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ จะอยู่โดยลำพังตัวเดียวไม่ได้ มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

วิรัช วิรัชนิกារรณ (2535 : 14) และนิวัติ เรืองพาณิช (2542 : 40) ได้ให้ความหมาย ทรัพยากรธรรมชาติไว้ดังนี้ คือสิ่งที่ปรากฏหรือเกิดขึ้นเองโดยตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้เพื่ออำนวยประโยชน์แก่มนุษย์และสภาระธรรมชาติตัวยกันเองได้ เช่น น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ สัตว์ป่า ทุ่งหญ้า รวมทั้งมนุษย์ด้วย

ราตรี ภารา (2543 : 15 -16) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมดังนี้

ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources) หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพและสนองความต้องการของมนุษย์ได้ ได้แก่ น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า อากาศ แร่ธาตุ แสงอาทิตย์ มนุษยชาติเป็นต้น

สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ร่วรรณ ชินะตระกูล (2540 : 9) ได้ให้ความหมายของ สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพ และชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น

สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์ (2546 : 3) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ซึ่งสิ่งต่าง ๆ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ส่วน “ตัวเรา” หมายถึง มนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งไม่มีชีวิตก็ได้

จากความหมายดังกล่าว สามารถให้คำนิยามของสิ่งแวดล้อมสั้น ๆ ได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราในโลกนี้ ที่เกิดขึ้นเองหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของบ้านเรือน คน สัตว์ ดิน น้ำ ป่าไม้ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น

ประเภทของสิ่งแวดล้อม

สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์ (2546 : 4) ได้ให้ความหมายประเภทของสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment) เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมประเภทนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 พาก คือ

1.1 สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต (Biotic Environment) คือสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งลักษณะนั้นถูกควบคุมโดยพันธุกรรม เช่น พืช สัตว์ มนุษย์ เป็นต้น

1.2 สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Environment) คือสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ทั้งที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นด้วยตา และไม่ถูกควบคุมโดยพันธุกรรม เช่น ดิน อากาศ รังสี เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man Made Environment) สามารถแยกได้เป็น 2 พาก คือ

2.1 สิ่งแวดล้อมทางชีว-กายภาพ (Bio-physical Environment) เช่น ดันไม้ที่เกิดจาก การเพาะเนื้อเยื่อ การโคลน แพะ แกะ และการตัดต่อหน่วยทางพันธุกรรมพืชต่าง ๆ เพื่อใช้เป็น อาหารของมนุษย์ซึ่งสิ่งที่สร้างเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีชีวิตทั้งสิ้น ดังนั้นจึงเป็นสิ่งแวดล้อมทางชีว-กายภาพ ส่วนสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ บ้าน ถนน สะพาน และรถ จัดเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่ง สิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพและชีวภาพเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการ ดำรงชีวิตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2 สิ่งแวดล้อมทางสังคมหรือนามธรรม (Social or Abstract Environment) เช่น วัฒนธรรม กฎหมาย ศาสนา ค่านิยม หรือจริตประเพณี เป็นต้น ซึ่งจะเห็นว่าสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ไม่มีรูปร่าง จับต้องไม่ได้ แต่มนุษย์สามารถนำมาปฏิบัติได้ เพื่อให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นระเบียบnnn弄

เช่นเดียวกันกับนิวัติ เรืองพานิช (2542 : 6) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural Environment) ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น 2 ชนิดได้แก่

1.1 สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตอันได้แก่ พืช สัตว์ และมนุษย์

1.2 สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ลมฟ้าอากาศ ดิน ภูมิประเทศ และ ไฟ เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man Made Environment) ส่วนใหญ่เป็นแบบแผนหรือวิถี การดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ได้แก่ ชนบท ธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรม ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา และวิทยาการ ต่าง ๆ เป็นต้น

จากการให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า นักวิชาการแต่ละท่านได้ใช้เกณฑ์ในการแบ่งแตกต่างกันไป แต่ทั้งหมดก็อยู่ในกรอบของความหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว กัน และแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งมีอธิผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

คุณสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งแวดล้อม

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาช้านานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยที่มนุษย์เป็น ส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมตามระบบ生物 จึงต้องพยายามรักษาและรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นปัจจัยในการ ดำรงชีวิตด้วย ดังนั้นจึงมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคุณสมบัติของสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

ราตรี ภารา (2543 : 15 -16) ได้ให้ความหมายของ คุณสมบัติเฉพาะดัวของสิ่งแวดล้อม หรือสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเรานั้น 7 ประการ ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทุกชนิดมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดเฉพาะตัว (Unique) จะอยู่ที่ได้ก็ตามเอกลักษณ์ดังกล่าวจะบ่งบอกอย่างชัดเจน เช่น ต้นไม้ มนุษย์ น้ำ บ้าน ถนน ฯลฯ
2. สิ่งแวดล้อมไม่อยู่โดยเดียวในธรรมชาติ แต่จะมีสิ่งแวดล้อมอื่นอยู่เสมอ เช่น ดันไม้อยู่ กับดิน ปลากับน้ำ มนุษย์กับสังคม ฯลฯ
3. สิ่งแวดล้อมประเภทหนึ่งต้องการสิ่งแวดล้อมอื่นเสมอ เช่น ป่าต้องการดิน และน้ำ ปลา ต้องการน้ำ มนุษย์ต้องการที่อยู่อาศัย ฯลฯ
4. สิ่งแวดล้อมจะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นระบบที่เรียกว่า ระบบนิเวศ เช่น ระบบนิเวศป่าไม้ ระบบนิเวศน้ำ ฯลฯ
5. สิ่งแวดล้อมทั้งหลายมักมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ต่อกันและกันเป็นลูกโซ่ ดังนั้นเมื่อทำลายสิ่งแวดล้อมหนึ่งแล้วจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เป็นลูกโซ่เสมอและเกิดขึ้นเสมอ และเกิดขึ้นหลาย ๆ ขั้นตอน เช่น การทำลายป่าจันเสื่อมโกร姆 จะส่งผลให้เกิดการพังทลายของดิน ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ อ่างน้ำสำหรับดื่นเขิน สัตว์ป่าไม้มีที่อยู่อาศัย
6. สิ่งแวดล้อมแต่ละประเภทมีความเประบ้าง แข็งแกร่ง และทนทานแตกต่างกัน บางชนิดบางประเภทจะมีความคงทนได้ดี บางชนิดเประง่าย เช่น ดิน มักจะถูกชะล้างได้ง่าย
7. สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเป็น การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวหรือถาวรก็ได้ เช่น เมืองทุกเมืองจะค่อย ๆ เดิบโต การทำลายป่าแล้วเพาจะค่อย ๆ มีพืชขึ้นมาทดแทน ฯลฯ

ปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การดำรงชีวิตของมนุษย์จากกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในสิ่งแวดล้อม ไม่เพียงเฉพาะนำทรัพยากรในสิ่งแวดล้อมมาเพื่อ อุปโภคบริโภคเท่านั้น มนุษย์ยังได้มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เพื่อตอบสนองความต้องการ ต้านต่าง ๆ จึงได้มีการใช้ทรัพยากรมากขึ้น แล้วปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เกิดขึ้นตามมา

วินัย วีระวัฒนาวนะ (2541 : 136 – 142) ได้จำแนกปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. อากาศเป็นพิษ เป็นปัญหาที่เกิดจากการปล่อยสารพิษจากยานยนต์ และจากโรงงาน อุตสาหกรรมในปริมาณมากเกินกว่าอากาศจะจัดจางได้ทัน
2. ความร้อนและความแห้งแล้ง ในโลกปัจจุบันอุณหภูมิของอากาศ ที่ห่อหุ้มโลกร้อน ขึ้น ประมาณ 0.6 องศาเซลเซียส และถ้าไม่มีมาตรการแก้ไขใน 40 – 50 ปีโลกจะร้อนขึ้นประมาณ 3 องศา
3. การเกิดภัยธรรมชาติ ภัยธรรมชาติที่มักเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีได้แก่ การเกิดอุทกภัย ทำให้บ้านเรือนที่ทำการเพาะปลูกเสียหายจำนวนมาก

4. การสูญเสียป้าไม้ ป้าไม้ในประเทศไทยถูกบุกรุกทำลายอย่างรวดเร็วในระยะเวลา 50 ปี ที่ผ่านมา พื้นที่ป้าไม้ประมาณครึ่งหนึ่งถูกบุกรุกทำลายเพื่อนำมาใช้ และเพื่อใช้พื้นที่ในการเกษตรกรรม

5. การเสื่อมคุณภาพของดิน เนื่องจากพื้นดินของโลกไม่ได้มีปริมาณเพิ่มขึ้นแต่กลับมีความต้องการที่จะใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ที่เพาะปลูก และการประกอบอาชีพอื่น ๆ เพิ่มขึ้นนอก江南การเพาะปลูกข้าวมากทำให้ดินไม่สามารถปรับสภาพโดยการเพิ่มพูนธาตุ อาหารให้ดินตามธรรมชาติได้ทัน และเมื่อการใช้น้ำปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ฆ่าวัชพืชในการเพาะปลูกก็ยิ่งทำให้ดินเสื่อมคุณภาพเร็วขึ้น

6. น้ำเสียและการขาดแคลนน้ำ ตามธรรมชาติน้ำฝนจะระบายน้ำลงที่ดิน ที่อยู่ในอากาศลงมาด้วย ดังนั้นเมื่ออากาศมีฝุ่นละอองและสารพิษมาก น้ำฝนที่ตกลงมากก็จะสกปรกเมื่อไหลผ่านผิวดินก็จะระบายน้ำลงที่ดิน ที่อยู่บนพื้นดินเป็นด้วย น้ำเสียที่ก่อจากบ้านเรือน ชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมไหลไปรวมอยู่ในแหล่งน้ำ นอกจากนั้นการขาดแคลนน้ำดีมีน้ำใช้ในครัวเรือนและเพื่อการเพาะปลูกเป็นปัญหาสำคัญของโลก ทำให้ประชาชนได้รับความลำบากตามมา

7. ขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ในปัจจุบันขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลได้เพิ่มปริมาณมากขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนที่มีประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่น ทำให้ไม่สามารถจัดเก็บกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูลเหล่านี้ได้ทัน ทำให้ขยะและสิ่งปฏิกูลหลงเหลือในชุมชนหรือในที่สาธารณะทั่วไป นอกจากจะทำให้เกิดความสกปรกแก่บ้านเมืองแล้ว ยังส่งกลิ่นเหม็นและเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคอีกด้วย

เช่นเดียวกันกับอดีนาเจริญศิลป (2543 : 24) ได้กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือเป็นปัญหาร่วมของประเทศไทยจะส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง พ่อจะสรุปถึงสาเหตุที่สำคัญ คือ

1. การขยายตัวของเมือง การขยายตัวของเมืองมักเป็นไปอย่างไม่มีการควบคุมตามระบบผังเมือง และตามหลักการทางวิชาการเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่ถูกต้อง

2. การเพิ่มของประชากร การเพิ่มของประชากรที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และมีการกระจายตัวอย่างไม่เท่าเทียมกัน ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ก่อให้เกิดปัญหาการแก่งแย่งที่ทำกิน และการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เพิ่มปริมาณขยะและสารพิษในปริมาณมาก เกินกว่าการกำจัด

3. การใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้มีการใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์ และการใช้สารเคมีต่าง ๆ ที่มากเกินกว่าที่ควรจะเป็น ก่อให้เกิดการเสียสมดุลของสภาวะแวดล้อม รวมทั้งก่อให้เกิดสารพิษต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการเผาไหม้และขยะมีพิษจากโรงงาน ซึ่งยกแก่การกำจัด นับวันจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกที

4. พฤติกรรมของมนุษย์ สาเหตุสำคัญจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดปัญหาสภาวะแวดล้อม ได้แก่ การขาดความรู้ทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมทั้งในหมู่ประชาชนและผู้

บริหาร จิตสำนึกของประชาชนที่มีต่อการจัดสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการกระดุ้นอย่างจริงจัง รวมถึง จิตสำนึกของผู้ประกอบการบางคนที่ขาดความรับผิดชอบที่ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมาย

ปัญหาดัง ๆ ดังที่กล่าวมานี้จะทำให้ความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนยากแก่การควบคุมและแก้ไข ถึงเวลาแล้วที่ทุกคนทุกฝ่ายควรจะหันหน้ามาปรึกษาหารือ ช่วยกันแก้ไข ช่วยกันรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยกันรักษาสมดุลสภาวะแวดล้อม มีจะนั้นเราจะได้รับความเดือดร้อนไม่มากก็ น้อยและไม่ช้าก็เร็ว

หลักการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นนิวัติ เรืองพานิช (2542 : 43 - 45) ได้มีแนวความคิดและหลักการพอสรุปได้ดังนี้ :-

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดให้ เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุด และโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงห้ามใช้หรือ เก็บรักษาไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ (Time And Space)

2. ทรัพยากรธรรมชาติจำแนกอย่างกว้าง ๆ ออกเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า ทุ่งหญ้า และกำลังงานนุ่มนวลกับทรัพยากรที่ไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น น้ำมันและ แร่ด่าง ๆ เป็นต้น

3. ปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน ที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ให้คุณสมบัติที่ดีตลอดไป ในขณะเดียวกันจะเป็นผลดีต่อทรัพยากรื่น ๆ เช่น น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่าด้วย

4. การอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากรอย่างอื่นในเวลาเดียวกันด้วย ไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะทรัพยากร ทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

5. ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกนุ่มนวลออกจาก สภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรมหรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและ สังคมของมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ กล่าวโดยทั่ว ๆ ไป การอนุรักษ์ก็อีกต่อหนึ่งทางแห่งการดำเนินชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

6. ไม่มีโครงการอนุรักษ์ใดที่จะประสบความสำเร็จได้ นอกเสียจากผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จะได้ตระหนักรถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้น ๆ และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุก ๆ ด้าน ต่อสังคมมนุษย์ และควรใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน

7. อัตราการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน จะเป็นที่ได้ก้าม ยังไม่อยู่ในระดับที่จะพยุง ซึ่งฐานะความอยู่ดีกินดีโดยทั่วถึงได้ เนื่องจากการกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรยังเป็นไป โดยไม่ทั่วถึง

8. การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบท ความมั่งคั่งสุข สมบูรณ์ของประเทศขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และขึ้นอยู่กับทรัพยากร มนุษย์ซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ของประเทศนั้น ๆ

9. การทำลายทรัพยากรได ๆ ด้วยเหตุได้ก็ตาม เท่ากับเป็นการทำลายความศิวิไลส์ของมนุษย์ อย่างไรก็ตี มนุษย์จะต้องยอมรับว่า การทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้เกิดขึ้นอยู่ทุกแห่งที่มีการใช้ทรัพยากรนั้น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

10. การดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ซึ่งต่างก็เกิดมาจากการผลิตและจิตใจขึ้นอยู่กับคุณค่าของอาหารที่เราบริโภค นอกจากปลาและอาหารทะเลอื่น ๆ แล้ว อาหารทุกอย่างจะเป็นผักผลไม้ถ้วน ข้าวหรือในรูปของนม เนื้อสัตว์อันเป็นผลผลิตจากพืชที่สัตว์บริโภคเข้าไปล้วนเกิดขึ้นมาจากการดินทั้งสิ้น

11. มนุษย์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติและเชื่อในความเป็นไปได้ตามธรรมชาติ มนุษย์สามารถนำเอาวิทยาการต่าง ๆ มาช่วยหรือบนระนาบงานการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติได้แต่มนุษย์ไม่สามารถจะนำสิ่งใดมาทดแทนธรรมชาติได้ทั้งหมดที่เดียวอย่างแน่นอน

12. การอนุรักษ์นอกจากจะเพื่อการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษย์แล้ว ยังจำเป็นต้องอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อความสมบูรณ์และเป็นผลดีทางจิตใจด้วยเช่น การอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์สัตว์ป่า เพื่อความสวยงามและสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นเกมกีฬา เป็นต้น

13. เป็นความจริงที่ว่าประชากรของโลกเพิ่มขึ้นทุกวัน แต่ทรัพยากรธรรมชาติกลับลดน้อยถอยลงทุกที ไม่มีใครทราบได้ว่าการใช้ทรัพยากรในบัน្តปลาญี่นั้นจะเป็นอย่างไร อนาคตจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทุกคนไม่เริ่มดันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่บัดนี้

นอกจากนี้แล้วยังมีนักวิชาการบางท่านได้กล่าวเพิ่มเติมอีกด้วย เช่น จันทร์แก้ว (2530 : 105) กล่าวไว้ว่า การที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เกิดผลนี้ควรมีแนวคิดทั้ง 6 ประการดังไปนี้

1. ในการที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งนั้น จะเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ต่อมนุษย์ทุกมุม กล่าวคือ ต้องมีความรู้เกี่ยวกับรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อมและจะให้ประโยชน์และโทษต่อมนุษย์ซึ่งอยู่ในแต่ละสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ อย่างน้อยที่สุดต้องคำนึงถึงการสูญเสียอันอาจจะเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2. รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวัง พร้อมทั้งประโยชน์และการทำให้อยู่ในสภาพที่เพิ่มพูนทั้งด้านกายภาพและเศรษฐกิจเท่าที่จะทำได้ รวมทั้งที่จะต้องตระหนักรسمอย่างไรในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไป จะไม่เป็นการปลดภัยต่อสภาวะแวดล้อม

3. ต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้นั้นโดยให้มีอตราผลิต (เพิ่มพูน) เท่ากับอัตราใช้ หรืออัตราเกิดเท่ากับอัตราตาย เป็นอย่างน้อย

4. ประชาชนเป็นปัจจัยอันสำคัญที่ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประเมินอัตราเกิดและการเปลี่ยนแปลงของพลเมืองตลอดเวลา โดยพิจารณาจากความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

5. ทางการปรับปรุงวิธีการใหม่ ๆ ในการที่จะผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้ประชาชนได้มีใช้อย่างพอเพียง

6. ให้มีการศึกษาแก่ประชาชนเพื่อเข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาความสมดุลตามธรรมชาติ ซึ่งจะมีผลต่อการทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี การให้การศึกษาอาจเป็นทั้งในและนอกโรงเรียน ทั้งนี้และทั้งนั้นด้องอยู่ในสภาพที่เหมาะสมในการให้การศึกษาแก่บุคคลเฉพาะถี่น วัย และคุณวุฒิ เพื่อจะให้ประชาชนเข้าใจในหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและผลการให้การศึกษานี้จะเป็นหนทางนำไปสู่ความหวังในอนาคตว่า สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่จะสวยงามและน่าอยู่ในอนาคต

จากการให้ความหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมานี้ พอกสรุปได้ว่า การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นต้องมีการดูแล รักษา ป้องกันการทำลาย บำรุง สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และรู้จักใช้ประโยชน์จากการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างชัญฉลาด มีประสิทธิภาพ ให้ประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด และจะดองดูแลหรืออดแท้งให้คืนสู่สภาพเดิม

1.3. แนวความคิดการอนุรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลัก

พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นั้น ประกอบด้วยคำสอนหลักใหญ่ ๆ ได้แก่ พระธรรมและพระวินัย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงถูกเรียกว่า พระธรรมวินัย

พุทธศาสนาจะมีบทบาทต่อการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างไรนั้น ก็ต้องมองไปอีกว่าจะเอาศาสนาในส่วนใดมาประยุกต์ใช้ได้บ้าง เพราะศาสนามีองค์ประกอบหลักถึง 4 อย่าง คือ ศาสนาบุคคล ศาสนาธรรม ศาสนาวัตถุ และศาสนาพิธี หรือจะย่อให้เหลือสองอย่างคือเป็นองค์กรและหลักคำสอน (พระมหาโมสิต รอดสารค. 2543 : 12)

ในส่วนที่ว่าด้วยพุทธทัศน์ของพระพุทธเจ้าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมในยุคนั้นที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคมและต่อพระพุทธเจ้าในการจัดการสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่ได้มีแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยตรง การศึกษาถือเป็นการนำเอาสถานการณ์บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม มาอธิบายให้เห็นแนวคิดว่า พระองค์มีแนวคิดและวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไร (พระสั่งเสริม แสงทอง. 2541 : 150)

เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา ผู้วิจัยได้จำแนกรูปแบบด้วยอย่างและคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมตามที่ปรากฏในพระธรรมและวินัยคือ

1. การนำพระธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

2. การนำพระวินัยมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

1. การนำพธรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ลักษณะพธรรมในพระพุทธศาสนา

การจัดการสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของพธรรมในที่นี้หมายถึง เป็นการจัดการที่เน้นไปที่ หลักคำสอนซึ่งเป็นหลักธรรม ที่ว่าด้วยการส่งเสริมสนับสนุนความเจริญงอกงามของชีวิตพรมจรรย์ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม หรือหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกนำไปปฏิบัติแล้ว เป็นผลดีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งสามารถจำแนกถึงประเภทของหลักธรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมดังนี้

คำสอนในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มาก ซึ่งรวมไว้ในพระคัมภีร์ชื่อ พระไตรปิฎกอัน ประกอบด้วย พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม เป็นดัง ๔ โสดโดยสรุปจะพบหลักคำสอนสำคัญๆ ได้แก่ (นิพนธ์ เทียมทิพาก. 2527 : 11 – 13)

1. หลักโอวาทปาติโมก্ষ

หลักโอวาทปาติโมก្ម เป็นแก่นของพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนประชาชนให้ ประพฤติปฏิบัติตาม มีหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ

เว้นจากทุจริต คือ เว้นจากการประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ

ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ

ทำใจของตนให้หมดจากเครื่องเคราหนมองใจ มีโลภ โกรธ หลงเป็นดัน

2. หลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับศึกษาของพุทธศาสนา เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้อยู่ขึ้นไปจนบรรลุจุติหมายสูงสุดคือพระนิพพาน จำแนกออกเป็น ๓ ประการ คือ ศีล คือ ความสำรวมกาย วาจา ให้เรียบร้อย

สมารถ คือ ความรักษาใจมั่น

ปัญญา คือ ความรอบรู้ในกองสังขาร

3. หลักไตรลักษณ์

หลักไตรลักษณ์ เป็นหลักความจริงซึ่งแสดงถึงลักษณะที่เสมอ กันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ความไม่ถาวร ความเปลี่ยนแปลง

ทุกขัง คือ สิ่งที่ทนอยู่ได้ยาก สิ่งที่คงอยู่ในภาวะนั้นๆ ได้ด้วยยาก

อนัตตา คือ ความเป็นของไม่ใช่ตน

4. หลักกรรม

หลักกรรมหรือที่รู้จักกันว่า กฎแห่งกรรมคือ กฎแห่งเหตุและผลที่เข้าใจกันว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คำว่า "กรรม" หมายถึงการกระทำที่ประกอบไปด้วยเจดนาจำแนกตามแหล่งที่เกิดได้ 3 ประการ คือ

กายกรรม คือ การกระทำการกาย

วจิกรรม คือ การกระทำการวาจา

มโนกรรม คือ การกระทำการใจ

พุทธศาสนาถือว่าโลกย่อมเป็นดามกรรม บุคคลมีกรรมเป็นของตน จะด้องเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึงอาศัย ควรทำกรรมอันได้ไว้ดีหรือชั่ว กีดตาม เขาจะด้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

5. หลักปฏิจสมุปนาท

ปฏิจสมุปนาท แปลว่า ธรรมที่เป็นปัจจัยอาศัยกันและกันเกิดขึ้น หรือว่าการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน ได้แก่การที่มีสิ่งนี้ จึงมีสิ่งนี้ หรือเพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัยจึงเกิดสิ่งนี้ขึ้นมา หลักธรรมข้อนี้บางครั้งท่านเรียกว่า "ปฏิกริยาลูกโซ"

ปฏิจสมุปนาทแบ่งออกเป็น 2 สาย คือสายเกิดได้แก่เหตุปัจจัยที่สืบเนื่องกันโดยเป็นความทุกข์ เรียกว่า สมุทยวาร และสายดับ เรียกว่า นิโรชوار

สายเกิด (สมุทยวาร) มีดังนี้

เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขารทั้งหลาย
-----------------------	---------------------

เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ
-------------------------	-------------

เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป
-------------------------	-------------

เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสพายดนะ
-------------------------	--------------

เพราะมีสพายดนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ
--------------------------	------------

เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
------------------------	------------

เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
------------------------	------------

เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปทาน
------------------------	-------------

เพราะมีอุปทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ
-------------------------	---------

เพราะมีภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ
---------------------	-----------

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ธรรมะจะสกัดบริเทวะทุกข์โภณสัญญาสหัศจรรย์จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้

สายดับ (นิโรชوار) มีดังนี้

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอวิชานนั่นเที่ยว	จึงมีความดับแห่งสังขาร
--	------------------------

เพราะมีความดับแห่งสังขาร	จึงมีความดับแห่งวิญญาณ
--------------------------	------------------------

เพราะมีความดับแห่งวิญญาณ	จึงมีความดับแห่งนามรูป
--------------------------	------------------------

เพราะมีความดับแห่งนามรูป	จึงมีความดับแห่งสพายดนะ
เพราะมีความดับแห่งสพายดนะ	จึงมีความดับแห่งผัสสะ
เพราะมีความดับแห่งผัสสะ	จึงมีความดับแห่งเวทนา
เพราะมีความดับแห่งเวทนา	จึงมีความดับแห่งดัณหา
เพราะมีความดับแห่งดัณหา	จึงมีความดับแห่งอุปahan
เพราะมีความดับแห่งอุปahan	จึงมีความดับแห่งกพ
เพราะมีความดับแห่งกพ	จึงมีความดับแห่งชาติ
เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล	ธรรมะรถะ โสกะปริเทวะทุกขะโถมนัสอุปายาสหั้ง
หลายจึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้	

6. หลักอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญหลักหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาสั่งสอนพุทธบริษัทเป็นจำนวนมาก จำแนกออกเป็น 4 ประการ คือ

ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ

สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ การดัณหา ภวัตตันหา วิภาวดัณหา

นิโรธ คือ ความดับทุกข์

มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ มีองค์ 8 ประการ คือปัญญาอันเห็นชอบ つまりชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ ทำความเพียรชอบ ดังสติชอบ ดังใจชอบ

สำหรับ หลักความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธศาสนาถือว่าด้องเริ่มด้วยการมีสัมมาทิฐิเสียก่อนพระ “สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คือ ความเข้าใจโลกและชีวิตตามอริยสัจสี่...สัมมาทิฐิจึงมีความสำคัญไม่เพียงแต่ขัดใจจะอันเป็นความ เขลาและหลงผิด ซึ่งเป็นต้นตอหนึ่งของกิเลสในดั่งมนุษย์เท่านั้น ยังมีฐานะเป็นจุดเริ่มต้นสูตรคทั้ง เจ็ดที่เหลืออีกด้วย” (สุนทรภารณ์ เดชะพะโลกุล. 2534 : 128)

ในประเดิมความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตามหลักมัชณิมาปภิปทา หรือรรคเมื่องค์แปด ซึ่งเป็นอริยสัจข้อที่สี่ในพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยความดีหรือข้อปฏิบัติเพื่อการพันทุกข์และเป็น อิสระอย่างแท้จริง บรรครหรือทางสายกลางนี้มีลักษณะเป็นทั้งระบบคิดและระเบียบในการครองชีวิต อันจะนำมนุษย์สู่ชีวิตที่ดีงามโดยสัมพันธ์กับสรรพสิ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเดร瓦ท อย่าง ไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักมัชณิมาปภิปทานั้น สามารถอธิบายตาม หลักการดังกล่าวโดยละเอียดดังนี้ (เจริญ ชัยแก้ว. 2541 : 49)

สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) มีความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมคือ มีความเห็นว่าความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ได้มีเพียงแต่การอาศัยวัตถุภายนอกให้มากเท่านั้น มนุษย์ไม่ควรมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงผลเสียหรือผลกระทบที่ตามมา และมีความเห็นที่ถูกต้องว่า สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์ในด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา ตลอดจนมนุษย์ควรมีแนว คิดที่แสดงความอ่อนโยนและดำเนินชีวิตที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม

สัมมาสังกปปะ (ด้ำริชอบ) เมื่อมนุษย์มีความเห็นชอบในเบื้องต้นแล้วยอมจะทำให้มีความด้ำริชอบ ดังเช่นคิดคันหาสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันและคิดหาทางป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นดัน ตลอดจนการมีความคิดริเริ่มปรับปรุงแก้ไขและร่วมมือกันการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง

สัมมาวaja (เจราชอบ) ในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้การเจราชาชอบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการสื่อสาร หรือการโฆษณาเผยแพร่ในการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในทางที่ถูกต้อง เช่น การแนะนำดักเดือนถึงความรุนแรงของสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม หรือให้คำแนะนำในเชิงสร้างสรรค์ว่าทุกคนสามารถช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร รวมถึงการเจราให้เหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย

สัมมาภัมมันตะ (กระทำชอบ) นอกจากการมีความเห็นที่ชอบ การด้ำริชอบ และเจราชอบแล้ว การกระทำในสิ่งที่ชอบกล่าวได้ว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินอยู่ของสิ่งแวดล้อมเช่นกัน เพราะเมื่อมนุษย์ด่วนจากการผ่าสัตว์ การขโมยทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เช่นป่าไม้ย้อมที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นคงอยู่ได้ไม่ถูกทำลายให้สูญสิ้นไปนั้นเอง

สัมมาอาชีวะ (เลียงชีพชอบ) สามารถนำมาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับเรื่องของสิ่งแวดล้อมในแบบที่ว่ามนุษย์ต้องไม่ยินยอมประกอบอาชีพที่จะส่งเสริมการทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การประกอบอาชีพในด้านที่เกี่ยวกับการผลิตเคมีภัณฑ์ที่ทำอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทั้งมวล รวมทั้งอุปกรณ์อันเป็นเครื่องมือที่จะนำไปทำลายสิ่งแวดล้อมหรือไม่ยินยอมประกอบอาชีพในการผ่าสัตว์ ล่าสัตว์และการโคนป่า เป็นต้น

สัมมารายามะ (พยาภยามชอบ) ในการดูแลรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ยากในสังคมปัจจุบัน เพราะมีสิ่งที่กระดุนให้มนุษย์ละเลยต่อหน้าที่ที่ถูกต้องของตนเองได้ ด้วยการยังเช่น การทำลายป่าและการล่าสัตว์อาจจะเป็นวิถีชีวิตรายเดียวในโลกปัจจุบัน หรือการเป็นอยู่ที่ดีในสังคมได้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ความพยายามอดกลั้นต่อสิ่งล่อใจที่จะนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สัมมาสติ (ระลึกชอบ) มนุษย์ต้องใช้สติคือความระลึกในทางที่ชอบในทุกเรื่องเพื่อให้เกิดการยังคิด โดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้นมนุษย์จะต้องได้รับการย้ำเตือนให้ระลึกถึงแนวทางหรือวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น การระลึกถึงผลดีของการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสรรพสิ่งในโลกนี้

สัมมาสามาธิ (ดังจิตมั่นชอบ) ด้วยการมีจิตใจที่แน่แม่นั่นคงในทางที่ถูกต้องจะทำให้การคิดและการกระทำที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ บรรลุเป้าหมายได้ รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนี้ ถ้าหากมนุษย์มีความตั้งใจหรือมีจิตใจที่มั่นคงในการแก้ไขปัญหา และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแนวทางที่ถูกต้องดีแล้ว ย่อมจะทำให้มนุษย์สามารถพันจากวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมได้

โดยสรุป หลักมัชณิมาปฏิปทาหรือมรรคแปดของพระพุทธศาสนาเทราภานั้น ก็คือระบบจริยธรรมความประพฤติปฏิบัติหรือหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงามหรือหลักการครองชีวิตของมนุษย์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่กำลังเผชิญอยู่ได้ เพราะหลักการนี้เป็นหลักการที่ให้มนุษย์เผชิญกับทุกสิ่งด้วยแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมทั้งในส่วนพุทธกรรม จิตใจและปัญญา โดยเริ่มจากความคิดเห็นที่ถูกต้องซึ่งเป็นส่วนปัญญา ก่อนพระพุทธศาสนาเทราภาก็อธิบายว่า “ถ้าจะเปลี่ยนวิถีชีวิตของมนุษย์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติด้วยการเปลี่ยนจิตใจให้ลดความโลภ โกรธและหลง ควบคุมการใช้ชีวิตให้อยู่ในหลักมัชณิมาปฏิปทาเริ่มต้นด้วยการมีสัมมาทิฐิ คือมีความเห็นถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก่อน” (พระมหาปะยูร ธรรมจิต陀.2538 :6)

พระมหาโสภณ ชาวปะลายนา (2537 : 39)ได้นำเสนอจริยธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทได้ดังนี้

1. ปชาน ความเพียร 4 อาย่าง ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สัنجวันปชาน ระวังป้องกันไม่ให้มลพิษและความเสื่อมโทรมเกิดขึ้น
ปหานปชาน ทำลายมลพิษ และกำจัดความเสื่อมโทรมที่มีอยู่แล้วให้หมดไป
ภานาปชาน สร้างและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น
อนุรักษนาปชาน บำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมลง

2. ความไม่เบียดเบียน

อพยาปชุณสุข โลเก ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลกสิ่งได้ก็ตามที่เราไม่พึงประสงค์ ผู้อื่นก็ไม่พึงประสงค์เช่นเดียวกัน การทิ้งน้ำเสีย กากรขยะ สารพิษ ลงสู่ที่สาธารณะ ย่อมทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ผู้เชื้อฟังคำสอนของพระพุทธเจ้ายอมไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3. ความเมตตา ความกรุณา

มาดา ยถา นิย ปุดต อายุสา เอกปุดตมรاغุเข เอามุปิ สพพกูเตสุ манสมุภาเย อปริมาณ เมดดุณจ สพพโลกสเม มานสมุภาเย อปริมาณ ฯ แปลว่า มาตราณอมลูกคณเดียวผู้เกิดในตนด้วยย่อมพรารชิวดได้ ฉันใด พึงเจริญเมตตามีในใจ ไม่มีประมาณในหั้งสัตวหั้งปวง ฉันนั้น บุคคลพึงเจริญเมตตามีในใจ ไม่มีประมาณไปในโลกหั้งสั้น โลกจะมีแต่สันติสุข ถ้าทุกคนมีเมตตา

4. ความสันโดษ

สนดุภวี ปรม ชน

ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ดุภวี สุขา ยา อิตตีเรน

ความสันโดษด้วยปัจจัยตามมีตามได้สำนึมมาให้

อดิโลโก ทิ ปานโก

ความโลภเป็นบาปแท้

โลโก ธรรมมา น บริปน์โต

ความโลภเป็นอันตรายแห่งธรรมหั้งหลาย

2. การนำพระวินัยมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ลักษณะพระวินัยในพระพุทธศาสนา

พระวินัยคือข้อบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อห้ามให้สาวกปฏิบัติ เพราะถ้า กิขุได้ล่วงละเมิดแล้วจะเป็นอันตรายต่อการประพฤติพรมจรรยา เป็นข้อห้ามที่ทรงกำหนดโดยเชื้อ ไว้ที่เรียกว่าอาบัติมีทั้งหมด 7 อย่างคือ (วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา.

2538 : 2)

1. ปาราชิก
2. สังฆาทิเสส
3. ถุลจัจจย
4. ปاجิตดีย
5. ปภีเทสนียะ
6. ทุกกฎ
7. ทุพภาณิต

โดยแบ่งการลงโทษออกเป็นสามระดับ คือ 1. โทษอย่างหนัก ยังกิขุผู้ล่วงละเมิดให้ขาด จากความเป็นพระกิขุได้แก่อาบัติปาราชิก 2. โทษอย่างกลาง ยังผู้ล่วงละเมิดให้อยู่กรรมหรือ ประพฤติวัตรเพื่อทราบดูเองได้แก่อาบัติสังฆาทิเสส 3. โทษอย่างเบาได้แก่อาบัติถุลจัจจย, ปاجิตดีย, ปภีเทสนียะ, ทุกกฎ, และอาบัติทุพภาณิต ยังผู้ล่วงละเมิดให้ประจันตนต่อหน้ากิขุด้วย กันเมื่อได้กระทำอย่างโดยอย่างหนึ่งจึงพ้นจากโทษนั้น

วิธีการที่สาวกจะต้องอาบัติแบ่งออกเป็น 6 อย่างคือ 1. ต้องด้วยไม่ละอาย 2. ต้องด้วยไม่รู้ ว่าสิ่งนี้เป็นอาบัติ 3. ต้องด้วยสงสัยแล้วถึงทำลง 4. ต้องด้วยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร 5. ต้อง ด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร 6. ต้องด้วยลืมสติ

พระวินัยของกิขุมีแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ วินัยที่มาในพระปัตโนกข์ และพระวินัย ที่ไม่ได้มาในพระปัตโนกข์ พระวินัยที่มาในพระปัตโนกข์นั้นมีทั้งหมด 227 ข้อที่เรียกว่า ศิลของ กิขุนั้นเอง โดยจำแนกได้ดังนี้คือ ปาราชิก 4, สังฆาทิเสส 13, อนิยต 2, นิสสัคคิป่าจิตดีย 30, ปاجิตดีย 92, ปภีเทสนียะ 4, เสขิยะ 75, และอริกรณ์สมณะ 7

การบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อนั้น เกิดขึ้นภายหลังจากที่กิขุได้ประพฤติเสียหายในเหตุ- การณ์ต่างๆ เมื่อมีผู้ร้องเรียนหรือเกิดความเสื่อมเสียต่อสงฆ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงให้มีการประชุมสงฆ์ แล้วมีการสอบถามเรื่องราวต่างๆ แล้วทรงบัญญัติพระวินัยซึ่งมีขั้นตอนดังนี้คือ (กรรมการศาสนา.

2531 : 18)

1. เมื่อกิขุก่อเหตุขึ้นแล้ว ตรัสสั่งประชุมสงฆ์
2. ตรัสตามกิขุผู้ก่อเหตุให้ฟุ่รับ
3. ชี้โทษแห่งการประพฤติผิด และแสดงอา鼻ิงส์แห่งการสำรวม
4. วางโทษ คือ ปรับอาบัติไว้ หนักบ้าง เบาบ้าง

ผู้วิจัยจึงได้พบว่าวินัยของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีจำนวน 21 ข้อ โดยจำแนกได้ดังนี้ (พระมหาสำนวน ไยแก้ว. 2544 : 20) คือ

1. เพื่อควบคุมมลพิษของอากาศ มีจำนวน 1 ข้อ คือ โซติกสิกนาบที่ 6 แห่งสุรากัน
วรรณ ป้าจิตดีร์กันท์ คือ กิกชูไม่เป็นไข้ ดีดไฟให้เป็นเปลวเงา ก็ใช้ให้ผู้อ่อนดีดกีดเพื่อจะผิง ด้อง
ป้าจิตดีร์ ดีดเพื่อเหตุอื่น ไม่เป็นอาบัตติ

2. เพื่อนรักษ์แหล่งน้ำธรรมชาติ มีจำนวน 3 ข้อ ได้แก่
2.1 หัสรัฐมสมสิกขานบท ที่ 3 แห่งสุราปานวรรณค ปราชิตดีย์กันฑ์ คือภิกขุวายน้ำเล่น

- 2.2 ปหนานสิกขานบท ที่ 7 แห่งสุราปานวรรณค ปajiตดีย์กันธ์ คือภิกขุอยู่ในมัชณิประเทศ คือ จังหวัดกลางแห่งประเทศไทยอินเดีย 25 วันจึงอาบน้ำได้หนึ่งถ้าไม่ถึง 15 วันอาบน้ำ ต้องปajiตดีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น ในปัจจันตประเทศไทย เช่นประเทศไทยอาบน้ำได้เป็นนิตย์ไม่เป็นอาบัติ

- 2.3 สิกขานบทที่ 3 แห่งปกิณณการค เสนาญกันฑ์ คือภิกขุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นใช้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บัวนเขพบะ ลงในน้ำ

3. เพื่อนรักย์ดิน มีจำนวน 4 ข้อ ได้แก่

3.1 กฎในการสิกขานบทที่ 6 แห่งสังฆาทิเสสกัณฑ์ คือ กิจชุสร้างกุฎีที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีครรเป็นเจ้าของ จำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยใช้เพียง 12 คีบพระสุดต โดยกว้างเพียง 7 คีบ วัดในร่วมใน และต้องให้สงข์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงข์แสดงที่ให้ก็ต้องเก็บประมวลน ก็ต ต้องสังฆาทิเสส

- 3.2 ปัจดตสิกขานบท ที่ 1 แห่งปัจดตวรรค นิสสัคคียกัณฑ์ คือการนอกจากน้ำดร
อธิษฐานเรียกอุดิเรกน้ำดร อุดิเรกน้ำดรนั้น กิกขุเก็บไว้ได้เพียง 10 วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง 10
วันไป ต้องนิสสัคคดิญาจิตต์

- 3.3 อุนปัญจพันธนสิกขานบทที่ 2 แห่งปัตดาวรค นิสสัคคียกัณฑ์ คือภิกขุมีบำบัดรรำยังไม่ถึง 10 นิ้ว ขอบาตรใหม่แต่คฤหัสด์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปوارณา ได้มา ต้องนิสสัคคียปաจิตดีย

- 3.4 ปฐวีขัณสิกขบที่ 10 แห่งมุสาวาทวรรณปajiตียกัณฑ์คือภิกขุชุดเองก็ใช้ให้ผู้อื่นชุดก็ใช้ ซึ่งแผ่นดิน ต้องปajiตีย

4. เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ มีจำนวน 4 ข้อ ได้แก่

- 4.1 วิหารการสิกขานบทที่ 7 แห่งสังฆาริเสสกันฑ์ คือถ้าที่อยู่ชั่งจะสร้างขึ้นนั้น มีทายาทเป็นเจ้าของ ทำให้เกินประมาณนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ต้องสังฆาริเสส

- 4.2 ภูตความสิกขานบที่ 1 แห่งภูตความวรรณป่าจิตติ์กัณฑ์คือกิษุพรากรของเจ้ายังเกิดอยู่กับที่ให้หลุดจากที่ดองป่าจิตติ์

4.3 มหัลลกิวหารสิกขานบทที่ 9 แห่งกฎความรวม ปานิตติย์กันฑ์ คือ กิษุจะເອດີນ
หรือปູນໂບກຫັ້ງຄາກຸງ ພຶງໂບກໄດ້ແດ່ເພີ້ງ 3 ຊັ້ນ ດ້ວຍອາກເກີນກວ່ານັ້ນ ຕ້ອງປາຈິດຕີຍ.

4.4 สิกขานบทที่ 2 แห่งปกิณณการคด เสขัยกันฑ์ กิกชุพิงทำความศึกษาว่าเราไม่เป็นไปได้ จักไม่ถ่ายอุจาระ ถ่ายปัสสาวะบัวนเขพะ ลงในของเขียว

5. เพื่อการอนุรักษ์สัตว์ มีจำนวน 9 ข้อ ได้แก่

5.1 ໂກສີຍສິກນານທ ທີ 1 ແຫ່ງໂກສີຍວຽຣຄ ນິສສັກຄືຍກັນຫົ ຄືອກິກຂູ້ຫລ່ອສັນດັບດ້ວຍ
ຂນເຈີຍມເຈືອດ້ວຍໄໝມ ຕ້ອງນິສສັກຄືຢປາຈິຕິດີ່

5.2 ฉัพพสสสิกขบที่ 4 แห่ง โภสิยวรรค นิสัตตคีร์กันฑ์ คือภิกขุหล่อสันถัดใหม่แล้ว พึงใช้ให้ได้ 6 ปี ถ้ายังไม่ถึง 6 ปีหล่อใหม่ ต้องนิสัตตคีร์ปานจิตตีร์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ

5.3 นิสิตนักศึกษาบทที่ 5 แห่งโภสิยวรรค นิสสัคคีย์กัณฑ์ คือภิกขุจะหล่อสันตต์เพิงดัดเอาร้อนมาปนลงในสันตต์ที่หล่อใหม่ เพื่อจะทำลายให้เสียสี ถ้าไม่ทำดังนี้ ต้องนิสสัคคิยป่าจิตติย์

5.4 สัญจิจสิกขานท ที่ 1 แห่งกฎความวรรณ พajeดตีy์กัณฑ์ คือภิกขุพรากรของเบี้ยนชึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่ ต้องปajeดตีy์.

5.5 สัญจิจสิกขบที่ 1 แห่งสัปปานภวธรรม ป้าจิตดีร์กันท์ คือภิกษุแกลงฆ่าสัตว์ดิรัจนา ต้องป้าจิตดีร์

5.6 สัปปานกสิกขابท ที่ 2 แห่งสัปปานกรรมการ ป้าจิตตีย์กันธ์ คือภิกษุรูปผู้ว่า นำมีด้าวสัตว์ บริโภคน้ำนั้น ต้องป้าจิตตีย์

5.7 สุจิมรสิกขนาบท ที่ 4 แห่งรัตนวนารค ป้าจิตตีย์กันฑ์ คือภิกขุทำกัลลงเข้ม ด้วยกระดูกกีดี ด้วยงา กีดี ด้วยเขากีดีด้องป้าจิตตีย์ ด้องด้อยกัลลงนั้นเสียก่อน จึงแสดงอาบัตติก

5.8 หัสดหัมสิกขานบทที่ 3 แห่งสุราปานวารค ป้าจิตตីយកណ៍ទៅគិតខ្លួយនាំលែន
ត้องបារិតពី

หลักพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการอนรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อม

การศึกษาถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของพระวินัย ก็จะศึกษาเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น เพื่อจะได้ทราบว่าพระวินัยทั้ง 227 ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติมีให้พระสงฆ์ปฏิบัติันน์ เป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร การจัดการสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของพระวินัยได้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้คือ (พระสังเคราะห์ แสงทอง. 2541 : 160 – 163)

1. ข้อห้ามเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต (ทั้งพืชและสัตว์)
 2. ข้อห้ามเกี่ยวกับการจัดการที่อยู่อาศัย
 3. ข้อห้ามเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นแก่สุมาลัย

1. ข้อห้ามเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต (ทั้งพืชและสัตว์)

เนื่องจากพุทธศาสนา มีหลักออยู่ว่า สิ่งมีชีวิตและสัตว์ทุกชนิดต่างเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ชีวิตพรมารย์เป็นชีวิตที่ต้องไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นชีวิตที่สร้างประโยชน์อันเป็นสันติสุขและเป็นที่พึงแก่สัตว์ทั้งหลาย ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามให้ประสงษ์ ล่วงละเมิดสิ่งมีชีวิตดังนี้คือ

1. ห้ามกิจช่วยเหลือ หรือการช่วยเหลือ การพรมนาคุณแห่งความดาย หรือการซักชวนให้ช่วยเหลือ ก็ตามต้องอาบัติปาราชิก (วินัย. 1 / 179 / 344) การแสวงหาศัตรuatorum เพื่อการฆ่า การพรมนาคุณแห่งความดาย หรือการซักชวนให้ช่วยเหลือ ก็ตามต้องอาบัติปาราชิก (วินัย. 1 / 180 / 347)

2. ห้ามกิจช่วยเหลือสัตว์ เช่น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในสังปปามกวรค ศิกขานบทที่ 1 ว่า “อนึ่งกิจช่วยเหลือสัตว์ดัดชีวิตเป็นปาจิตดี” (วินัย. 2 / 625 / 634) ในศิกขานบทที่ 2 บัญญัติว่า “กิจช่วยเหลือสัตว์โดยโภคนามีดัวสัตว์เป็นปาจิตดี” (วินัย. 2 / 630 / 637) โดยให้ความคุ้มครองแก่สัตว์ทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสัตว์ใหญ่หรือสัตว์เล็ก ที่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ และตายเหมือนกับมนุษย์ทุกคน

3. พระวินัยให้ความคุ้มครองแก่พืชทุกชนิดห้ามให้พระเบียดเบียนพืชทั้งหลายโดยบัญญัติในกฎความวารคว่า “เป็นปาจิตดี” ในพระพราภกุตคำม” (วินัย. 2 / 332 / 421) คำว่าพระภกุตคำมหมายถึงการทำให้พืชดาย

4. ห้ามให้กิจช่วยเหลือทรัพยากรที่เกิดจากดันไม้ พระสงฆ์ไปอยู่ในสถานที่ป่าแห่งใดไม่ว่าเป็นป่าที่ชาวบ้านปลูกหรือป่าธรรมชาติ เมื่ออาศัยอยู่ในป่า (ที่มนุษย์หุงห้าม) หรือสวนแล้วล่วงละเมิดทรัพยากรอันเป็นสมบัติของผู้อื่นเช่น รากไม้ เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ หรือผลไม้ เก้าอี้ หญ้า ต้นไม้ ซึ่งเกิดขึ้นในสวนหรือในป่านั้นได้ราคา 5 มาสก์ต้องอาบัติปาราชิก หรือ ถ้ากิจชุดดันไม้เจ้าป่าอันเป็นดันไม้หุงห้ามเพื่อไว้ใช้สอยของชาวบ้านต้องอาบัติปาราชิก (วินัย. อ. 1 / 99 /, 104, 107/ 20, 23, 24) ซึ่งเป็นการปรับโทษที่รุนแรงที่สุดในวิถีทางแห่งบรรพชิต

5. ห้ามไม่ให้กิจช่วยเหลือของเสียงในพืช หรือดันไม้ดังประกายใน ปกิณณะที่ 4 แห่งเสียงวัตรข้อที่ 2 ที่บัญญัติว่า “กิจช่วยเหลือการศึกษา (ธรรมนัก) ว่าเราไม่อាមนوجจักรไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ หรือ บัวนเขพะ (น้ำลาย) ลงบนของสดเขียว”

จากหลักฐานที่ปรากฏในพระวินัยแสดงให้เห็นว่า พระวินัยทำให้กิจช่วยเหลือร่วมกับสรรพชีวิตอย่างปลอดภัยและมีสันติภาพอย่างแท้จริง พุทธศาสนาได้ให้ความคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพได้แก่ชีวิตของสัตว์และพืชทุกชนิด ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมสุขกับมนุษย์ทุกคน

2. ข้อห้ามเกี่ยวกับการจัดการที่อยู่อาศัย

ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการที่อยู่อาศัยพระพุทธเจ้าได้บัญญัติพระวินัยเอาไว้หลายประการซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ห้ามไม่ให้ทำลายสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ห้ามไม่ให้มีการขุดดินโดยมีวินัยบัญญัติว่า “อนึ่ง กิจช่วยเหลือ ชุดเอองกีดี ให้ผู้อื่นชุดกีดี ซึ่งปฐพี เป็นปาจิตดี” ซึ่งได้ให้ความหมาย

ของปฐพีว่าได้แก่ดินทุกชนิด รวมถึงหิน กรวด แร่ธาตุต่างๆ ที่เป็นธรรมชาติรองรับชีวิตอีกด้วย (วินย. 2 /327 –328 / 417)

2. ห้ามมิให้ถ่ายเทองเสียงในแม่น้ำ ดังสิ่งข้างหน้าที่ว่า “กิกชุพิงการศึกษาว่า เรายังไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบัวนเขเพลงในน้ำ” ต่อเมื่อเกิดเหตุสุดวิสัยหรือเมื่ออาพาธ การที่พระองค์ทรงบัญญัติวันยี่ไว้เช่นนี้ก็เพื่อให้พระสงฆ์มีความตระหนักรในการไม่สร้างมลพิษให้กับสิ่งแวดล้อม แม้ว่าพระสงฆ์จะไม่มีสัมภาระหรือเครื่องอำนวยความสะดวก ไม่มีกิจกรรมในการก่อมลพิษก็ตาม แต่แม้เพียงเรื่องเล็กน้อยก็ไม่ประมาทที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

3. ให้มีการดูแลความสะอาดบริเวณสถานที่ โดยพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยให้ กิกชุ รับผิดชอบ ในการดูแลที่อยู่อาศัย เช่น การเก็บกวาดบริเวณ การทำความสะอาด เพื่อไม่ก่อให้เกิดมลพิษอันเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรคและก่อให้เกิดทัศนอุ朵จาก เพื่อสร้างบรรยายกาศสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่อาศัย ดังปรากฏในพระวินัยว่า “อนึ่ง กิกชุได ปูแลวักดี ให (ผู้อื่น) ปูแลวักดี ซึ่งที่นอนในวิหารเป็นของสงฆ์ เมื่อหลักไป ไม่เก็บเงลงกติ ไม่ให้เก็บกติ ซึ่งที่นอนอันปูไว้นั้น หรือไม่บอก มอบหมายไปเสียเป็นปajiตีย (วินย. 2 /357 / 438)

4. ข้อห้ามเกี่ยวกับการก่อสร้างที่อยู่อาศัย มิให้มีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยที่ใหญ่เกินไป เช่น ปรับอาบดีแก่กิกชุ ที่สร้างกุฎีที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีควรเป็นเจ้าของ จำเพาะ เป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณโดยยา พียง 12 คีบพระสุคต โดยกว้างเพียง 7 คีบ วัดในร่มในและต้องให้สังฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สังฆ์แสดงที่ให้กติ ทำให้เกินประมาณกติ ต้อง สังฆากิเตส หรือถ้ามีคนทำถาวรต้องได้รับอนุญาตจากสังฆ์ในการกำหนดสถานที่ให้ ถ้าสังฆ์มิได้ แสดงที่ให้ต้องอาบดีสังฆากิเตส (ว. นย. 1 /500 / 744) การห้ามมิให้สร้างที่อยู่อาศัยใหญ่โตก็ เพราะว่า เป็นการก่อสร้างที่ใช้ทรัพยากรมากเป็นการเบียดเบียนแก่ญาติโยม และสิ่งแวดล้อมที่ต้องนำเอา ทรัพยากรมาใช้เป็นจำนวนมากโดยไม่จำเป็น

5. พระพุทธเจ้าได้บัญญัติให้กิกชุปฏิบัติด้วยมีชีวิตที่เรียนง่าย ตามหลักที่เรียกว่า นิสสัย 4 คือ การดำเนินชีวิตด้วยการบินนาตาม การอาศัยอยู่ตามโคนไม้ การใช้ผ้าบังสกุลเพียงสามผืน และการนั่งยาดองด้วยน้ำมูดรเน่า ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่กิกชุจะต้องเรียนรู้และปฏิบัติตาม (วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. 2538 : 1)

3. ข้อห้ามเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นแก่สมณะ

ข้อห้ามเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นแก่สมณะนั้นหมายถึง ข้อห้าม เกี่ยวกับการใช้ปัจจัยสี่ของพระภิกชุ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับวิธีชีวิตพระหมจรรย์ จึงมีหลักพระวินัย ดังนี้

หลักวินัยเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรอาหารที่นำมาเลี้ยงชีวิต

1. มีพระวินัยเน้นให้มีการบริโภคอาหารแต่พอประมาณ เช่น ห้ามกิกชุฉันอาหาร ในเวลาวิกลาง ตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงวันใหม่ ถ้ารู้ปไดฝ่าฝืนปรับอาบดีปajiตีย

2. กิกชุฉันอาหารที่ไม่มีผู้ให้คือยังไม่ได้รับประเคน ให้ล่วงทวารปากเข้าไปด้วยอาบดีปajiตีย

3. กิจกรรมอโภชนาอันประณีต เช่น ข้าวสุก ระคนด้วยเนยใส เนยขัน น้ำมัน น้ำอ้อย เนื้อ นมสด นมสัม ต่อคุหัสต์ที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่ปوارณา เอามาลัน ต้อง abaดีป้าจิตตี้

4. กิจกรรมจะต้องฉันอาหารด้วยความสำรวมระวังมีสติอย่างเต็มที่มิใช่นั้นจะต้อง abaดีในเสียวัตรในเรื่องที่ว่าด้วยโภชนาปฏิสังขุตชื่มมีทั้งหมด 30 ข้อ

5. นอกจากนั้นในพระวินัยยังห้ามให้กิจกรรมนี้อีก 10 อย่าง ได้แก่ เนื่องมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้อยุ้ง เนื้อรากสี เนื้อหมี เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือดาว เนื้อเสือเหลือง (พระครูอรุณ ธรรมรังสี (เอี่ยม สิริวนโน). 2534 : 178) ซึ่งเนื้อทั้ง 10 ประเภทนี้ล้วนแล้วแต่เป็นสัตว์ส่วนสัตว์อนุรักษ์ ซึ่งถูกทำลายจนใกล้สูญพันธุ์ไปทั้งสิ้น การห้ามฉันสัตว์เนื่อสัตว์เหล่านี้ส่งผลให้ลดปริมาณการทำลายสัตว์เหล่านี้ลงเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นยังห้ามให้สั่งให้เข้าปูรุ่งอาหารมาด้วยเนื้อใดๆ มาเพื่อดูอีกด้วย ถ้าส่วนละเมิดมีการปรับอาบัติ

การที่พระพุทธเจ้าทรงเข้มงวดกับการฉันมากเช่นนี้ เป็นผลดีต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางด้านอาหาร อันเป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อมและการฉันอาหารตามหลักพระวินัยจะทำให้ชีวิตเรียบง่าย กลมกลืนและเกิดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่ต้องถูกนำมาริโ哥ดอย่างฟุ่มเฟือย ฟุ่งเฟือ ด้วยความมัวเมา

จะเห็นได้ว่า พระวินัย ได้บังชี้ให้เห็นท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทัดเทียมกันหมด ทั้งป้าไม้ สัตว์ และมนุษย์ พระธรรมปีฎก (ป.อ.ปยุตโต) มองว่า สิ่งทั้งหลายในธรรมชาติเป็นเพื่อนร่วมกุญแจธรรมชาติอันเดียวกัน ทุกอย่างดกอยู่ในอนิจจัง ทุกขัง อนดดาเหมือนกัน จึงต้องมีความเมตตา ปาราถนาดีต่องกัน เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมสุขกัน (พระธรรมปีฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2541 : 190)

จากการศึกษาพบว่า วินัยของพระสงฆ์ทั้งหมดมี 227 ข้อ มีส่วนสำคัญต่อการอนุรักษ์และรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำนวน 21 ข้อ ได้แก่ การอนุรักษ์อากาศ 1 ข้อ การอนุรักษ์แหล่งน้ำธรรมชาติ 3 ข้อ การอนุรักษ์ดิน 4 ข้อ การอนุรักษ์ป้าไม้ 4 ข้อ และการอนุรักษ์สัตว์ 9 ข้อ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจึงได้น้อมถือเพื่อการอนุรักษ์และรักษาธรรมชาติ

พระธรรมปีฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2537 : 3-5) ได้ให้แนวความคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้วยมาตรการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 2 มาตรการใหญ่ ๆ คือ

1. มาตรการอนุรักษ์โดยตรง (Direct Conservation Measures) มี 7 วิธี คือ

- 1.1 การอนุรักษ์และรักษา
- 1.2 การบูรณะฟื้นฟู
- 1.3 การลดปริมาณของเสีย
- 1.4 การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน
- 1.5 การใช้สิ่งอื่นทดแทน
- 1.6 การค้นหาทรัพยากร

- 1.7 การประดิษฐ์ของเที่ยมขึ้นใช้
2. มาตรการทางสังคม (Social Measures) มีอยู่ 4 วิธี คือ
 - 2.1 การให้การศึกษาและความรู้
 - 2.2 การใช้มาตรการทางกฎหมาย
 - 2.3 การใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อกลาง
 - 2.4 การจัดตั้งเป็นกลุ่ม

พระมหาโพธิสด รอดสารค. (2543 : 23 - 25) ได้ให้แนวคิดในการอนุรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. ศาสนบุคคลอันประกอบด้วยภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา พระภิกษุสามเณรได้รับการยอมรับจากอุบasaกอุบasaสิกาให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นแบบแห่งการประพฤติปฏิบัติ ชอบตามหลักพุทธธรรม พระภิกษุจะด้วยศึกษาทำความเข้าใจ ถึงจริยธรรมของพระพุทธเจ้าและพระอริยบุคคลร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ แล้วเลือกสรรมาระบุกุรด์ปฏิบัติให้เหมาะสมสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

2. พระภิกษุพึงอยู่ในเสนาสนะเป้าในฐานะเสนาสนะอันสังคัด เพื่อปฏิบัติตนให้รอดพันเป็นอิสรภาพจากอำนาจของกิเลสตัณหาโดยเด็ดขาดเป็นเป้าหมาย เมื่อตนเองได้ประสบสุขแท้อันเกิดจากความสงบ ทั้งกายวิเวก จิตวิเวก อุปचิวิเวก แล้วนำเอาสันติมารคนั้นออกอ่อนุเคราะห์แก่พุทธศาสนาหรือเพื่อมนุษย์ผู้ไฝธรรมทั้งหลาย เมื่อผู้ไฝธรรมได้ล้มธรรมซึ่งเป็นผลผลิตจากธรรมชาติก็จะดูแลธรรมชาติเท่ากับดูแลธรรมะ เมื่อประชาชนเกิดจิตสำนึกระลึกถึงคุณค่าของธรรมชาติ ที่มีต่อชีวิตตนแล้ว พากเขา ก็จะมีเจตนาร่วมอันดีงาม ช่วยทำนุบำรุงด้วยความเด็มใจ

3. วัดที่ใกล้หมู่บ้านทั้งหลาย ควรสร้างวัดให้เป็นอาราม คือสถานที่อันร่มรื่นสะอาดสะอ้าน ภายในบริเวณวัดควรมีการวางแผนผังให้เป็นหมวดหมู่ เเส่นะควรให้เป็นไปตามพุทธบัญญัติโดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าพระจะต้องอยู่กับธรรมชาติได้อย่างผสมผสานความร่มรื่น ร่มเย็น เย็นกาย เย็นใจด้วยร่มไม้และร่มธรรม ควรเป็นสัญลักษณ์แห่งวัดทั้งหลาย หากวัดทั่วราชอาณาจักร 3 หมื่นกว่าวัดทั้งวัดบ้าน วัดป่า ช่วยกันดูแลรักษาต้นไม้ ช่วยปลูกซ่อมแซมตามความเหมาะสม ก็เท่ากับเป็นการอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์น้ำ อนุรักษ์ดิน อนุรักษ์อากาศ ไปในตัวได้มากที่เดียว

4. พระภิกษุทุ่มเทชีวิตเพื่อการอนุรักษ์ป่าโดยพยายามขัดขวางผู้ทำลายป่าทุกรูปแบบ ควรหันหน้าเข้าหากัน แล้วทบทวนว่าวิธีการดังกล่าวปฏิบัติแล้วได้ผลคุ้มค่าหรือไม่เพียงใด ควรจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในรูปแบบใดเพื่อความเหมาะสม เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์

5. ศาสนพิธี แม้จะไม่ใช่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา แต่รูปแบบการจัดกิจกรรมที่ชาวพุทธแต่ละท้องถิ่นคิดขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการศึกษาด้านอนุรักษ์และการปฏิบัติธรรมระดับแก่นให้น่าศึกษา ดีดงามยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์เกือกถูลในการสร้างขวัญและกำลังใจได้อย่างหนึ่ง ศาสนพิธี ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการรักษาป่าก็คือ การบวงชัตันไม้ โดยทำเครื่องหมายเตือนให้รู้ว่าอย่าตัดต้นไม้เมื่อนำ

เพาะมีสัญลักษณ์คือผ้าเหลืองผูกอยู่ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความคิดมาสู่การอนุรักษ์ดันไม้ว่า เมื่อดันไม้บัวจะแล้วก็ไม่ควรไปทำลายจะเป็นบาป เป้าหมายผลของการบัวดันไม้จะไม่ถูกทำลาย

6. วัดควรทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชนที่ตั้งอยู่รอบวัดข้อมูลข่าวสารเรื่อง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ ควรจัดทำมาไว้ให้มากที่สุด

7. ปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความรักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนทุกครั้งที่มีการแสดงธรรม ไม่ว่าจะเป็นปาฐกถาธรรม เทคนาธรรม เสวนาธรรม หรือวิธีอื่นที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ สมณวิสัยที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังในฐานะที่พระภิกษุเป็นบุคลากรชั้นนำของศาสนาต้องผนึกกำลัง ร่วมกันคิด หาวิธีการอธิบายถึงไทยภัยของความเห็นแก่ตัวที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวมากที่สุด คือภายในบริเวณวัด ถ้าเจ้าอาวาสวัดทุกวัดปลูกต้นไม้ใหญ่ มากที่สุดให้สะอาดและร่มเย็นที่สุด ก็จะเป็นสับปายะให้คนอย่างเข้าวัด เพียงแต่ได้เข้ามาสู่สิ่งแวดล้อมที่สงบสะอาดร่มเย็น คนที่เห็นด้วยจากสภาพแวดล้อมนอกวัด จิตใจก็จะได้สงบ มีความสุข ขึ้นและใกล้พระมากขึ้น ธรรมชาติก็เป็นธรรมะและธรรมโถสกอย่างหนึ่ง คณะสงฆ์ ผู้บริหารประเทศ ผู้ว่าราชการจังหวัด ตลอดจนขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควรร่วมมือรณรงค์ให้มีการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีภายในวัดทั่วประเทศ (พระมหาโพธิสัต รอดสาร. 2543 : 15)

สมเด็จพระญาณสังวร ตรัสรา ควรจัดตั้งให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจ และเป็นที่ศึกษาทำความรู้เกี่ยวกับศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป (กรรมการศาสนา. 2529 : 17)

วัดที่จะสร้างขึ้นใหม่ก็ต้องมีอยู่แล้วก็ต้องมีการจัดให้มีคุณลักษณะอย่างน้อย 4 ด้าน คือ

1. สะอาด พระสงฆ์ควรดูแลรักษาวัดดาวารามให้มีความสะอาดตลอดเวลา

2. สะอาด วัสดุการกำหนดความจำเป็นพื้นฐานของชุมชนประการหนึ่งว่าประชาชน แต่ละชุมชนควรมีศาสนสถานที่สามารถนำไปได้โดยสะดวก จะเป็นในหมู่บ้านหรือที่ใกล้เคียงก็ตาม แล้วให้แต่ละจังหวัดทำการสำรวจจำนวนห้องพักที่ขาดแคลนศาสนสถาน แล้วดำเนินการส่งเสริมให้มี การสร้างศาสนสถานขึ้น อนึ่งในศาสนสถาน ควรมีสถานที่ที่กว้างขวางทำนองเป็นศาลาเอนกประสงค์ ไว้สำหรับให้พระสงฆ์และประชาชนได้ใช้จัดกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสะดวก ทั้งในการประกอบพิธีกรรม การประชุม การจัดการอบรม

3. สงบ มีการปลูกต้นไม้รอบบริเวณ ให้เกิดความร่มเย็น และความคุ้มไม่ให้เป็นแหล่ง มั่วสุมการเล่นหรือกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดความเสื่อมทางศีลธรรมรวมทั้งควรรักษา ลักษณะความเรียบง่ายให้เป็นปกติ

4. เสริมความสว่างทางปัญญา จัดสถานที่ให้เป็นแหล่งเสริมความรู้ โดยเฉพาะในทางธรรม เช่น มีห้องสมุด หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ไว้ให้พระสงฆ์และประชาชนได้ศึกษาเพิ่มเติม (สุภา พรรณ ณ บางช้าง; ใหม่ รัตนวรรักษ์; และยงยุทธ โรจนเกียรติ. 2527 : 179 -180)

เพราะฉะนั้น จึงสามารถสรุปแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของวัดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ว่า วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และควรจัดให้สะอาดร่มรื่นเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนในการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี

วิรัช วิรชันภิภาวน (2535 : 119) ได้กล่าวว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติภายในหมู่บ้านและตำบลที่สำคัญคือพระ โดยบทบาทของพระที่เข้ามายังนั้นออกแบบในลักษณะของการให้คำแนะนำ อบรมสั่งสอน ซักชวนประชาชนหรือเข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนาทรัพยากรน้ำ เช่น ชุดบ่อ ชุดสระ และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เช่นปลูกป่า การให้สถานที่จัดการฝึกอบรม หรือเพาะพันธุ์จัดเตรียมกล้าไม้

พระราชสุทธิญาณมงคล (2547: อ่อนไลน์) ได้เสนอหลักแห่งการพัฒนาไว้ดังนี้

การที่วัดว่าaramที่จะเจริญได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือประชาชนในท้องถิ่นมี ภูมิความรู้ ภูมิธรรม เป็นบุคคลสำคัญ จิตใจดี จึงมีแต่การมุ่งดี คิดดี ปฏิบัติดี มีเหตุผล เริ่มต้นแต่การพัฒนาคน ด้านการสร้างโรงเรียนเป็นโนบสก์ที่ 1 ให้คนมีความรู้ด้านวิถีชีวิตด้านภูมิฐาน และเข้าหาภูมิธรรมด้วยการสร้างโนบสก์ที่ 2 ขึ้น

บุคนั้นบัวเป็น “ยุคพัฒนา” เพราะชาวโลกกำลังดื่นดัวในเรื่องการพัฒนา กิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง ในประเทศของเราและนานาประเทศทั่วโลก สำหรับประเทศไทยเรา เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ดังจะเห็นได้ว่า มีโครงการแปลง ๆ ใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายโครงการและทั่วทุกภาคของประเทศ เป็นการพัฒนาพร้อมกันทั้งราชอาณาจักรและทางศาสนาจักร สมกับที่ว่า บุคนี้เป็นยุคพัฒนา

การพัฒนาคืออะไร

คำว่า “พัฒนา” แปลงมาจากคำลาลีว่า “วัฒนา” แปลอหมายมาจากภาษาอังกฤษว่า ดีเวลลอปเม้นท์ (Development) แปลว่า ความเจริญ ซึ่งหมายถึงการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เจริญขึ้น ดังนั้น พัฒนาคือการทำให้เจริญขึ้น การทำให้เจริญที่เรียกว่าการพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงของเดิมที่เรามีอยู่แล้วให้เจริญขึ้น คือ ทำขึ้นจากของเดิมซึ่งทั้ง ๆ ข้าง ๆ อยู่ก่อนให้ใช้การได้ดี อย่างเช่น วัดเดิมมีอยู่แล้ว แต่มันรกรุกรังก์ปรับปรุงเสียใหม่ให้มันหายรกร ถนนเดิมมีอยู่แล้วแต่มันเป็นหลุมเป็นบ่อ ก็พากันลงหลุมลงบ่อเสีย หมู่บ้านเดิมมีอยู่แล้วแต่มันเกะกะไม่เป็นระเบียบก็วางผังจัดระเบียบเสียใหม่อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่า การพัฒนา

พระสงฆ์กับการพัฒนา

การที่พระสงฆ์จะทำการพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จำเป็นต้องขอบด้วยหลักธรรมวินัยหรือจริยธรรมเท่านั้น

การพัฒนา หมายถึงทำให้เจริญขึ้น หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ การทำความเจริญนั้นเอง โดยหลักการแล้ว คนที่ทำความเจริญได้ก็คือคนที่เจริญเท่านั้น ส่วนคนเสื่อมย่อทำความเจริญไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เรายังต้องปัญหาขึ้นตามว่า พระเป็นผู้เจริญหรือไม่ คำตอบก็จะมีอยู่ว่า “แน่นอน พระสงฆ์เป็นผู้เจริญ” นอกจากนั้นแล้ว พระเป็นผู้เจริญหรือไม่ คำตอบก็จะมีอยู่ว่า “แน่นอน พระสงฆ์เป็นผู้เจริญ” นอกจากนั้นแล้ว พระเป็นผู้เจริญหรือไม่ คำตอบก็จะมีอยู่ว่า “แน่นอน พระสงฆ์เป็นผู้เจริญ” นอกจากคนทั้งหลายจะยกย่องท่านเป็นผู้เจริญแล้ว ท่านเองก็ยอมรับว่าท่านเป็นผู้เจริญด้วย จะเห็นได้ เช่น ในวงการของพระสงฆ์ด้วยกัน ท่านมีคำร้องเรียกันว่า “ภันเต” เช่น

นี้ สามารถเดา ซึ่งแปลว่า “ครับ ท่านผู้เจริญ” ข้อนี้แสดงว่าพระกับพระท่านก็เรียกกันว่า “ผู้เจริญ” สำหรับชาวบ้านเราเวลาอ้างเรียกท่าน เรายังใช้คำเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน เช่น เวลาอารามนาศิล เรายัง ว่า มยัง กันเด ติสารณ สม.... เวลาเราถวายผ้ากฐิน เรายัง ว่า อ้ม กันเด สบริวััง กฐินทุสัง คำว่า กันเด ในประโยคเหล่านี้เป็นคำร้องเรียกพระว่า ผู้เจริญ จะนั้น จึงไม่มีปัญหาว่า ตำแหน่งของพระ สงฆ์เป็นตำแหน่งที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เจริญไม่ใช่ผู้เสื่อม ท่านจึงเป็นผู้ควรแก่การนำบุคคลอื่น ทำการพัฒนา

หลักการในการพัฒนา

หลักการในการพัฒนาตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา ในวงการพระศาสนา มีคำให้พร อยู่บทหนึ่ง เป็นพรว่า ด้วยความวัฒนา พรนั้นมี 7 ประการเป็นที่นิยมของผู้ได้รับและเป็นพรที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ประชาชนเสมอ ๆ แสดงว่า ชีวิตของแต่ละบุคคลที่ได้รับการพัฒนา ให้เจริญยิ่งเจริญในเรื่องทั้ง 7 ประการ

1. อายุวัฒนา	พัฒนาอายุ
2. ชนวัฒนา	พัฒนาทรัพย์
3. สิริวัฒนา	พัฒนามิ่งขวัญ
4. ยสวัฒนา	พัฒนาความดีเด่น
5. พลวัฒนา	พัฒนากำลัง
6. วัฒนพัฒนา	พัฒนาผิวพรรณ
7. สุขวัฒนา	พัฒนาความสุขความสบาย

การที่พระท่านสอดบทพัฒนานี้เสมอ ๆ นั้น ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นเหตุผลสองประการ คือ ประการแรก แสดงว่าท่านได้ทำหน้าที่แนะนำแก่ประชาชนในการพัฒนา หรือเดือนประชาชน ให้ขวนขวยในการพัฒนาตัวเอง ประการที่สอง เป็นการเสนอหลักการพัฒนาชีวิตของแต่ละบุคคลว่า สมควรทำการพัฒนาในจิตหัวข้อนี้ เพราะจะนั้นทุกครั้งที่พระคุณเจ้าอยู่พรด้วยบทนี้ ก็เป็นอันว่า ท่านกำลังทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำในการพัฒนาให้แก่ศาสนิกชนนั้นเอง

สำหรับความหมายของพรวัฒนาทั้ง 7 ก็เข้ากันกับความหมายในการพัฒนาสมัยนี้ที่ทำกัน อยู่ทั่วไป เพราะเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการของประชาชนทุกรุ่นทุกนาม เช่น

1. อายุวัฒนา คือการพัฒนาอายุ ได้แก่ การพัฒนาด้านสุขภาพ อนามัย ซึ่งจะทำให้อายุยืน
2. ชนวัฒนา คือการพัฒนาทรัพย์ ได้แก่ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเพิ่มพูนรายได้ ปรับปรุงรายจ่าย
3. สิริวัฒนา คือการพัฒนามิ่งขวัญ ได้แก่ การพัฒนาจิตใจ ความเชื่อถือ ความปลดปล่อย ทางจิต
4. ยสวัฒนา คือการพัฒนาความดีเด่น ซึ่งรวมเรียกว่า ยศ คือ เกียรติยศ บรรหารยศ อิสริยยศ

5. พลวัฒนา คือการพัฒนากำลัง ได้แก่ การเพิ่มพูนสมรรถภาพทั้งทางกาย ทางใจ ทางปัญญา
6. วัฒนธรรม คือการพัฒนาผิวพรรณ ได้แก่ การบำรุงรักษาความสะอาดเรียบร้อย ทางร่างกายและเครื่องแต่งตัว
7. สุขวัฒนา คือการพัฒนาความสุข ได้แก่ การพัฒนาที่อยู่อาศัย ที่ไปที่มา เช่น ความสะดวกสบาย

สับปะรด 4

เมื่อการพัฒนาด้วยกันทั้ง 7 ทางนั้นได้ผลสำเร็จสมประณาน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้หันไปช่วยกันพัฒนาถ้วนที่อยู่ของตน คือ ทำถ้วนที่อยู่ให้เป็น “ปฏิรูปเทส” คือทำให้มีสับปะรดทั้งสี่พร้อมบริบูรณ์ เช่น

อยู่วัด	ก็ทำให้วัดเกิดสับปะรดทั้ง 4
อยู่บ้าน	ก็ทำบ้านเกิดสับปะรดทั้ง 4
อยู่ประเทศ	ก็ทำประเทศเกิดสับปะรดทั้ง 4

1. อาวาสสับปะรด คือทำที่อยู่อาศัยให้สบาย ปลอดภัย น่าเจริญด้วย มีคนหนาแน่นไปมาหากันสะดวก

2. อาหารสับปะรด คือปรับปรุงในเรื่องอาหารการกิน ดังเดิมที่ทำมาหากิน น้ำท่า ไร่นา ตลาด ตลอดจนอาหารที่จะรับประทานประจำวัน ให้เป็นที่สะดวกสบาย

3. บุคคลสับปะรด คือมีบุคคล คือ เพื่อนบ้าน มิตรสหาย ให้เป็นที่สบายใจ คือ เป็นคนดีไว้วางใจได้ และรักใคร่ป่องดองกันดี

4. ธรรมะสับปะรด คือได้ธรรมที่สบาย เช่น มีระเบียบแบบแผน มีกฎเกณฑ์วิธีการ มีกฎหมายปกครอง มีความเที่ยงธรรม มีความยุติธรรม ตลอดจนมีการศึกษาอบรมกันในทางที่ดี เนื่องจากวัดก็ต้องมีบ้านก็ต้องประเทศก็ต้อง เป็นของหลายคนรวมกัน จะนั้นการทำให้เกิดสับปะรดทั้ง 4 นี้ขึ้น คนที่เป็นสมาชิกของหน่วยนั้น ๆ จะต้องช่วยกันสร้างสรรค์หรือช่วยกันพัฒนาขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนา พอกจะสรุปได้ว่า คนเราแต่ละคนจะต้องบำเพ็ญตนเป็นนักพัฒนา จะทำการพัฒนา 2 ระดับ คือ พัฒนาด้วยกันและพัฒนาร่วมกับคนอื่น เพราะผลที่จะได้รับเป็นสิ่งต่อเนื่องกัน เหมือนต้นข้าวกับเนื้อน้า

1.4. บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

ภัทрапร สิริกาญจน (2536 : 17 - 18) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ดังนี้

นอกจากพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจะมีบทบาทในการพัฒนาศีลธรรมให้ชุมชนมีความรู้ ผิดชอบชัดเจนและมีระเบียบในการดำรงชีวิตแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งการพัฒนาทางวัดถูกกล่าวว่าจะสำเร็จได้ก็โดยอาศัย

ความรู้ความเข้าใจ ความสำนึกรักคุณค่าของธรรมชาติและชีวิต ตลอดจนการร่วมมือจากชาวบ้านที่ได้รับการพัฒนาทางศีลธรรม

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมหมายถึงการทำให้สิ่งแวดล้อมมีสภาพที่ดีขึ้น นำอยู่น่าอาศัย และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น ในสมัยพุทธกาล การพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยพระสงฆ์นั้นส่วนใหญ่เป็นการแนะนำสังสอนมาราภัตให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของตนให้ดีขึ้น มิใช่ลงมือดำเนินงานหรือจัดตั้งแนวการพัฒนาให้มาราบทด้วยตนเอง เช่น ในยุคปัจจุบัน เช่น ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเห็นชานสุโสานีพราหมณ์ผู้สร้างแม่ในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมผืนใหม่ และถือหูค้าสดไปเผา พระองค์จึงตรัสกาม ได้ความว่า เป็นวันปลงบาปของพากพราหมณ์ พระองค์จึงตรัสสอนว่า การปลงบาปนั้นมิใช่กระทำได้ด้วยการแสดงออกภายนอกดังกล่าวเท่านั้น แต่ต้องเกิดจากความรู้ความเข้าใจว่ากรรมชั่วต่าง ๆ เช่นการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ เป็นต้น ให้ผลชั่วอย่างไร และละทิ้งกรรมชั่วนั้นเสียได้ การปลงบาปจึงเกิดขึ้น พระธรรมเทศนาบทนี้เป็นการแนะนำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเอง เพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องและทำให้สภาพแวดล้อมของตนนำอยู่ยิ่งขึ้น ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์อาจช่วยพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้ โดยการแสดงตนเป็นแบบอย่างของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้มีระเบียนวินัย การมีมารยาท และการมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในสิกขานบทซึ่งควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ให้กลายเป็นบุคคลด้วยอย่างของชุมชน เช่น พระสงฆ์จะพูดจาด่าว่าเสียดแหงและกระทบกระทบกับผู้อื่นไม่ได้ หากทำถือเป็นอาบัติปาจิตดีๆ และพระสงฆ์ควรแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังต้องมีมารยาทในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น เวลารับประทานอาหาร เมื่อยังหิวอาหารมาไม่ถึงปาก ห้ามอ้าปากรอไว้ เวลาฉันก็ให้ฉันแต่พอเดี๋ยว ไม่ให้เคี้ยวคำใดจนแก้มดุย และเมื่อฉันเสร็จแล้วไม่ให้อسئ้ำเทเล้งนาตรที่ยังมีข้าวติดอยู่ลงในบริเวณที่อยู่อาศัย แต่ให้เก็บเมล็ดข้าวออกก่อนให้เรียบร้อย แล้วจึงล้างนาตรให้สะอาด เป็นต้น พระวินัยดังกล่าวเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพื่อให้พระสงฆ์เป็นผู้มีความประพฤติดีงาม และมีมารยาทสมควรแก่การเคารพเลื่อมใส ความประพฤติและการมารยาทของพระสงฆ์ในพระวินัยดังกล่าว ได้กลายเป็นแบบอย่างของมารยาทสัมคมในชุมชนมาราภัตในเวลาต่อมา

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ไม่ว่าจะพอใจในการอยู่ป่าหรืออยู่ในอารามก็ตาม ย่อมมีภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น ภาระหน้าที่ดังกล่าวปรากฏอยู่ในสิกขานบทของพระวินัยและในพุทธโอวาททั่วไปในพระไตรปิฎก การบัญญัติสิกขานบทเหล่านั้นเกิดจากมูลเหตุและหลักการนานาประการ ดังอาจประมาณได้ดังนี้

1. หลักการเรื่องดันไม้เป็นสิ่งมีชีวิต จากหลักการดังกล่าวพระสงฆ์จึงดัดดันไม้และใช้สิ่งของบางอย่างที่มาจากการดัดโคนดันไม้ไม่ได้ ครั้งหนึ่ง พระฉัพพัคคีย (พระที่รวมกุลุ่มกัน 6 องค์) คิดว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามสามารถเท้าด้วยไม้ จึงดัดดันดาลเล็ก ๆ และเอาใบดาลมาทำรองเท้า

ต้นดาลที่ถูกดัดจึงเหี่ยวเฉา ทำให้ชาวบ้านดิเดียนว่าพระสงฆ์เปียดเบียนสิ่งมีชีวิต พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงตรัสห้ามพระสงฆ์สวมรองเท้าที่ทำด้วยใบดาล หากกระทำ ถือว่าผิดอาบัติทุกกฎ

2. หลักการเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็นเท่านั้น จากหลักการนี้ พระสงฆ์ต้องใช้สิ่งของตามธรรมชาติ ๆ อย่างมั่น้อยและประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยหรือลังเลอยู่ธรรมชาติ จะเห็นได้ว่า ครั้งหนึ่งพระสงฆ์ชาวเมืองภัทติยะดกแต่งประดับประดาให้จนสวยงามหรูหรา เช่น รองเท้าสานด้วยหญ้า และรองเท้าถักด้วยขนสัตว์ เป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้าม พร้อมทั้งห้าม รองเท้าประทეกอื่น ๆ ด้วย เช่น รองเท้าประดับทองคำ ประดับเพชรพลอย และประดับดีบุก เป็นต้น หากกระทำ ถือเป็นอาบัติทุกกฎ การบัญญัติสิกขานทั้งกล่าวขึ้น ทำให้พระสงฆ์ต้องสังวรในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็น อันตนยอมทรัพยากรเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อโลกได้ยาวนาน

3. หลักการเรื่องสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตควรแก่การเมตตากรุณา จากหลักการนี้ พระสงฆ์ต้องไม่ ซื้อช่องให้บุคคลอื่นมาสัตว์เพื่อเอาหนังของมันมาใช้ ดังในเรื่องที่พระภิกษุใจร้ายให้อุบาสกฆ่าลูกวัว เอาหนัง ทำให้แม่วัวผู้รักลูกต้องเดินตามหนังลูกที่พระแบกไปเรื่อย ๆ เป็นที่เวทนาของคนทั่วไป พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขานห้ามพระสงฆ์ใช้หนังสัตว์ทุกชนิดเพื่อไม่ให้เกิดการซักนำไปสู่ การฆ่าสัตว์ พระวินัยดังกล่าวจึงช่วยในการอนุรักษ์สัตว์โดยทั่วไปทั้งสัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า

4. หลักการเรื่องการไม่ฝ่าฝืนประเพณีความเชื่อของประชาชนโดยไม่จำเป็น เช่นประชาชน เชื่อว่า ในดันไม่มีเทวดาอาศัยอยู่ พระภิกษุก็ไม่ควรตัดดันไม้ดันนั้น อันเป็นการฝืนความรู้สึกของ ประชาชน ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจและไม่เป็นมิตรด้วย อันทำให้เสียความสัมพันธ์ที่ดีงามต่อ กันและ ปิดกั้นโอกาสในการเผยแพร่พุทธธรรม เช่น ในกรณีพระภิกษุชาวรัฐอาหร่ายังตัดดันไม้ เป็นต้น

สำหรับกรอบของบทบาทหน้าที่ที่กำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการฯไทยนั้น บทบาทหน้าที่ที่ใช้อยู่ ในปัจจุบัน ถูกกำหนดขึ้นโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งการกำหนดขึ้นโดยยึดหลักความถูกต้องตามพระ ธรรมวินัยเป็นสำคัญ โดยได้ตราเป็นกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 4 (2506) ว่าด้วยระเบียบการปก ครองคณะสงฆ์ และได้แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2515 และ พ.ศ. 2521 ในข้อที่ 9 ข้อที่ 13 ทวิ ข้อที่ 17 และข้อที่ 21 “ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะ อําเภอ และเจ้าคณะตำบล ให้ดูแลในเขตภาค เขตจังหวัด เขตอําเภอ และในเขตตำบลของตน ไว้ใน ข้อ 2 ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศึกษาสังเคราะห์ การเผยแพร่พระ พุทธศาสนา การสาธารณูปการ และสาธารณสุขเคราะห์” (กรรมการศาสนา. 2526 : 117 - 121)

จากกฎระเบียบนี้ สามารถจำแนกบทบาทของพระสงฆ์ ได้เป็น 3 ข้อ ดังนี้

1. บทบาทด้านการปกครอง “ได้แก่ การบริหารจัดการ การสอดส่องดูแลให้พระภิกษุ สามเณร และอุบาสกอุบาสิกาภายใต้เขตปกครอง

2. บทบาทด้านการศึกษา “ได้แก่ การจัดให้มีการเรียนการสอน และส่งเสริมด้านการศึกษา ทั้งแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป

3. บทบาทด้านการเผยแพร่ ได้แก่ การเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งแก่พระภิกษุสามเณรด้วยกันเอง และแก่ประชาชนทั่วไปและบูรณาชื่อมอาคารสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด เพื่อใช้ประโยชน์แก่สาธารณะทั่วไป

จากสภาพของสังคมไทยและจากหลักพุทธธรรม พระธรรมปีฎึก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้เสนอว่า พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่เพิ่มอีก 2 ด้าน คือ (พระวิเชียร สีหานุตร. 2537 : 7)

1. บทบาทด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีของไทย ให้ดำรงอยู่และพัฒนาต่อไป

2. บทบาทด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาลภภาวะ ได้แก่ การกระทำต่าง ๆ ที่จะสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นแก่ธรรมชาติแวดล้อม

จากรายงานการสัมมนาเรื่องพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ : กรณีศึกษา (ดุสิตา กระบวนการชิด. 2543 : 29 - 30 ; อ้างอิงจาก ศูนย์ข้อมูลห้องถ่ายเพื่อการพัฒนา. 2533 : 36) ได้มีการกล่าวถึงสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

การถ่ายทอดความรู้

1. ควรจะทำวัดให้เป็นด้วอย่างที่ดีในการอนุรักษ์ป่า ให้ยึดถือคำขวัญที่ว่า “ทำวัดให้เป็นด้วอย่างดีกว่าคำสอน”

2. ถ่ายทอดความรู้ผ่านสายงานการปักครองทุกระดับชั้น จากเจ้าคณะถึงเจ้าอาวาสและพระลูกวัด

3. เชื่อมความสัมพันธ์อันดีกับผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชน

การถ่ายทอดแนวคิด

1. ควรถ่ายทอดแนวคิดสู่เด็กและเยาวชน โดยผ่านกิจกรรมการเพาะ การปลูกและการดูแลรักษาป่า ซึ่งจะทำให้เด็กมีความคิดและรักษาป่ามากขึ้น

2. ชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจ มีความคิดในเรื่องการอนุรักษ์ เข้าใจในสถานภาพของป่า เสื่อมโทรม

3. นำเยาวชนหรือชาวบ้านไปศึกษาดูงาน สgapapป่าที่ถูกทำลายมาก และอธิบายให้เห็นถึงคุณค่าของป่าให้มีความสัมพันธ์ในเชิงคุณและโทษของการตัดไม้ทำลายป่า

4. ให้ความคิดเกี่ยวกับป่า โดยเน้นความสำคัญทั้งสองลักษณะคือ

4.1 เน้นการปลูก หมายถึง การปลูกทดแทนหรือปลูกเสริมสภาพป่าให้สมบูรณ์ โดยเน้นว่าการปลูกอย่างเดียวอาจเป็นการทำลายสภาพป่าธรรมชาติได้

4.2 เน้นในด้านของการอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาสภาพป่าเดิมไว้ให้ได้มากที่สุดซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้พระสงฆ์ทำงานในด้านการอนุรักษ์ได้ง่ายขึ้น

5. จัดกิจกรรมการศึกษาดูงานสภาพการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์แต่ละท่าน

6. ให้มีการประสานแนวคิดเชื่อมโยงกัน

7. สับเปลี่ยนพื้นฐานความคิดให้สมบูรณ์ และถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ
8. ประยุกต์การถ่ายทอดทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมาใช้ในการอนุรักษ์ป่า
9. นำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีมาเสริมการถ่ายทอด
10. ดิดตามและประเมินผลสิ่งที่ทำไปแล้ว

เช่นเดียวกันกับป.มหาขันธ์ (2544 : 130 - 132) ได้กล่าวถึงลักษณะของการศึกษาอบรม สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างหรือพัฒนา คุณสมบัติในด้านบุคคล หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าปัจจัยเชิงมนุษย์ ให้เป็นไปในทางที่พึงประสงค์ได้ ในกรณีของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การศึกษาอบรมตั้งกล่าว สามารถสร้างเสริมคุณสมบัติที่ต้องการ ในด้านบุคคลที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้

คุณสมบัติในด้านคน หรือปัจจัยเชิงมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอันสามารถใช้ การศึกษาอบรม เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้าง หรือปลูกฝังได้ มีอยู่ 3 ด้านได้แก่

1. ด้านความรู้ความเข้าใจ
2. ด้านความรู้สึก
3. ด้านการประพฤติปฏิบัติ

ในด้านการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการการศึกษาอบรม เพื่อสร้างคุณสมบัติที่ ต้องการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้แก่บุคคล จึงต้องสร้างคุณสมบัติใน 3 ด้านดังกล่าว คือ ด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้าน ความรู้สึก และด้านการประพฤติปฏิบัติ

ความรู้ความเข้าใจ

การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้แก่บุคคล จำเป็นต้องให้ความรู้ ความเข้าใจด้านต่างๆดังนี้

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ลักษณะของสิ่งแวดล้อม คุณค่าสิ่งแวดล้อม
2. ความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ความรุนแรงของปัญหาอันตรายอันเกิดจาก สิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย
3. ความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุที่ก่อเกิดปัญหา
4. ความรู้ความเข้าใจถึงวิธีการแก้ปัญหา
5. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความรู้ความเข้าใจในด้านต่างๆของสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น จัดว่าเป็นปัจจัยสำคัญของ การจัดสิ่งแวดล้อมซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความรู้สึก

ความรู้สึก ได้แก่ ความคิดเห็น ความรู้สึกนึกคิด หรือความโน้มเอียงทางจิตใจ ที่มีต่อเรื่อง ของสิ่งแวดล้อม อันเป็นความรู้สึกที่ดี มีคุณค่าต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเป็นความรู้สึกที่ไม่ดีต่อ การทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ความรู้สึกต่อไปนี้

1. ค่านิยมที่ถูกต้องต่อเรื่องของสิ่งแวดล้อม ค่านิยมที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ค่านิยมที่ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การรักษา การ

ทำลายสิ่งแวดล้อม เมื่อันกับทำลายชีวิต เป็นต้น ค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ หาได้ง่าย ควรนำมาใช้ให้เต็มที่ ทะลุนักร่วงใหญ่ ทิ้งขยะลงเท่าไหรก็ไม่เต็ม เป็นต้น

2. ทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นทัศนคติที่พึงประสงค์ในอันที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น เห็นว่าการทำทิ้งขยะมูลฝอยลงสู่ดินขยะเป็นสิ่งที่ดี การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประยัดเป็นสิ่งที่ดี การอนุรักษ์สัตว์ป่าเป็นสิ่งที่ดีควรกระทำ เป็นต้น ทัศนคติที่ไม่ดี เช่น การดัดไม้ทำลายป่าเป็นสิ่งดี การทิ้งขยะมูลฝอยลงในลำน้ำ หรือทะเลเป็นสิ่งดี

3. ความต้องการและความคาดหวังต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การที่บุคคลกำหนดไว้ในใจ หรือตั้งปณิธานไว้ว่า อยากจะเห็นสิ่งแวดล้อมในอนาคตเป็นอย่างไร อยากให้มีการประพฤติปฏิบัติที่บ้าน ในโรงเรียน เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอนาคตเป็นอย่างไร ตลอดจนต้องการให้รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างไร

4. การตระหนักในความสำคัญ และเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ให้ความสนใจอย่างจริงจัง รวมทั้งชักจูงให้ผู้อื่นมาให้ความสนใจและร่วมมือในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

การประพฤติปฏิบัติ

การประพฤติปฏิบัติของบุคคล มีส่วนอย่างสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งเพิ่มและลดปัญหา การอนุรักษ์และการทำลายสิ่งแวดล้อมอันได้แก่ พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้มีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความมีการประพฤติปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. การพูดถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพูดถึงปัญหา การอภิปรายเกี่ยวกับปัญหา ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องทั้งในตัวปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ถูกต้อง

2. การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่เป็นประจำนกlays เป็นนิสัย ทำให้สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้

3. การแก้ไขการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม จะทำให้สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้

4. การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น การให้คำแนะนำ ตักเตือน ผู้อื่น ตลอดจนการเป็นผู้เฝ้าระวังเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นการกระทำที่จะช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้

วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้นควรจัดให้เป็นแบบอย่างแก่พุทธศาสนาในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวมากที่สุด คือภายในบริเวณวัดควรจัดให้เกิดสัปปายะทั้ง 4 อย่างน้อยควรจัดให้มีคุณลักษณะ 4 ด้าน คือ สะอาด สวยงาม สงบ และเสริมความสว่างทางปัญญา โดยใช้หลักธรรมและวินัยในทางพระพุทธศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้ และ

ควรปลูกจิตสำนึกแห่งความรักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนทุกครั้งที่มีการแสดงธรรมไม่ว่าจะเป็นปฐุรักษา เทคนาธรรม เสารนาธรรม หรือศาสนพิธีบางประการที่เห็นว่าเหมาะสมแก่สมณวิสัยที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังในฐานะที่พระภิกษุเป็นบุคลากรชั้นนำของศาสนา

1.5 บทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

มัธยมศึกษาและชุมชน

รุ่ง แก้วแดง (2543 : 4 – 6) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัด ในบทความเรื่อง “บทบาทพระพุทธศาสนา กับการปฏิรูปการศึกษา” ซึ่งเป็นบทความประกอบการสัมมนาที่จัดโดยกลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ไว้ว่า ในอนาคตหน่วยงานที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา คือ วัด และโดยนัยแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 นั้น อนาคตของวัดมีลักษณะเป็น 3 ส่วน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ คือ

1. วัดกลับมาทำหน้าที่เป็นโรงเรียน เพราะวัดคือโรงเรียน
2. วัด คือ ศูนย์การเรียน
3. วัด คือ แหล่งการเรียนรู้

และตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดอำนาจไว้ชัดเจนว่า วัดสามารถจัดการศึกษาได้ 3 ระบบ คือ จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน จัดการศึกษาอุปกรณ์ จัดการศึกษาได้ตามอัธยาศัย เป็นการอบรมสั่งสอนรายบุคคล เช่น การเทศนาในวันสำคัญต่าง ๆ การให้ความรู้ภาควิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งเดิมค้นเข้าวัดมาศึกษาธรรมไม่ถือเป็นการศึกษา แต่ปัจจุบันนี้ คือ การศึกษาตามอัธยาศัยเพราะจะนั้น วัดจึงน่าจะเป็นองค์กรที่มีศักยภาพในการทำให้เกิดการเรียนรู้ สร้างความตระหนักรและนำไปสู่การปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ได้อย่างกว้างขวาง โดยอาศัยระบบการศึกษาที่อยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบของวัด บทบาทผู้นำและแบบอย่างแก่ชุมชนในเรื่องความเป็นระเบียบร้อยร้อย ความสะอาด และประหยัด

พระสงฆ์ยังมีส่วนในการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา คือเข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยสอดแทรกหลักธรรม หลักจริยศึกษาและหลักศาสนาศึกษาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2547 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงหลักจริยศึกษาและศาสนาศึกษาในโรงเรียนคือ

จริยศึกษา เป็นหลักแห่งความประพฤติ ความเชื่อทางศาสนา ความคิดของ นักประชญา อุดมคติ เพื่อสามารถนำมาปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียน มีความประพฤติที่พึงประสงค์ มีคุณธรรมและเป็นคนดี

ศาสศนศึกษา คือ การศึกษาด้านหลักศาสตร์ทั้งหมด ซึ่งมีองค์ประกอบของ
ทางศาสตรา การปฏิบัติตามหลักศาสตรา หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ศาสตราศึกษา

ประวัติ หลักธรรมและพิธีกรรมที่ทุกศาสตร์มุ่งตรงกัน คือ การพัฒนาให้เป็นคนดีของสังคมนั้น ,

จริยศึกษาและศาสตร์ศึกษา จึงมุ่งพัฒนาให้เป็นคนดีทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย
อารมณ์ สังคมและสติปัญญา นั้นคือ การมุ่งเน้นให้คนดีดีเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นหรือ พัฒนา
สังคม มุ่งให้พัฒนาตน และพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้

วิชาจริยศึกษา มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียน เป็นคนดี มีความประพฤติดีเป็นที่ พึงประสงค์ของ
คนทั่วไป จึงเป็นวิชาที่ผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนให้เป็นคนดีก่อน เพื่อให้สามารถเรียนวิชาการอื่น ๆ ได้
ดี และสามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จด้วยดี

วัตถุประสงค์ของจริยศึกษา และศาสตร์ศึกษา จึงประกอบด้วยลักษณะใหญ่ ๆ 4 ประการ
คือ องค์ความรู้ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และเห็นคุณค่า สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
จนเป็นกิจินัย และนำความรู้ไปพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมได้

ขอบข่ายเนื้อหาวิชาจริยศึกษา และศาสตร์ศึกษา จะได้จากการพัฒนาระบบของ
มนุษย์ตลอดชีพที่จะนำไปสอดคล้องกับศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งหมดสามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ
มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อตนเอง เรียกว่า จริยธรรมบุคคล (Personal Ethics) มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้
อื่น หรือการที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้อื่น เรียกว่า จริยธรรมสังคม (Social Ethics) มนุษย์มี
ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เรียกว่า จริยธรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Ethics)

1. จริยธรรมบุคคล (Personal Ethics) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง โดยให้คิดเป็น ทำ
เป็น แก้ปัญหาเป็น เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียร
เป็นต้น

2. จริยธรรมสังคม (Social Ethics) มุ่งเน้นเนื้อหาทางจริยธรรมที่เป็นเรื่องการพัฒนาความ
สัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ เช่น การศึกษา การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจเพื่อให้ผู้เรียนมีความ
ผสมกลมกลืนในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้ปกครอง ตนเองกับเพื่อน กับครู / อาจารย์
หรือตนเองกับบริวาร เป็นต้น เนื้อหาของจริยธรรมจึงได้แก่ ความเมตตากรุณา การพูดดี การ
บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น การประกอบอาชีพสุจริต ความกล้าหาญทางจริยธรรม ฯลฯ

3. จริยธรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Ethics) เดิมมนุษย์ไม่เคยประสบปัญหาสิ่งแวด-
ล้อม มากนัก แต่ในปัจจุบันมนุษย์ประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอันเนื่องจาก
ทรัพยากรธรรมชาติเหลือน้อยลง การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในทางที่ผิด เช่น การทดลอง
ระเบิดปรมาณู การทำลายป่าไม้ ฯลฯ ทำให้ระบบ生นิเวศเปลี่ยนแปลง และเสียสมดุล ส่งผลกระทบต่อ
ชีวิตของมนุษย์เอง

จุดเน้นในการสร้างคุณภาพของผู้เรียนมี ดังนี้

1. ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้ เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

2. ยึดมั่น ศรัทธาและชั่ริรักษษาไว้ซึ่งการปกคล้องรอบประชาติปได้โดยอันมีพระมหา กษัตริยทรงเป็นประมุข ปฏิบัติดนเป็นผลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมไทย รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามไว้เป็นมรดกของชาติ เพื่อสันติสุขของสังคมไทย และสังคมโลก

3. มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพเพื่อการดำรงชีวิตอย่าง มีคุณภาพ และสามารถนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาคภูมิใจในความเป็นไทย ทั้ง ในอดีตและปัจจุบัน สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ และนำไปสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้

5. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึก อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องนำจริยธรรมสิ่งแวดล้อมมาศึกษาให้ ครบถ้วนโดยการบูรณาการกับทุกกิจกรรม เช่น การรู้จักประมาณในการบริโภคหรือทางสาย กลางในการใช้สอย การกดัญญาตัวที่รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

วันดี ยงชูยศ (2529 : 64-66) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่วัดในอดีตได้กลายเป็นศูนย์กลางของ ชุมชนเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน และเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมของชาวบ้านหรือชุมชน ว่าอาจมีสาเหตุมาดังนี้ คือ

1. สภาพของสังคมไทยในอดีตเอื้ออำนวยให้วัดได้เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมของ ชาวบ้านหรือชุมชน เนื่องจากสังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่ยึดศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทาง จิตใจให้ศาสนาเป็นเครื่องนำทางชีวิตและการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับความ สัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ทำให้พระสงฆ์ต้องตระหนักในหน้าที่ของตนที่จะด้องปฏิบัติ ตามหลักพระวินัยและชาวบ้านก็ต้องเคารพเชือฟังพระสงฆ์ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและ พระสงฆ์กับชาวบ้านหรือชุมชนเป็นไปด้วยดีและเหมาะสม สังคมไทยในอดีตจึงนับถือครรภานาในด้วย พระสงฆ์มาก ยกย่องให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ และทางสติปัญญา พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำของ สังคมโดยปริยาย ชาวบ้านมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในสังคมมีวัดเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานและ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ วัดจึงมีบทบาทในการจัดกิจกรรมที่สำคัญต่อชาวบ้านและชุมชนทั้งยังประยัด

ค่าใช้จ่ายในทุกๆ ด้านเนื่องจากทั้งยังเป็นการซักชวนคนให้เข้าวัดโดยทางอ้อมได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์เองสามารถตอบรวมสั่งสอนหลักธรรมลงไปได้ในเวลาที่มีกิจกรรมเกิดขึ้นในวัด

2. สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ พระสงฆ์ดำเนินชีวิตร่วมกันตามพระธรรม วินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เปิดโอกาสให้พุทธศาสนาไทยที่มีคุณสมบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัยเข้ารับการอุปสมบทเสมอภาคกัน วัดจึงเป็นสถานที่เปิดกว้างสำหรับ ทุกคนและเมื่อบาช เข้ามาแล้วก็จะได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกัน ไม่มีศักดิ์บรรดาศักดิ์ เข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใดร่วมกัน ตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ วัดจึงให้ความเสมอภาคแก่ทุกคนอีกอาการแก่ทุกๆ คน โดยชี้ทางพ้นทุกข์ให้ตามแต่ความสามารถและสติปัญญาของแต่ละคนมีจุดประสงค์หลักอยู่ที่เพื่อ ทุกคนในสังคมทุกชั้น ดังนั้น วัดจึงเป็นศูนย์รวมแห่งกิจกรรมต่างๆ ที่บริการทางสังคมต่อคนทุกชั้น จึงรับใช้สังคมได้มากกว่าสถาบันอื่นและการขอความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ก็ไม่ต้องดำเนินการ หลายขั้นตอนเหมือนระบบราชการ รู้ผลในทันทีที่ติดต่อทำให้ประยุตเวลา ไม่เย็นเยือกหัวบ้านเจิง นิยมที่จะกระทำการต่างๆ ที่วัด เพราะสะดวกในการติดต่อซึ่งกันและกัน

3. เพื่อเป็นการดึงดูดเข้าวัดโดยทางอ้อม คือ พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดเมื่อสามารถกระทำด้วย เป็นที่เคารพเลื่อมใสแก่ชุมชนได้แล้วก็สามารถที่จะกระทำให้วัดมีบทบาทในสังคมเพิ่มมากขึ้นโดย การซักจุ่นให้ชาวบ้านมาจัดกิจกรรมต่างๆ ที่วัดให้มากขึ้นซึ่งเป็นการซักนำคนให้เข้าวัดเพื่อจะได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาดีกว่าที่จะเที่ยวเดร่หาความสุขที่อื่นตามความนิยมของสังคมอีกทั้งบ้างคนไม่สนใจศาสนาในรูปที่เป็นคำสอนแต่สนใจศาสนาในรูปของพิธีกรรมเมื่อมีพิธีกรรมบางอย่างต้องมาจัด ที่วัดก็เลยต้องมาวัดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระสงฆ์สามารถสอดแทรกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาลงในพิธีกรรมต่างๆ ได้อย่างสะดวก ดังนั้นพระสงฆ์จึงยินดีที่จะให้วัดเป็นศูนย์จัดกิจกรรมของ สังคม เพราะได้ประโยชน์หลายอย่างร่วมกัน

4. ต้องการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปและให้ได้ผลมากยิ่งขึ้นโดยการให้วัด เป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อจะได้สอดแทรกหลักธรรมคำสอนนั้นลงไปในกิจกรรมที่จัดขึ้นประชาชน ก็ยอมได้รับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปทีละน้อยๆ จนแทนไม่รู้ด้วยเมื่อมัวดับเบอยๆ ก็ยอมได้รับ หลักธรรมคำสอนกลับไปทุกครั้งในที่สุดก็มีธรรมะติดตัวไปโดยนิริยาการมาวัดจึงเกิดประโยชน์และ บางครั้งการสอนหลักธรรมโดยตรงอาจไม่ได้ผล เช่น หลักธรรมทางสังคมในเรื่องความสามัคคี เมื่อ มาจัดกิจกรรมที่วัดมีการร่วมใจกันทำให้กิจกรรมนั้นประสบผลสำเร็จก็จะเห็นความสำคัญและคุณค่า ของหลักคำสอนเมื่อได้ปฏิบัติอย่างจริงจังดังนี้ เป็นดัน พระสงฆ์จึงต้องนำความรู้ทั้งทางโลกและทาง ธรรมใช้ในการสอนควบคู่กันไป และการทำกิจกรรมก็เป็นการเผยแพร่ธรรมะไปในรูปของการทำ ประโยชน์แก่สังคมอีกด้วย

ดังนั้นกิจกรรมของวัดในอดีตที่สัมพันธ์กับชาวบ้านเจิงมีประโยชน์มากทั้งต่อสถาบันศาสนา และต่อสังคมไทยด้วยทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์ลายเป็นผู้นำทางจิตใจและ ศูนย์รวมในความร่วมมือด้านต่างๆ เพราะพระสงฆ์มีความบริสุทธิ์เป็นผู้เสียสละและเป็นผู้นำทาง ด้านสติปัญญาชาวบ้านได้รับเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตมีวัด

และพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจและที่พึงในเวลา มีอุปสรรคบัญหาต่างๆ ความสัมพันธ์นี้จึงເອີ້ນດົວ หลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ (พระมหาสมชาย เจริญกิจ. 2540 : 85 - 87)

จักรพันธุ์ ปัญจะสุวรรณ (2545 : 281 - 283) ໄດ້ກ່າວຄົງນທບຖານຂອງພຣະສົງມືໃນການຈັດການທຣພຍາກຮຽມໝາດແລະສິ່ງແວດລ້ອມໄດ້ດັ່ງນີ້

1. ກາຣທີພຣະສົງເທັນໃຫ້ຫ້າວບ້ານຟັງ ເປັນກາຣງູງໃຈໃຫ້ຫ້າວບ້ານໄດ້ສຳນິກໃນການຈັດການທຣພຍາກຮຽມໝາດແລະສິ່ງແວດລ້ອມ ເຊັ່ນ ກາຣເທັນເຮືອງສີລ 5 ແລະຮຽມໝາດວິ່ນ ຈຸ່ງ
2. ກາຣທີພຣະສົງພໍານັກປົງປົມຕົກລົງມອງຢູ່ໃນວັດ ແລະກໍາໄຫວ້ດເປັນສັກພົນທີ່ສົງບ່ຽນເຢັນ ແລະກວ້າງຂວາງ ສັກພົນທີ່ຂອງວັດຈຶ່ງພຣ້ມທີ່ຈະເປັນສັກທີ່ທີ່ໃຊ້ເປັນທີ່ປະໜຸມມາກທີ່ສຸດ
3. ວັດເປັນສັກພົນທີ່ສົງບ່ຽນເຢັນ ຈຶ່ງໃຊ້ເປັນທີ່ປຸງດັນໄມ້ ທັ້ງໄມ້ດອກ ໄມ້ຜລ ແລະໄມ້ປະດັບ ແລະໄມ້ປ່າອື່ນ ຈຸ່ງໄດ້ດ້ວຍ ບຣເວນອາຄາເບດຂອງວັດຈຶ່ງຂ່າຍຈັດການປ່າໄມ້ໄດ້ສ່ວນທີ່
4. ອາຄາເບດຂອງວັດ ຂ່າຍໃຫ້ເປັນທີ່ພັກພິງຂອງສັດວົງປ່ານງ່າງໝົດ ແລະສັດວົງປ່າອື່ນ ຈຸ່ງສາມາດໃຫວ້ດເປັນສັກພົນທີ່ອູ້ຢ່າສັຍແລະຫຼບກໍາໄດ້ ເຊັ່ນ ດັກຄວາມຫຼຸງ ດັກຄວາມແມໄກໄກ ໄກປ່າໄກພ້າ ເປັນດັນ
5. ແຫລ່ງນ້ຳໃນບຣເວນວັດ ຈັດເປັນເບດວັດຈຶ່ງຂ່າຍພົກກຸ້ງ ອອຍ ປູ້ ປລາ ໄດ້ອາຄາເບດຈຶ່ງຂ່າຍອນຮັກຍົກທຣພຍາກສັດວົງນ້ຳໄດ້ສ່ວນທີ່
6. ພຣະສົງນັກພັນນາຈະຂອໃຫ້ຫ້າວບ້ານຂ່າຍກັນນໍາຈົວເກົ່າ ຈຸ່ງມາດັດເປັນຫື້ນຍາວ ຈຸ່ງເພື່ອນໍາໄປໜ່າຍດັນໄມ້ ເຮັກວ່າ “ບວຊດັນໄມ້”
7. ຈາກກາຣອ່ານປ່າວພັນນາກາງໜ້າໜັນສືອພິມພົງເຮັດຈະເຫັນ ພຣະສົງ ສາມເນເຣ ນັກເຮັດວຽນ ທີ່ຫ້າວບ້ານຂ່າຍກັນພັນນາແຫລ່ງນ້ຳ ເຊັ່ນ ຂຸດຄລອງ ຂຸດລອກຄລອງ ມົນ ບົງ ກາຣກໍາຈັດຜັກດົບຫ້າວບ້ານ
8. ພຣະສົງນ່າງຽຸປະກິດມີເງິນພອທີ່ຈະຂ່າຍເຫຼືອຫ້າວບ້ານໃນການພັນນາຕ່າງ ຈຸ່ງໄດ້ ຍົກຕ້ວອຍ່າງຫລວງພ່ອຄຸນ ປຣສຸຖຸໂທ ແກ່ງວັດບ້ານໄຟ ຈັງວັດຄຣາຊສົມາ ມືຜູ້ມີຈິດຕຽກຮ່ານາເງິນໄປບຣັຈາກໃຫ້ແກ່ທ່ານຈໍານວນມາກ ເປັນຮ້ອຍເປັນພັນລ້ານ ທ່ານກີຈະບຣັຈາກຕ່ອໄຫ້ແກ່ຜູ້ທີ່ມາຂອງຄວາມຂ່າຍເຫຼືອ ເຊັ່ນ ອາຈະຂອບບຣັຈາກເພື່ອຫຼືກລ້າມໄມ້
9. ວັດມີອຸປະກິດໃນການປະກອບອາຫາຣແລະອຸປະກິດເກີ່ຍກັບການຄວວຍ່າງພຣ້ມມູລ ເຊັ່ນ ກາຣທີ່ຫ້າວບ້ານໄປປຸງປ່າໄມ້ ຫ້າວບ້ານສ່ວນທີ່ເປັນຝ່າຍປະກອບອາຫາຣໄປເລື່ອງ ກີດ້ອງຂອຍື່ມໜ້ອກຮະທະເດາ ຈານ ຂາມ ແກ້ວ້າ ອູ້ເລືອກ ຂ້ອນ ສ້ອມ ທັພີ ຕ້ອງຂອຍື່ມຈາກວັດທັ້ງສິ້ນ ເພຣະຕ້ອງໃຊ້ຈໍານວນມາກ ວັດຈຶ່ງເປັນຝ່າຍສັນບັນສຸນໃນສ່ວນທີ່ໄດ້ອັກ
10. ເຄຣື່ອງມືອີ້ນໃນການພັນນາຕ່າງ ຈຸ່ງວັດສ່ວນມາກກີມພຣ້ມ ເຊັ່ນ ຈອນ ເສີຍມ ປູ້ງກີ່ ພລ້ວ ກີ່ຂອຍື່ມຈາກວັດໄດ້ ຄ້າວັດໄດ້ມີພຣະສົງ (ເຈົ້າວາສ) ເປັນນັກພັນນາກີຈະມີສິ່ງເຫັນທີ່ໄຍ່າງພຣ້ມມູລໃຫ້ບຣັກ
11. ພຣະສົງທີ່ເປັນຝ່າຍອຮັບວາສີ ຄື່ອ ພຣະສົງທີ່ພໍານັກຍູ່ໃນປ່າ ແກ້ວມວິເວກ ກີ່ມີສ່ວນຂ່າຍກັນຮັກໜາປ່າໄມ້ໄດ້ເຊັ່ນກັນ ທີ່ຈະຈັດເປັນລັກນະຂອງສຳນັກສົງສົດຕ່າງ ຈຸ່ງ ທີ່ຈະຈັດຕັ້ງເປັນສູນຍົກປົງປົມຕົກລົງມອງຢູ່ໃນປ່າ ພຣະສົງກີ່ຂ່າຍຮັກໜາປ່າໄມ້ໄດ້ເຊັ່ນກັນ ນອກຈາກຮັກໜາປ່າແລ້ວ ຍັງຮັກໜາສັດວົງປ່ານງ່າງໝົດໄວ້ດ້ວຍ

12. ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ร่มรื่น โดยให้มีการจัดตกแต่งดันไม้เดิม ปลูกต้นไม้เสริม ปลูกหญ้า ปลูกไม้ประดับ ให้เกิดความร่มรื่นสวยงาม ส่วนเหล่งน้ำ โดยการปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อใช้ สอยภายในวัด ใช้รดดันไม้ ไว้บริการยามขาดแคลน ช่วยดับเพลิง เมื่อเกิดอัคคีภัย ส่วนความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย เจ้าอาวาสจะเป็นผู้ดูแลเอาใจใส่ เป็นการช่วยจัดการทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอีกวิธีหนึ่ง

พระมหาแรงค์ จิตดุสโกรโน (2532 : 24 – 25) เสนอไว้ว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทย นั้นมีวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนาของ กล่าวคือ วัดเป็นที่พำนักอาศัยศึกษา เล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นศาสนายາทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของพระ กิจกุศลสมเดรเมื่อศึกษาและพิจารณาในทางสังคมจากอดีตที่ผ่านมาแล้วพบว่า วัดในพระพุทธศาสนา ได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย หรือชุมชนไทยเป็นอย่างมาก ดังนี้ (พระมหาประยุทธ์ ปบุตโต. 2525 : 24 ; ชำเลือง วุฒิจันทร์. 2526 : 2)

1. วัดเป็นสถานที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ และรับการฝึกอบรมทางศิลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนอยู่ในสมัยนั้น

2. วัดเป็นสถานที่ที่พ่อแม่ตลอดคนแก่คณ例外และสตรี มารับความรู้ด้วยการสดับ พระธรรมเทศนา

3. วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนในสมัยก่อนโดยวัดเป็นแหล่ง ตำราแพทย์ และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมออรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยทั่วไป

4. เป็นสถานที่ส่งเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ

5. วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทางบ้างวัด เช่น วัดเนินพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี ได้สร้างศาลาเอาไว้กว้างขวางใหญ่โตเพื่อใช้รองรับในกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ

6. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจโดยที่ทางวัดได้จัด สถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และร่มรื่น

7. วัดเป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เช่น งาน ก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์งานเทคโนโลยีชาติ ฯลฯ และยังเป็นสถานที่พบปะของคนหนุ่มสาว ด้วย

8. วัดเป็นบ่อเกิดและศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประดิษฐกรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม

9. วัดเป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน

10. วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศลตลอดจนประกอบพิธี กรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

11. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือขอเชิญไปใช้เมื่อคราวมีงาน

12. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร หรือการปกครองที่กำนั้นหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกกลุ่มบ้านมาประชุมกัน เพื่อขอกำจัดกิจการต่าง ๆ

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นพลังสำคัญในการป้องกันแก่ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ถูกนำมาถ่วงดึงในการประชุมสัมมนาแนวทางบริหารด้านสิ่งแวดล้อม ระดับเจ้าคณะผู้ปักครองสงฆ์ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2533 ซึ่งคณะสงฆ์ได้มีมติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมดังนี้ (สมพร เทพสิทธา. 2538 : 49 – 53)

1. บทบาทในการชี้นำอบรมสั่งสอนเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน
2. บทบาทในการเป็นผู้นำรณรงค์แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม
3. บทบาทในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ในราชนสถาน และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ในโอกาสสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิม

พระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปี 2535 คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจดำเนินการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้จัดให้มีการสัมมนาเรื่อง “ศาสนา กับ ปัญหา สิ่ง แวด ล้อม” ในวันที่ 2 – 3 ธันวาคม 2535 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล หลังจากเสร็จสิ้นการสัมมนา คณะกรรมการการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้ทำการรายงานการสัมมนา เรื่อง “ศาสนา กับ ปัญหา สิ่ง แวด ล้อม” เสนอด้วยคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ที่ประชุมคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้มีมติให้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจเรื่อง “ศาสนา และ ปัญหา สิ่ง แวด ล้อม” โดยมีหน้าที่พิจารณาแนวทางในการนำเสนอแนะ ตามรายงานผลการสัมมนาไปจัดทำเป็นโครงการดำเนินงาน เพื่อให้มีเกิดผลเป็นรูปธรรมโดยเร็วที่สุด คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจเรื่อง “ศาสนา กับ ปัญหา สิ่ง แวด ล้อม” ได้จัดทำโครงการ 2 โครงการ คือ โครงการส่งเสริมสนับสนุนสถาบันทางศาสนาในเรื่องสิ่งแวดล้อม และโครงการสร้างจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งตามโครงการสร้างจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการชี้นำ อบรมสั่งสอน เพื่อสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน ใน การ เป็น ผู้ นำ รณ รง ค์ แก้ ไข ป ญ หา สิ่ง แวด ล้อม ใน การ อนุรักษ์ บ ร า ณ วัตถุ ใน รา ชน สถาน และ สิ่ง แวด ล้อม ศิล ป กรรม ตาม มติ ก े ย ว ก บ บ ท บ า ท ของ พระ ภ ิก ษ ุ สง ฆ ์ ใน การ แก้ ไข ป ญ หา สิ่ง แวด ล้อม ใน การ ประ ชุม สัม มน า แนว ทาง บร ิ ห าร ด า น สิ่ง แวด ล้อม ระ ดับ เจ า ค น ผ ู ป ัก ค ร อง สง ฆ ์ ใน ว า น ท ี 15 พ ฤ ศ จ ิก า ย น 2533

2. ส่งเสริมให้วัดปลูกต้นไม้ในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งจะช่วยให้คนในวัดได้รับประโยชน์จากการปลูกต้นไม้ รักในการปลูกต้นไม้ในที่ดินของตน ในเขตหมู่บ้านหรือในตำบลจัดให้มีการกล้าไม้เขียนในวัดเพื่อแจกล่ายแก่ประชาชนตามความต้องการ ตามคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วยการปลูกต้นไม้ในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ ลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2526 และควรปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในวัด

ให้สังคมมีระเบียบเรื่องสมกับที่เป็นอารามและร่มเย็นสถาน เพื่อจะได้เป็นด้วยอย่างแก่พุทธศาสนา ชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชน

3. พระภิกขุสังฆ์ควรเผยแพร่ความรู้ให้พุทธศาสนาได้ทราบว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้อนุรักษ์ป้าไม้และสิ่งแวดล้อม พระองค์ประสูติในสวนป่าซึ่งลุ่มพินิวัน ตรัสรู้ในป่าได้ดั้นมหาโพธิ์และนิพพานในป่าได้ดั้นສละ เนื่องจากพระองค์เกี่ยวข้องกับป่าไม้ด้วยตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์จึงทรงสอนให้อนุรักษ์ป้าไม้และธรรมชาติแวดล้อม ชาวพุทธที่แท้จริงจึงต้องดำเนินตามพระพุทธจริยาด้วยการխวนข่วยและรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ป้าไม้และธรรมชาติแวดล้อม

4. พระภิกขุสังฆ์ควรชักจูงประชาชนให้มาร่วมในการอนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยประกาศว่าการกระทำเช่นนี้เป็นบุญเป็นกุศล ใครอยากได้บุญจะอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม เพราะพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ชนเหล่าใดปลูกสวน ปลูกป่า สร้างสะพาน สร้างโรงน้ำ ชุดป้อน้ำ บริจาคอาหารที่อยู่อาศัย ชนเหล่านี้ได้บุญตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน”

5. พระภิกขุสังฆ์ควรใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ใน การชักชวนให้ประชาชนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม หลักธรรมที่อาจนำมาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ความกตัญญูกดเวทีต่อแผ่นดินที่ให้กำเนิดและที่อยู่อาศัยพรา瓦ธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ (ความซื่อสัตย์) ขันติ (ความอดทน) ทมະ (ความอดกลั้น) และจาคะ (ความเสียสละ) และสัมมปปทา 4 ได้แก่ สัจจารปชาน (เพียรระวัง) ปหานปชาน (เพียรสละ) ภารนาปชาน (เพียรทำ) อนุรักษปชาน (เพียรรักษา)

6. พระภิกขุสังฆ์ควรจะสั่งสอนอบรมเยาวชน ประชาชน รวมทั้งข้าราชการ และนักธุรกิจ ให้ด้วยหนังสือภัณฑ์และความเสียหายที่เกิดขึ้นจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ให้มีจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม ร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เพื่อชันรุนปัจจุบันและอนุชนในอนาคตโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้ ไม่เห็นแก่ความสะดวกสบาย เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การทิ้งขยะและของเสียลงในแม่น้ำลำคลองและสถานที่สาธารณะ

7. ในการเทศนา ในการอบรมบรรยายธรรม ในการปาฐกถาธรรม เพื่อสั่งสอนอบรมประชาชนทั่วสารที่สถานศึกษา หน่วยราชการ และองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนสถานวิทยุกระจายเสียงและสถานโทรทัศน์ พระภิกขุสังฆ์ควรจะสอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้ฟังได้ระหนักรู้ถึงปัญหาของสิ่งแวดล้อมและมีจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยถือเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมและควรสอดแทรกพระราชกรณียกิจ พระบรมราชโฉافتและพระราชดำรัสในเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วย

ในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวัดทั่วประเทศให้เป็นด้วยของชุมชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งเลขานุการมหาเถรสมาคมได้เสนอในที่ประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 30/2546 วันศุกร์ ที่ 28 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดบวรนิเวศวิหาร และเป็นมติมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2546 : 10 – 11)

กระทรวงกรรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ ทส 0100/3037 ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ถึงกรรมการมหาเถรสมาคม เพื่อขอความอนุเคราะห์เกี่ยวกับโครงการส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมวัดท้าวประเทศาให้เป็นตัวอย่างของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี และกรรมการมหาเถรสมาคมได้รับเมตตาที่จะอนุเคราะห์โครงการนี้ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายส่งเสริมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้ประสานงานกับกระทรวงกรรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวัดถุปะสังค์ที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดทุกวัดในพระราชอาณาจักร ได้กลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกหมู่บ้าน โดยกระทรวงกรรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะสนับสนุนด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ การรักษาความสะอาดภายในวัด และการเป็นแหล่งพันธุ์ไม้ใช้สอย เพื่อให้พุทธศาสนาชนกันหงายได้มีที่พักผ่อนภายสงบนและยึดถือเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้อย่างแท้จริง โดยเป้าหมายของการส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องด้าน ๆ ที่ทุกวัดควรมี คือ

1. น้ำสะอาดเพื่ออุปโภคบริโภค กรรมกรรพยากรน้ำและกรรมกรรพยากรน้ำบาดาล จะเข้าไปช่วยดูแลในการณ์ที่วัดขาดแคลนน้ำสะอาด

2. ส้วมสะอาด กรรมควบคุมมลพิษ สามารถช่วยเลือกสถานที่และออกแบบส้วมที่ถูกสุขอนามัยให้ได้

3. ระบบจัดการขยะมูลฝอยและน้ำทึ้งที่ถูกสุขอนามัย กรรมควบคุมมลพิษ จะจัดทำเอกสารคู่มือวิธีการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียแยก และจะสาธิตวิธีการดำเนินการให้ในทุกภาค

4. เมรุปลดมลพิษ กรรมควบคุมมลพิษได้ออกแบบเมรุปลดภัยมลพิษไว้แล้ว และจะส่งเสริมสนับสนุนการจัดหาทุนมาสร้างในวัดที่มีชุมชนหนาแน่น

5. ต้นไม้ร่มรื่นและมีกล้าพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ รวมทั้งพืชที่เป็นอาหารและสมุนไพรไว้แจกชาวบ้าน

6. การรักษาความสะอาดเรียบร้อยภายในบริเวณวัดอยู่เสมอ กรรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะดำเนินการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษาความสะอาดวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

อนึ่ง เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2546 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกระทรวงกรรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ประชุมหารือร่วมกันที่สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ สรุปสาระการประชุมได้ดังนี้

1. จะมีการจัดตั้งกรรมการจากหลายหน่วยงานร่วมกัน โดยมีผู้แทนกรรมการมหาเถรสมาคม 5 รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษา เพื่อดำเนินโครงการนี้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นให้วัดเป็นรมณียสถานแห่งประชาชนทั่วไป

2. ในวันที่ 4 ธันวาคม 2546 ถือเป็นวันเริ่มโครงการในส่วนกลาง จะมีการปลูกต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติและต้นไม้ไทย จำนวน 9 ต้น ที่พุทธมน牍 ในส่วนภูมิภาค จะมีพิธีปลูกต้นไม้ที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดทั้ง 2 นิกาย โดยกรมป่าไม้จะเป็นผู้สนับสนุนพันธุ์ไม้ รวมทั้งการจัดส่งพันธุ์ไม้ไม้จันถึงวัด

3. มอบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินำเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาแต่งตั้งผู้แทนกรรมการมหาเถรสมาคม 5 รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษา และขอความร่วมมือเจ้าคณะจังหวัดทั้ง 2 นิเกย์ ดำเนินการร่วมโครงการ พร้อมทั้งระบุพื้นที่ที่จะปลูกดันไม้

กรรมการมหาเถรสมาคมเห็นชอบให้เจ้าคณะจังหวัดให้ความร่วมมือ และให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแจ้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาค เพื่อทราบ แจ้งเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัดทราบ เพื่อแจ้งวัดในเขตปักครองให้ความร่วมมือ และให้ดำเนินการได้ทันที โดยไม่ต้องรอวันบรรยายรายงานการประชุม

สรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์โดยตรงคือ การเป็นผู้นำของชุมชนในการด้านจิตใจ เสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน อาจจะแนะนำชุมชนในท้องถิ่นให้เห็นถึงทางของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการปลูกฝังจิตสำนึกรักใน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการสอนแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการเทศนาอบรมสั่งสอนชุมชนที่เข้ามาทำบุญในวันธรรมสวนะและในเทศกาลต่าง ๆ รวมทั้งการบรรยายธรรม การสันทานธรรม การปาฐกถาธรรม ตลอดจนกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งปวง และการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี อาทิเช่น การมีบุคลิกที่น่าเคารพนับถือ ความสุขุมรอบคอบ ความเมตตา ความสุภาพอ่อนโยน การมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี ตลอดจนมีจริยารัตติ่งดงตามสม่ำเสมอซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ประชาชนเกิดศรัทธาและถูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งพระสงฆ์ได้ทำเป็นแบบอย่างตามพระราชบรมวินัยอยู่แล้ว มีการปลูกดันไม้ การรณรงค์และดูแลรักษาดันไม้ การใช้ทรัพยากรให้สมดุลกับธรรมชาติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการมีส่วนร่วมกับการจัดการสิ่งแวดล้อมได้มากยิ่งขึ้น

2). งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในเรื่องความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา กับการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

สาวลักษณ์ ข่านิล (2519) "ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไฝ และหมู่บ้านอู่ตะเภา จังหวัดเชียงใหม่ พบร่วมกับพระสงฆ์ที่บวชในชุมชนเป็นเวลานาน มักจะเป็นนักพัฒนาวัดและหมู่บ้าน เป็นผู้ให้คำแนะนำ ปรึกษาแก่ชาวบ้าน ทั้งในปัญหาชีวิตครอบครัว เศรษฐกิจ และการติดต่อกันทางราชการเป็นอย่างดี พระสงฆ์ที่ทำงานอย่างจริงจังและทำงานร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาวัดและหมู่บ้านย่อมจะได้รับความเคารพยกย่องจากประชาชน พระสงฆ์เป็นผู้นำท้องถิ่น เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพนับถือ ในส่วนที่พระสงฆ์มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน ในด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎรให้มีรายได้เพิ่มขึ้น การส่งเสริมสร้างสาธารณสมบัติ การส่งเสริมการอนามัยและสุขาภิบาล การส่งเสริมการศึกษา และสันทนาการ การส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และการส่งเสริมการปักครองท้องถิ่น"

เนื่องน้อย บุณยเดช (2526 : 119) ได้ศึกษาเรื่องหน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภากาแฟดล้อมทางธรรมชาติ กล่าวไว้ว่า เมื่อพิจารณาให้ละเอียดแล้วจะเห็นว่าคำสอนในพุทธศาสนา แห่งความคิดเกี่ยวกับสภากาแฟดล้อมไว้ไม่ใช่น้อย “ศีล 5 หรือศีล 8 ซึ่งเป็นหัวใจของการดำเนินชีวิตของชาวพุทธนั้น เป็นข้อพิสูจน์ที่เห็นได้ชัดว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาซึ่งเล็งเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ กับสภากาแฟดล้อม ซึ่งให้เห็นถึงความเป็นสมาชิกของมนุษย์ในสภากาแฟดล้อมทางธรรมชาติ ในความคิดของพุทธศาสนานั้น การบริโภคต่าง ๆ มีเพื่อการดำรงชีวิต เพื่อแก้ทุกข์และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตให้พ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง... การเดินทางสายกลางเป็นวิถีสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวพุทธ ถ้าเราเป็นชาวพุทธที่แท้จริงแล้ว ความสำรวมในการบริโภคย่อมจะต้องเป็นวิถีชีวิตสำคัญของเรา... การที่มนุษย์เบียดเบี้ยนสัตว์และสภากาแฟดล้อม ความละโมบ ดันหา อยากได้ในสิ่งซึ่งไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ความไม่รู้เท่าทันในความหลง ราคะ ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำมาซึ่งปัญหาทางสภากาแฟดล้อมไม่ว่าจะเป็นเรื่องมลพิช จำนวนประชากรหรือการลดน้อยลงของทรัพยากรธรรมชาติ”

นภาจารี นำเบญจพล (2529) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณะสุขมูลฐาน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครราชสีมา พบว่า พุทธประชญาเน้นเรื่องต้องการให้มนุษย์พนักกับความสุข คำสอนของพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้บุคคลในสังคมดระหนักระดับหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคม ประเทศชาติและโลกไม่ให้เบียดเบี้ยนกัน และเมื่อสาธารณะสุขเป็นสุขทุกคนก็จะมีความสุข นอกจากนั้นยังพบว่า พระสงฆ์ไทยมีบทบาทต่องานสาธารณสุขมูลฐาน เคยปฏิบัติงานสนับสนุนการสาธารณสุขมูลฐานมาแล้วร้อยละ 93.18 พระสงฆ์ใช้วิธีการแนะนำชักชวนให้ชาวบ้านไปรับบริการที่สถานบริการสาธารณสุข แนะนำชาวบ้านในการใช้ยาอย่างสม่ำเสมอ ให้การบริการเบื้องต้นแก่ชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ พระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นความจำเป็นของการมีบทบาทในงานสาธารณสุขมูลฐานร้อยละ 81.82 มีความเห็นว่าพระสงฆ์ทั้งหมดเห็นด้วยกับการช่วยเหลือชุมชนในเรื่องสุขภาพอนามัย พระสงฆ์ไทยในจังหวัดนครราชสีมา สามารถสนับสนุนงานสาธารณสุขมูลฐานได้ ถ้าได้รับความร่วมมือทั้งจากภาคเอกชนและภาครัฐ จะทำให้งานสาธารณสุขมูลฐานได้ผลมากขึ้น

สมชาย สุรชาตรี (2530) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า ทั้งพระสงฆ์และประชาชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า พระสงฆ์สามารถแนะนำการใช้สมุนไพรแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่เชื่อถือศรัทธาของประชาชนมาโดยตลอด บทบาทในการส่งเสริม เช่น การแจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้ชาวบ้านไปปลูก หรืออาจเป็นผู้นำในการปลูกสวนสมุนไพร และมีข้อเสนอว่าควรมีการเผยแพร่ความรู้ทางสาธารณสุขและการใช้สมุนไพรแก่พระสงฆ์ เห็นควรใช้สถานที่วัดเป็นสหกรณ์ฯหรือคลังสมุนไพรประจำบ้าน เป็นที่อบรมเผยแพร่เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร และผลิตบุคลากรทางแพทย์แผนโบราณ

สุนทรี จันธรรม (2531 : 174 – 175) ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านโดยการปฐมอโศก จังหวัดนครปฐม พบว่าผู้ที่มีศีล 8 มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสูงกว่าผู้ที่ถือศีล 5 และกล่าวว่าข้อค้นพบดังกล่าวอาจเนื่องจาก

ผู้ที่ถือศิล 8 มีข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดกว่าศิล 5 อญ 3 ข้อ คือการรู้จักประมาณในการบริโภค การเว้นจากการละเล่นมหรสพ และการเว้นขาดจากเครื่องดกแต่งประดับประดา ซึ่งช่วยในการประหยัดในการใช้ทรัพยากร

สุโน อุบลทิพย์ (2532 : 107) ได้ศึกษาบทบาทของสถาบันศาสนาที่มีต่อการพัฒนาแบบผสมผสานของมนุษย์บ้านอพยพในโครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน พบว่า ราชบูรณะมีความต้องการที่จะให้พระภิกษุเข้ามามีบทบาทร่วมในการพัฒนาชุมชน เพราะว่าสถาบันศาสนา มีความพร้อมต่อการพัฒนามากไม่ว่าจะเป็นด้านสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้

บุญดัน หลักก้อง (2532 : 143) ได้ศึกษาพบว่า มีหลักธรรมที่เป็นการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และกล่าวว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้สนับสนุนการดำเนินงานตามแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือหลักสัมป्रายิกต์ตะ “ได้แก่ปัญญาสัมปทาน สักชาสัมปทาน จำกสัมปทาน และศีลสัมปทาน

เพชรฯ ภูมิอานนท์ (2533 : 45) ศึกษาเรื่องพุทธศาสนาและเศรษฐกิจ กล่าวไว้ว่า การบริโภคที่สำรวมระมัดระวังไม่ฟุ่มเฟือย จะเป็นไปเกื้อกูลต่อการมีชีวิตที่ดี เป็นหลักของมัตตัญญุตา คือความพอเพียงที่เป็นสายกลาง ซึ่งไม่เป็นการเบียดเบี้ยนผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสิ่งอื่น ๆ คำว่าไม่เบียดเบี้ยนผู้อื่นในทางพุทธศาสนาไม่ได้หมายเจาเฉพาะคนเท่านั้น เพราะเรามีหลักที่ว่า “อหิงสา สพุพปานาน” แปลว่าไม่เบียดเบี้ยนทั้งปวง ซึ่งหมายถึงระบบทั้งหมดที่สัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อม

สมคิด เพ็งอุดม (2535 : 34) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนได้พบว่า มีพระสงฆ์พัฒนาหลายรูปได้ปรับปรุงเปลี่ยนความเชื่อและค่านิยมของชาวบ้านในด้านสังคม และวัฒนธรรม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนแนะนำชาวบ้านว่า การทำความสะอาดบ้านเรือนหรือชุมชน ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง ก็คือการทำบุญอย่างหนึ่ง

ประพสุข พันธุ์ประยูร (2535 : 82) ทำการวิจัยบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างมาก และจากการณ์ศึกษาพระสงฆ์ เจ้าอาวาสวัดจำนวน 6 รูป พบว่ามีวิธีในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เหมือนกัน 8 วิธีคือ

- 1 กำหนดเขตวัดหรือสำนักสงฆ์เป็นเขตอภัยทาน
- 2 สั่งสอนชาวบ้านให้หยุดยั้งการทำลายป่า
- 3 พื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายโดยการร่วมกันปลูกป่า
- 4 สร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า
- 5 ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 6 จัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์ เช่น ปักป้าย ปักหลักเขตที่แน่นอน
- 7 จัดตั้งองค์กรในชุมชนให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์
- 8 ระดมชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์ป่า

พระสงฆ์เดลະรูป มีวิธีในการเทศนาสั่งสอนชาวบ้าน ตามคุณลักษณะส่วนตัวของตนและต่างกันหรือวิธีการและกลยุทธ์ที่แตกต่างกัน เช่น บางรูปมีอุปกรณ์โสดทัศนศึกษาประกอบในการเทศนา สั่งสอนชาวบ้าน และบางรูปมีนิทานเป็นอุทาหรณ์ แต่ละรูปต่างก็มุ่งที่จะสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านยอมรับผลเสียหายจากการไม่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่นให้เห็นสภาพป่าจุบันของดินฟ้า อาจก่อให้เกิดความแห้งแล้ง น้ำในแม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำต่าง ๆ ดีนเขิน ดินเสื่อมสภาพเป็นต้น

นอกจากนี้การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ยังได้มีการปลูกฝังอุดมการณ์ ให้แนวความคิด จัดสร้างกลุ่มชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์ ใช้อำนุญาตในการชุมชนและองค์กรจากภายนอก ตลอดจนสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อีกด้วย

ในผลการวิจัยเดียวันนี้ยังพบอีกว่า พระสงฆ์จากการณ์ด้วยอย่างได้แสดงทัศนะต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตั้งกันและคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ป่าไม้เกียวยาวงกับพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด การอนุรักษ์ป่าเป็นหน้าที่ของรัฐและประชาชนที่จะต้องร่วมมือกัน โดยพระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการสร้างความร่วมมือดังกล่าวได้เป็นอย่างดี หลักธรรมทางศาสนาช่วยแก้ปัญหาได้ พระสงฆ์กลุ่มอนุรักษ์ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพราหมณ์วินัย ไม่ทำลายธรรมชาติ พระสงฆ์กลุ่มอนุรักษ์ต้องปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง และให้ความร่วมมือกับรัฐบาล

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า พระสงฆ์ได้เลือกเห็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยประพฤติปฏิบัติดนให้ถูกต้องตามหลักพราหมณ์วินัย เพื่อเป็นแบบอย่างในการไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เลือกเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ซึ่งให้เห็นถึงความเป็นสมาชิกของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือการรู้จักประมาณในการบริโภค การเว้นจากการ滥食肉 และการเว้นขาดจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ประจำ ซึ่งช่วยในการประหยัดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีหลักธรรมที่เป็นการส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้สนับสนุนการดำเนินงานตามแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือหลักสมปรายิกัดตะ ได้แก่ปัญญาสัมปทาน สัทธาสัมปทาน จำกสัมปทาน และศิลสัมปทาน โดยแนะนำ อบรม สั่งสอน ชาวบ้านในการทำความสะอาดบ้านเรือนหรือชุมชน ไม่ให้ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง ซึ่งมีวิธีในการเทศนาสั่งสอนชาวบ้าน ตามคุณลักษณะส่วนตัวของตนและต่างกันหรือวิธีการและกลยุทธ์ที่แตกต่างกัน แต่ละรูปต่างก็มุ่งที่จะสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านยอมรับผลเสียหายจากการไม่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่นให้เห็นสภาพป่าจุบันของดินฟ้า อาจก่อให้เกิดความแห้งแล้ง น้ำในแม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำต่าง ๆ ดีนเขิน ดินเสื่อมสภาพ เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรได้แก่ เจ้าอาวาสจากวัดในกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2547 จำนวน 433 รูป¹ (กรรมการศาสนา 2547 : 1 – 54) ส่วนกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เจ้าอาวาส จำนวน 203 รูป ที่เลือกจากประชากร ตามขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดจำนวนวัดเพื่อกำหนดเจ้าอาวาสที่เป็นประชากรของการวิจัยมีทั้งหมด 433 วัด
2. กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่จะใช้ในการวิจัย โดยวิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Proportional Stratified Random Sampling) โดยใช้การกำหนดกลุ่มตัวอย่างของเครชี และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2538 : 303) ได้จำนวนเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 203 รูป (ในการเก็บข้อมูล ได้กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 200 รูป เนื่องจากเจ้าอาวาสมนาคมท่านไม่ได้ตอบแบบสอบถาม)
3. สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามตัวแปรสถานที่ตั้งของวัด และสถานภาพของวัดประกอบกัน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางด้านล่าง

ตาราง 1 แสดงจำนวนเจ้าอวاسที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากแต่ละสถานภาพของวัด และสถานภาพของวัด

ที่ตั้งของวัด	สถานภาพของวัด		รวม (จำนวนเจ้าอวاس)
	วัดพระอารามหลวง	วัดราชภรร្ត	
กรุงเทพมหานครชั้นใน	27 (58)	50 (107)	77 (165)
กรุงเทพมหานครชั้นนอก	15 (31)	111 (237)	126 (268)
รวม	42 (89)	161 (344)	203 (433)

// เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของเจ้าอวัสโดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ดูแลแบบสอบถามชึ่งครอบคลุม ตัวแปรต้นที่ศึกษา 5 ตัวแปรได้แก่ ที่ตั้งของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระราชบรมราชนิพัทธ์และการศึกษาของเจ้าอวัส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอวัส

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของเจ้าอวัสที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ใน 3 ด้านคือ ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ลักษณะคำถามเป็นชนิดเลือกตอบแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) โดยมีการเทียบระดับกับค่าคะแนน ดังนี้ (พระมหาวิโรจน์ สาระ พุฒ. 2544 : 41 ; อ้างอิงจาก W. Best., 1977. pp. 174 -178)

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เทียบเป็น 5 คะแนน
เห็นด้วย	เทียบเป็น 4 คะแนน
ไม่แน่ใจ	เทียบเป็น 3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	เทียบเป็น 2 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เทียบเป็น 1 คะแนน

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อถามปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกเป็นด้านต่าง ๆ 3 ด้าน คือด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบสอบถาม

2. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถาม แล้วนำสาระข้อมูลจากข้อ 1 มากำหนดเป็นประเด็นของแบบสอบถาม

3. ยกร่างแบบสอบถาม โดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม จำนวน 50 ข้อ 3 ด้านคือ การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม 15 ข้อ การรักษาความสะอาด 15 ข้อ การอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร 20 ข้อ

4. นำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้น จำนวน 50 ข้อ เสนอ ให้ประธานกรรมการและกรรมการควบคุมปริญญาในพนธ. เพื่อขอคำแนะนำแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมตรงตามเนื้อหาร่วมกับการใช้สำนวนภาษาไทยให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

5. นำแบบสอบถามที่ได้จากข้อ 4 ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) พิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงพินิจ (Face Validity) และพิจารณาข้อความให้ชัดเจนเหมาะสม ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวประกอบด้วย พระเทพวิสุทธิกิริ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและวางแผนมหาวิทยาลัยมหาภูมิราชวิทยาลัย พระมหา ดร.ไพบูลย์ รุจิมิติโถ รองอธิการบดีฝ่ายเผยแพร่และวิเทศสัมพันธ์มหาวิทยาลัยมหาภูมิราชวิทยาลัย รศ.ดร.สมสร วงศ์อยู่น้อย สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา ดร.สชัญ ภู่คง สถาบันวิจัยพุทธกรรมศาสตร์ รศ.ดร.เสรีวัฒน์ สมิทธิปัญญา ภาควิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์

6. นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข แล้วเสนอต่อประธานกรรมการและกรรมการควบคุมการวิจัยเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

7. นำข้อเสนอแนะจากข้อ 5 และข้อ 6 มาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำผลการพิจารณาในเชิงปริมาณมาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยใช้เกณฑ์การตัดสินที่ค่า .50 (ข้อใดที่ได้ค่า IOC ระหว่าง .50 – 1.00 จะได้รับการคัดเลือกไว้)

8. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงและแก้ไขกฎต้องสมบูรณ์แล้ว นำไปทดลองใช้ (Try Out) กับเจ้าอาวาสในจังหวัดหนองบุรี จำนวน 40 รูป แล้วนำผลที่ได้ไปคำนวณค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (Alpha Coefficient) ของครอนบาก (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นด้านปรับปรุงสิ่งแวดล้อม .9481 ด้านการรักษาความสะอาด .9690 และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร .9618

9. จัดพิมพ์แบบสอบถามไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นดังนี้

1. ขอหนังสือจากบันทึกวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลไปยังเจ้าอาวาสในกรุงเทพมหานคร
2. ส่งแบบสอบถามพร้อมจ่าหน้าของเพื่อการสังกลับถึงผู้วิจัยไปยังเจ้าอาวาสทางไปรษณีย์โดยขอความอนุเคราะห์ให้เจ้าอาวาสช่วยตอบแบบสอบถาม และส่งกลับคืนให้แก่ผู้วิจัยต่อไปโดยกำหนดเก็บข้อมูลระหว่างเดือน มีนาคม ถึงเดือน เมษายน 2548
3. จากการดำเนินการตามข้อ 2 ได้แบบสอบถามคืน 200 ชุด จาก 203 ชุด คิดเป็นร้อยละ 98.52 ซึ่งเป็นจำนวนมากพอ จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของแบบสอบถามทุกฉบับ ซึ่งพบว่าจากแบบสอบถาม 200 ชุด มีความสมบูรณ์ทุกชุด

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

2.1 เลือกแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์ไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ (Statistical Packages For The Social Sciences)

2.2 แบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับดัชน้ำดัชน้ำ ทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่และค่าร้อยละ และนำเสนอด้วยรูปตารางประกอบคำบรรยาย

2.3 แบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ใน 3 ด้านคือ ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.) เป็นรายข้อ และรายด้าน นำค่าเฉลี่ยมากำหนดระดับดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 2.33 จัดเป็น ระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 2.34 – 3.67 จัดเป็น ระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 3.68 – 5.00 จัดเป็น ระดับมาก

2.4 เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าคะแนนเฉลี่ยตามจัวแปรตันต่าง ๆ (ในดัชน้ำแต่ละดัชน้ำแบ่งเป็น 2 กลุ่ม) โดยใช้การทดสอบค่าที แบบกลุ่มตัวอย่างเป็นเอกเทศกัน (Independent t-test)

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด วิเคราะห์โดยการสรุปคำตอบ
ตามสาระสำคัญด้านเนื้อหา และแยกแจงความถี่และค่าร้อยละของข้อความที่มีสาระร่วมกัน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้มี 2 ส่วนดังนี้

1. สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1.1 ค่าตัวชนีความสอดคล้อง ใช้สูตรดังนี้ (บุญเชิด กิญโญอนันตพงษ์. 2545 : 95)

$$\text{IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ตัวชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ แทน ผลรวมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

1.2 ค่าความเชื่อมั่น ใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (α -Coefficient) ของ cronbach (Cronbach) ตามสูตรดังนี้ (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 200)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{s_t^2} \right]$$

เมื่อ α แทน ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น

n แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

s_i^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนเป็นรายข้อ

s_t^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนรวม

2. สถิติสำหรับวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติดังนี้คือ

2.1. ค่าร้อยละ (Percentage) ของคำตอบเกี่ยวกับตัวแปรดัน โดยใช้สูตร ดังนี้ (พวง
รัตน์ ทวีรัตน์. 2538 : 125)

$$P = \frac{fx100}{n}$$

เมื่อ p แทน ค่าร้อยละ

f แทน ค่าความถี่ในการปรากฏของข้อมูล

x แทน ค่าของข้อมูลหรือคะแนน

g แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

2.2. ค่าเฉลี่ย ใช้สูตรดังนี้ (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 73)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ \bar{X} แทน คะแนนเฉลี่ย

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

N แทน จำนวนข้อมูล

2.3. ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้สูตรดังนี้ (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ.

2538 : 79)

$$S = \sqrt{\frac{n \sum X^2 - (\sum X)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ S แทน ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\sum X^2$ แทน ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง

$(\sum X)^2$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดยกกำลังสอง

n แทน จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

2.4. การทดสอบค่าที่ กรณีกลุ่มตัวอย่างเป็นอิสระกัน (Independent t-test) ใช้สูตรดังนี้ (ชูครี วงศ์รัตนะ. 2544 : 166)

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ t แทน ค่าที่ใช้พิจารณาในการแจกแจงแบบที(t-

distributions)

\bar{X}_1 แทน ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่หนึ่ง

\bar{X}_2 แทน ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่สอง

S_1^2 แทน ค่าความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่หนึ่ง

S_2^2 แทน ค่าความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่สอง

n_1 แทน จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่างที่หนึ่ง

n_2 แทน จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่างที่สอง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล จะเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงเป็นการเสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับของความมุ่งหมายของการวิจัย ทั้งนี้ ในการนี้ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางสถิติจะใช้สัญลักษณ์ดังต่อไปนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

- \bar{x} แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
- \overline{X} แทน ค่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
- S.D. แทน ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
- S^2 แทน ค่าความแปรปรวน
- t แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาในการแจกแจงแบบที (t-distribution)
- p แทน ค่าความน่าจะเป็น (ค่าโอกาสที่จะพบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามด้วยแปรที่ศึกษา คือ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระชาของเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส โดยวิเคราะห์เป็นความถี่และร้อยละ ปรากฏผลตามตาราง 2 ดังต่อไปนี้

ตาราง 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

ดัชน้ำ	ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพ	ความถี่	ร้อยละ
ที่ดังของวัด	กรุงเทพมหานครชั้นใน	75	37.5
	กรุงเทพมหานครชั้นนอก	125	62.5
	รวม	200	100.0
การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน	มีโรงเรียนอยู่ในวัด	129	64.5
	ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด	71	35.5
	รวม	200	100.0
สถานภาพของวัด	วัดพระอารามหลวง	40	20.0
	วัดราษฎร์	160	80.0
	รวม	200	100.0
พระชาของเจ้าอาวาส	10 - 30 พระชา	60	30.0
	31 พระชาขึ้นไป	140	70.0
	รวม	200	100.0
วุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส	วุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียว	42	21.0
	วุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก	158	79.0
	รวม	200	100.0

จากตาราง 2 จากกลุ่มตัวอย่าง 200 รูป ด้านที่ตั้งของวัด พบว่า กรุงเทพมหานครชั้นนอก มีจำนวนมากที่สุด ซึ่งมีจำนวน 125 รูป คิดเป็นร้อยละ 62.5 รองลงมากรุงเทพมหานครชั้นใน ซึ่งมีจำนวน 75 รูป คิดเป็นร้อยละ 37.5

ด้านการมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน พบว่า มีโรงเรียนอยู่ในวัด มีจำนวน 129 วัด คิดเป็นร้อยละ 64.5 ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด มีจำนวน 71 วัด คิดเป็นร้อยละ 35.5

ด้านสถานภาพของวัด พบว่า วัดราชภารังษี มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 160 วัด คิดเป็นร้อยละ 80.0 วัดพระอารามหลวง มีจำนวน 40 วัด คิดเป็นร้อยละ 20.0

ด้านพระราชบรมราชโองการเจ้าอาวาส พบว่า เจ้าอาวาสมีพระราชนิเวศน์ไปมีจำนวน 140 รูป คิดเป็นร้อยละ 70.0 มีพระราชนิเวศน์ 10 - 30 พระราชนิเวศน์ มีจำนวน 60 รูป คิดเป็นร้อยละ 30.0

ด้านวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส พบว่า มีวุฒิการศึกษาทางธรรมและทางlogic มีจำนวน 158 รูป คิดเป็นร้อยละ 79.0 มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียว มีจำนวน 42 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.0

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ในตอนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยรวมและรายด้านดังปรากฏผลในตาราง 3 - 5

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

ข้อความ	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1.อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแบบแผนที่มหามະยาคคามกำหนด	4.31	0.89	มาก
2. จัดวางผังในวัดโดยคำนึงถึงหลักภูมิสถาปัตย์	4.18	0.91	มาก
3. มีกิจกรรมเบี่ยงในการก่อสร้างที่เหมาะสมกับพื้นที่	4.38	0.85	มาก
4. ใช้พื้นที่ในการสร้างอาคารสถานที่โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม	4.43	0.92	มาก
5. บูรณะโบราณสถาน โบราณวัดถุ ตามหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	4.34	0.91	มาก
6. ปรับปรุงซ่อมแซมเสาสนะให้คงสภาพใช้งานได้และสวยงามอยู่เสมอ	4.50	0.83	มาก
7. พัฒนาสภาพแวดล้อมภายในวัดร่วมกับองค์กรในท้องถิ่น	4.16	0.88	มาก
8. ปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้สูงปรีบเย็น โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม	4.51	0.85	มาก
9. จัดทำสวนหย่อมหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจภายในวัดอย่างเป็นระบบ	4.15	0.98	มาก
10. ใช้เตาป略ดมลพิชในการมาปันกิจศพ	4.58	0.88	มาก
11. จัดทำทางระบายน้ำเสียภายในวัดอย่างเป็นระบบ	4.41	0.85	มาก
12. นำธรรมะในพระพุทธศาสนามาปลูกฝังจริยธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	4.47	0.91	มาก
13. แนะนำประชาชนในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม	4.35	0.87	มาก

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อความ	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
14. สร้างเขตอภัยทานเพื่อเป็นการอนุรักษ์สัตว์น้ำ	4.34	0.94	มาก
15. พัฒนาพื้นที่ที่มีพรรณไม้จำนวนมากให้มีความร่มรื่น เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม	4.39	0.98	มาก
ภาพรวม	4.36	0.73	มาก

จากตาราง 3 แสดงว่า ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสเกี่ยวกับการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พนว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ข้อ 10 ใช้เตาปอడมลพิษในการเผาปันกิจศพ ($\bar{X} = 4.58$) รองลงมาคือ ข้อ 8 ปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้สูงร่วมเย็นโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ($\bar{X} = 4.51$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ 9 จัดทำสวนหย่อมหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจภายในวัดอย่างเป็นระบบ ($\bar{X} = 4.15$)

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อ
การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ด้านการรักษาความสะอาด

ข้อความ	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. นำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งน้ำเสียลงสู่ท้องระบายน้ำ	4.31	0.91	มาก
2. รักษาความสะอาดแหล่งน้ำภายในวัด	4.44	0.85	มาก
3. รักษาความสะอาดแหล่งน้ำภายในวัดร่วมกับ ประชาชน หน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน	4.29	0.90	มาก
4. ป้องกันและกำจัดมลพิษที่เกิดขึ้นภายในวัด	4.44	0.89	มาก
5. ป้องกันและกำจัดมลพิษภายในวัดร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน	4.26	0.90	มาก
6. ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นภายในวัด	4.49	0.84	มาก
7. ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นภายในวัด ร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กร เอกชน	4.24	0.97	มาก
8. นำรุ่งรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่ไม่ให้ เสื่อมโทรม	4.45	0.93	มาก
9. นำรุ่งรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่ไม่ให้เสื่อม โทรมร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และ องค์กรเอกชน	4.31	0.87	มาก
10. ทำความสะอาดอารามและสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด ทุกสัปดาห์	4.37	0.99	มาก
11. สร้างห้องน้ำ ห้องสุขาถูกสุขลักษณะ	4.45	0.91	มาก
12. กำจัดน้ำเน่าเสียภายในวัด	4.39	0.96	มาก
13. กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์นำโรคภายในวัด (เช่น ยุง หนู)	4.39	0.95	มาก
14. กำจัดขยะมูลฝอยภายในวัด	4.55	0.89	มาก
15. รักษาความสะอาดของวัดเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ ประชาชน	4.62	0.80	มาก
ภาพรวม	4.39	0.77	มาก

จากตาราง 4 แสดงว่า ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 15 รักษาความสะอาดของวัดเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ($\bar{X} = 4.62$) รองลงมา คือข้อ 14 กำจัดขยะมูลฝอยภายในวัด ($\bar{X} = 4.55$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ 7 ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นภายในวัดร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน ($\bar{X} = 4.24$)

ตาราง 5 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อ การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

ข้อความ	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. นำมาตรการด้านกฎหมายและหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาประยุกต์รวมกันในการอนุรักษ์ พันธุ์พืชและสมุนไพร	4.06	0.89	มาก
2. เทคนิคแนะนำประชาชนให้อนุรักษ์ดันไม้	4.27	0.91	มาก
3. นำวิทยาการทางการเกษตรมาใช้ในการอนุรักษ์ ดันไม้ (เช่น การตอกแต่ง รากษาโรคดันไม้)	4.13	0.90	มาก
4. จัดหาดันไม้มาปลูกให้สวยงามภายในวัด	4.41	0.85	มาก
5. บำรุงรักษาดันไม้ภายในวัดให้อยู่ในสภาพสวยงาม	4.46	0.86	มาก
6. กำจัดวัชพืชให้กับดันไม้ที่ปลูกไว้ภายในวัด	4.24	0.90	มาก
7. ปลูกไม้ดอกไม้ประจำภายในวัด	4.12	0.97	มาก
8. เพาะพันธุ์กล้าไม้ภายในวัด	3.56	1.04	ปานกลาง
9. ปลูกดันไม้ร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และ องค์กรเอกชน	4.08	0.89	มาก
10. รักษาดันไม้ร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน	4.12	0.85	มาก
11. เพาะพันธุ์พืชสมุนไพรภายในวัด	3.71	1.09	มาก
12. เพาะพืชสมุนไพรร่วมกับประชาชนหน่วยงาน ราชการ และองค์กรเอกชน	3.75	1.03	มาก
13. ปลูกสมุนไพรภายในวัด	3.80	1.04	มาก
14. บำรุงรักษาพืชสมุนไพรภายในวัด	3.87	1.03	มาก
15. เพยแพร่เอกสารเกี่ยวกับความรู้พืชสมุนไพรแก่ ประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน	3.80	1.06	มาก
16. ร่วมมือในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรระหว่างพระสงฆ์ และประชาชนในพื้นที่	3.90	1.00	มาก
17. จัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ดันไม้ (เช่น การบวชดันไม้)	3.64	1.12	ปานกลาง
18. ร่วมมือในการกิจกรรมอนุรักษ์ดันไม้ของประชาชน (เช่น การบวชดันไม้)	3.72	1.09	มาก

ตาราง 5 (ต่อ)

ข้อความ	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
19. แนะนำวิธีการอนุรักษ์ดันไม้แบบใหม่ ๆ แก่ประชาชน	3.87	1.08	มาก
20. จัดทำป้ายหรือนิทรรศการเพื่อให้ความรู้แก่ ประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดันไม้ พันธุ์พิเศษ สมุนไพร	4.06	0.95	มาก
ภาพรวม	3.97	0.75	มาก

จากการ 5 แสดงว่า ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พิเศษและสมุนไพร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.97$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยความเห็นการอนุรักษ์พันธุ์พิเศษและสมุนไพรในระดับมาก มี 18 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1-7 และข้อที่ 9-16 และ 18-20 ในระดับปานกลาง มี 2 ข้อ ได้แก่ ข้อ 8 และ 17 โดยข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 5 บำรุงรักษาดันไม้ภายในวัดให้อยู่ในสภาพสวยงาม ($\bar{X}=4.46$) รองลงมาคือข้อ 4 จัดหาดันไม้มาปลูกให้สวยงามภายในวัด ($\bar{X}=4.41$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ 8 เพาะพันธุ์กล้าไม้ภายในวัด

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ในตอนนี้เป็นการเปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามดัวแปรดัน 5 ดัวแปร ได้แก่ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระราชนองเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส ดังปรากฏในตาราง 6 -10

3.1 เพื่อทดสอบสมมติฐาน ข้อที่ 1 ที่ว่า เจ้าอาวาสในกรุงเทพมหานครชั้นในกับในกรุงเทพมหานครชั้นนอก มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน ดังปรากฏในตาราง 6

ตาราง 6 เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามที่ดังของวัด โดยรวมและรายด้าน

การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด	ที่ดังของวัด				การทดสอบค่า t	
	กรุงเทพมหานครชั้นใน ($n=75$)		กรุงเทพมหานครชั้นนอก ($n=125$)			
	\bar{X}	S^2	\bar{X}	S^2	t	p
1. ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม	4.48	.48	4.29	.84	1.84	.06
2. ด้านการรักษาความสะอาด	4.48	.50	4.35	.89	1.15	.25
3. ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัมภูมิ	4.02	.60	3.94	.83	0.66	.50
ภาพรวม	4.29	.46	4.17	.80	1.25	.21

จากตาราง 6 แสดงว่า เจ้าอาวาสที่อยู่กรุงเทพมหานครชั้นในกับกรุงเทพมหานครชั้นนอก มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกันทั้ง 3 ด้าน เช่นกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ดังไว้)

3.2 เพื่อทดสอบสมมติฐาน ข้อที่ 2 ที่ว่า เจ้าอาวาสที่มีโรงเรียนอยู่ในวัดกับไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมด่างกัน ดังปรากฏในตาราง 7

ตาราง 7 เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ภายใต้วัด จำแนกตามการมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน โดยรวมและรายด้าน

การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้วัด	การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน				การทดสอบค่า t	
	มีโรงเรียนอยู่ในวัด (n=129)		ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด (n=71)			
	\bar{X}	S^2	\bar{X}	S^2	t	p
1. ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม	4.44	.58	4.22	.94	2.02	.04*
2. ด้านการรักษาความสะอาด	4.44	.64	4.30	.96	1.22	.22
3. ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัมภูน์ไฟร	4.01	.69	3.90	.84	1.00	.31
ภาพรวม	4.27	.58	4.12	.86	1.48	.13

จากตาราง 7 พบร่วมกับเจ้าอาวาสที่มีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียนกับไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบร่วม ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างกัน (ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้) ส่วนด้านการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัมภูน์ไฟร ไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้)

3.3 เพื่อทดสอบตามสมมติฐาน ข้อที่ 3 ที่ว่า เจ้าอาวาสวัดพระอารามหลวงกับวัดราชภูร์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน ดังปรากฏในตาราง 8

ตาราง 8 เปรียบเทียบความความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามสถานภาพของวัด โดยรวมและรายด้าน

การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด	สถานภาพของวัด				การทดสอบค่า t	
	วัดพระอาราม หลวง (n=40)		วัดราชภูร์ (n=160)			
	\bar{X}	S^2	\bar{X}	S^2	t	p
1. ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม	4.35	.69	4.36	.75	.06	.94
2. ด้านการรักษาความสะอาด	4.36	.81	4.40	.76	.29	.76
3. ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัมุนไพร	3.81	.77	4.01	.74	1.52	.12
ภาพรวม	4.14	.68	4.23	.70	.77	.43

จากตาราง 8 แสดงว่า เจ้าอาวาสที่มีวัดที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบร่วม ไม่แตกต่างกันทั้ง 3 ด้าน(ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้)

3.4 เพื่อทดสอบสมมติฐาน ข้อที่ 4 ที่ว่า เจ้าอาวส์มีพธราชา 10-30 พธราชา กับพธราชา 31 พธราชา ขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน ดังปรากฏในตาราง 9

ตาราง 9 เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวส์สวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้วัด จำแนกตามพธราชาของเจ้าอาวส์ โดยรวมและรายด้าน

การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้วัด	พธราชาของเจ้าอาวส์				การทดสอบค่า t	
	10 – 30 พธราชา (n=60)		31 พธราชา ขึ้นไป (n=140)			
	\bar{X}	S^2	\bar{X}	S^2	t	p
1. ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม	4.18	.87	4.44	.66	2.30	.02*
2. ด้านการรักษาความสะอาด	4.26	.91	4.45	.69	1.64	.10
3. ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร	3.87	.85	4.02	.70	1.24	.21
ภาพรวม	4.08	.82	4.27	.62	1.81	.07

จากการ 9 แสดงว่า เจ้าอาวส์ที่มีพธราชา 10-30 กับ 31 พธราชา ขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างกัน (ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้) ส่วนด้าน การรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้)

3.5 เพื่อทดสอบสมมติฐาน ข้อที่ 5 ที่ว่า เจ้าอาวาสมีวุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียวกับ มีวุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน ดังปรากฏในตาราง 10

ตาราง 10 เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ สิ่งแวดล้อมภายใต้วัด จำแนกตามวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส โดยรวมและรายด้าน

การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้วัด	วุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส		การทดสอบค่า t			
	วุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียว (n=42)	วุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก (n=158)				
	\bar{X}	S^2	\bar{X}	S^2	t	p
1. ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม	4.31	.89	4.37	.69	.53	.59
2. ด้านการรักษาความสะอาด	4.32	.92	4.41	.72	.72	.47
3. ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัมุนไพร	3.92	.80	3.99	.74	.48	.62
ภาพรวม	4.16	.82	4.23	.65	.62	.53

จากตาราง 10 แสดงว่า เจ้าอาวาสที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียวกับวุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทั้ง 3 ด้าน(ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้)

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสวัดใน

กรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ในการตอบคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา ได้แยกการนำเสนอเป็น 2 ตอน ดังนี้

4.1 ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

4.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในวัด

4.1 ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่มีความถี่สูงสุด 3 ลำดับแรก ในด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม มีความคิดเห็น 153 ความคิดเห็น ในด้านการรักษาความสะอาด มีความคิดเห็น 227 ความคิดเห็น ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร มีความคิดเห็น 138 ความคิดเห็น อธิบายนำเสนอเฉพะ 3 ลำดับแรกของแต่ละด้านดังตาราง 11 ต่อไปนี้

ตาราง 11 ปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ข้อที่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด	ความถี่	ร้อยละ
ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม		
1. ขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการดำเนินการ	61	39.87
2. สิ่งก่อสร้างในวัดสร้างมานานขาดการวางแผนผังทำให้ยากต่อการปรับปรุง	50	32.68
3. ขาดความรู้และความร่วมมือในการรักษาสิ่งแวดล้อม	27	17.65
4. ความคิดเห็นอื่น ๆ	15	9.80
รวมทั้งด้าน	153	100.00
ด้านการรักษาความสะอาด		
1. ผู้อยู่อาศัยและบุคลากรนอกขาดความเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาด	109	48.02
2. ที่ทิ้งขยะไม่เพียงพอ	79	34.80
3. ประชาชนนำสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัขและแมวเป็นต้นมาปล่อยภายในวัด	20	8.81
4. ความคิดเห็นอื่น ๆ	19	8.37
รวมทั้งด้าน	227	100.00
ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร		
1. ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถแนะนำให้ความรู้	65	47.10

ตาราง 11 (ต่อ)

ข้อที่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด	ความถี่	ร้อยละ
2. พื้นที่ของวัดจำกัด	58	42.03
3. ขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการดำเนินการ	8	5.80
4. ความคิดเห็นอื่น ๆ	7	5.07
รวมทั้งด้าน	138	100.00

จากตาราง 11 พบว่า ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด รายด้านทั้ง 3 ด้าน คือ

ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสประสบปัญหา เรื่องขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการดำเนินการมากที่สุด มีความถี่ 61 คิดเป็นร้อยละ 39.87 รองลงมาคือ สิ่งก่อสร้างในวัดสร้างมานานขาดการวางแผนผังทำให้ยากต่อการปรับปรุง มีความถี่ 50 คิดเป็นร้อยละ 32.68

ด้านการรักษาความสะอาด เจ้าอาวาสประสบปัญหา เรื่อง ผู้อยู่อาศัยและบุคคลภายนอกขาดความเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาดมากที่สุด มีความถี่ 109 คิดเป็นร้อยละ 48.02 รองลงมาคือ ที่ทึ้งขยะไม่เพียงพอ มีความถี่ 79 คิดเป็นร้อยละ 34.80

และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร เจ้าอาวาสประสบปัญหารื่อง ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาแนะนำให้ความรู้มากที่สุด มีความถี่ 65 คิดเป็นร้อยละ 47.10 รองลงมา คือ พื้นที่ของวัดจำกัด มีความถี่ 58 คิดเป็นร้อยละ 42.03

4.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ในด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม มีความคิดเห็น 203 ความคิดเห็น ในด้านการรักษาความสะอาด มีความคิดเห็น 244 ความคิดเห็น ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร มีความคิดเห็น 176 ความคิดเห็น ได้นำเสนอในตาราง 12 ดังต่อไปนี้

ตาราง 12 แนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ข้อที่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด	ความถี่	ร้อยละ
ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม		
1. รัฐและประชาชนควรช่วยเหลือด้านงบประมาณและอุปกรณ์	88	43.34
2. ควรมีการวางแผนในการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด	67	33.00
3. ควรมีการฝึกอบรมจัดสัมมนาถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชน	28	13.79
4. ความคิดเห็นอื่น ๆ	20	9.86
รวมทั้งด้าน	203	100.00
ด้านการรักษาความสะอาด		
1. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรให้ความร่วมมือกันในการรักษาความสะอาด	107	43.85
2. หน่วยงานที่รับผิดชอบควรมาจัดเก็บขยะมากขึ้นกว่าเดิม	102	41.80
3. ขอความร่วมมือจากรัฐให้นำสัตว์เลี้ยงไปเลี้ยงในสถานที่เป็นสัดส่วน	19	7.79
4. ความคิดเห็นอื่น ๆ	16	6.56
รวมทั้งด้าน	244	100.00
ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร		
1. ควรจัดผู้เชี่ยวชาญมาอบรมถ่ายทอดความรู้	92	52.28
2. รัฐควรสนับสนุนโดยการให้พันธุ์พืชสมุนไพร	32	18.18
3. ควรหากระถางมาปลูกให้เหมาะสม และใช้พื้นที่เท่าที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด	31	17.61
4. ความคิดเห็นอื่น ๆ	21	11.93
รวมทั้งด้าน	176	100.00

จากตาราง 12 พนวจ แนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดรายด้านทั้ง 3 ด้าน คือ

ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสมีแนวทางการแก้ไข เรื่อง รัฐและประชาชนควรช่วยเหลือด้านงบประมาณและอุปกรณ์มากที่สุด มีความถี่ 88 คิดเป็นร้อยละ 43.34 รองลงมาคือ ความมีการวางแผนในการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความถี่ 67 คิดเป็นร้อยละ 33.00

ด้านการรักษาความสะอาด เจ้าอาวาสมีแนวทางการแก้ไข เรื่อง ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรให้ความร่วมมือกันในการรักษาความสะอาดมากที่สุด มีความถี่ 107 คิดเป็นร้อยละ 43.85 รองลงมา คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบควรมajดเก็บขยะมากขึ้นกว่าเดิม มีความถี่ 102 คิดเป็นร้อยละ 41.80

และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร เจ้าอาวาสมีแนวทางการแก้ไข เรื่อง ควรจัดผู้เชี่ยวชาญมาอบรมถวายความรู้มากที่สุด มีความถี่ 92 คิดเป็นร้อยละ 52.28 รองลงมา คือ รัฐควรสนับสนุนโดยการให้พันธุ์พืชสมุนไพร มีความถี่ 32 คิดเป็นร้อยละ 18.18

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

งานวิจัยเรื่องความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ ศึกษาถ้วนด้วยวิธีแบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่เขียนทะเบียนไว้ในปฏิทินกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ปีพุทธศักราช 2547 จำนวน 200 รูป สาระสำคัญของงานวิจัยมีดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

- เพื่อจัดระดับความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ใน 3 ด้าน คือ
 - ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม
 - ด้านการรักษาความสะอาด
 - ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร
- เพื่อเปรียบเทียบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดใน 3 ด้าน ตามดัวแปรต้น ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พรหษาของเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส
- เพื่อวิเคราะห์ปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ความสำคัญของการวิจัย

- ทำให้ทราบระดับการจัดการของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในวัด ใน 3 ด้านคือ 1) ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม 2) ด้านการรักษาความสะอาด และ 3) ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร
- ทำให้ทราบความแตกต่างของการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดจากการเปรียบเทียบตามดัวแปรต้น 5 ดัวแปรคือ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พรหษาของเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด
- ทำให้ทราบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ผลการวิจัย ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่คณาจารย์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรได้แก่ เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครปี พ.ศ. 2547 จำนวน 433 รูป

1.2 กลุ่มตัวอย่างได้แก่ เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครจำนวน 203 รูป (เก็บข้อมูล ได้จริง 200 รูป)

2. ตัวแปรต้น

ตัวแปรต้น ได้แก่ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระชา ของเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส

3. ตัวแปรตาม

ตัวแปรตาม ได้แก่ การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกเป็น ด้านการปรับปรุง สิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรต้น มีความครอบคลุมตัวแปรต้นที่ศึกษา ได้แก่ ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พระชาของเจ้าอาวาส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ภายในวัด ใน 3 ด้านคือ ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด ด้านการอนุรักษ์ พันธุ์พืชและสมุนไพร เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกดตอบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) ของคะแนน 5 ระดับตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อถามปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ย ว กับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ในด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

วิธีการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร วารสาร บทความ ตำราด่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

2. สร้างแบบสอบถาม โดยกำหนดขอบเขตและเนื้อหาให้ครอบคลุมจุดมุ่งหมายทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

3. เสนอแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ประธานกรรมการและกรรมการควบคุมปริญญาในพนธ์ ตรวจสอบแก้ไขทั้งในด้านเนื้อหา โครงสร้างแบบสอบถามและจำนวนภาษา และไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไข

4. นำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้กับเจ้าอาวาสวัดในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 40 รูป เพื่อนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) สัมประสิทธิ์อัลฟ่า (Alpha Coefficient) ปรากฏ ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมั่น .9333 ด้านการรักษาความสะอาด มีความเชื่อมั่น .9499 ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร มีความเชื่อมั่น .9511 และทั้งฉบับ มีความเชื่อมั่น .9752

5. นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ติดต่อบ้านพิพิธภัณฑ์ เพื่อออกหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลไปยังเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร

2. ส่งหนังสือสำเนาและแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างทางไปรษณีย์ 2 รอบ รอบแรก ได้แบบสอบถามกลับคืนมา 130 ฉบับ รอบที่ 2 ได้เพิ่มเติมอีก 70 ฉบับ รวมเป็น 200 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 98.52

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับ SPSS/PC (Statistical Package for the Social Sciences) ดังนี้

1. แจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรต้น
2. คำนวณค่าคะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อจัดเป็นระดับ

ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 2.33 หมายถึง ระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 2.34 – 3.67 หมายถึง ระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 3.68 – 5.00 หมายถึง ระดับมาก

3. เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสโดยจำแนกตามตัวแปรต้น ใช้สถิติที่ แบบกลุ่ม ด้วยที่เป็นเอกเทศกัน (t-test) ตามสมมติฐานการวิจัยที่ดังไว้

4. สรุปค่าตอบจากแบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา แล้วแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพกลุ่มด้วยตัวอย่างตามตัวแปรต้น ปรากฏผลดังนี้

1.1 ด้านที่ดังของวัด พบร่วมกันว่า กรุงเทพมหานครชั้นนอกมีจำนวนมากที่สุด ซึ่งมีจำนวน 125 รูป คิดเป็นร้อยละ 62.5 รองลงมากรุงเทพมหานครชั้นใน ซึ่งมีจำนวน 75 รูป คิดเป็นร้อยละ 37.5

1.2 ด้านการมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน พบร่วมกันว่า มีโรงเรียนอยู่ในวัด มีจำนวน 129 วัด คิดเป็นร้อยละ 64.5 ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด มีจำนวน 71 วัด คิดเป็นร้อยละ 35.5

1.3 ด้านสถานภาพของวัด พบร่วมกันว่า วัดราชภารกษา มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 160 วัด คิดเป็นร้อยละ 80.0 วัดพระอารามหลวง มีจำนวน 40 วัด คิดเป็นร้อยละ 20.0

1.4 ด้านพระราชบรมราชโองการเจ้าอาวาส พบร่วมกันว่า เจ้าอาวาสมีพระราชนิเวศน์ไปมีจำนวน 140 รูป คิดเป็นร้อยละ 70.0 มีพระราชนิเวศน์ 10 - 30 พระราชนิเวศน์ มีจำนวน 60 รูป คิดเป็นร้อยละ 30.0

1.5 ด้านวุฒิการศึกษาของเจ้าอาวาส พบร่วมกันว่า มีวุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก มีจำนวน 158 รูป คิดเป็นร้อยละ 79.0 มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียว มีจำนวน 42 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.0

2. ระดับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ทั้ง 3 ด้าน ปรากฏผลดังนี้

การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.22$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบร่วมกันว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านการรักษาความสะอาด ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมา

คือ ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 4.36$) และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ($\bar{X} = 3.97$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านปรับปรุงสิ่งแวดล้อมภายในวัด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ใช้เดาปลอดมลพิษในการปานกิจศพ ($\bar{X} = 4.58$) รองลงมาคือข้อ ปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้ส่งบ่ร่มเย็นโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ($\bar{X} = 4.51$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อจัดทำสวนหยомหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจภายในวัดอย่างเป็นระบบ ($\bar{X} = 4.15$)

ด้านการรักษาความสะอาด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ รักษาความสะอาดของวัดเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ($\bar{X} = 4.62$) รองลงมาคือข้อ กำจัดขยะมูลฝอยภายในวัด ($\bar{X} = 4.55$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นภายในวัดร่วมกับประชาชนหน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน ($\bar{X} = 4.24$)

ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ข้อที่มีค่าเฉลี่ยความเห็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพรในระดับมาก มี 18 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1-7 และข้อที่ 9-16 และ 18-20 ในระดับปานกลาง มี 2 ข้อ ได้แก่ ข้อ 8 และ 17 โดยข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ บำรุงรักษาด้านไม้ภายในวัดให้อยู่ในสภาพสวยงาม ($\bar{X} = 4.46$) รองลงมาคือข้อ จัดหาด้นไม้ม้าปูลูกให้สวยงามภายในวัด ($\bar{X} = 4.41$)

3. การเบริบเทียบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำแนกตามตัวแปรตัน ที่ตั้งของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัด พរชาของเจ้าอาวาส และภูมิการศึกษาของเจ้าอาวาส สรุปผลได้ดังนี้

3.1 เจ้าอาวาสที่มีที่ตั้งของวัดแตกต่างกัน (กรุงเทพมหานครซึ่นในกับกรุงเทพมหานครซึ่นนอก) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทั้ง 3 ด้าน เช่นกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้)

3.2 เจ้าอาวาสที่มีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียนแตกต่างกัน (มีโรงเรียนอยู่ในวัดกับไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างกัน (ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้) ส่วนด้านการรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้)

3.3 เจ้าอาวาสที่มีสถานภาพของวัดแตกต่างกัน (วัดพระอารามหลวงกับวัดราชภาร) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทั้ง 3 ด้าน(ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้)

3.4 เจ้าอาวาสที่มีพารชาแตกต่างกัน (พารชา 10-30 กับ 31 พารชาขึ้นไป) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่าง

กัน (ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ดังไว้) ส่วนด้าน การรักษาความสะอาด และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร ไม่แตกต่างกัน (ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ดังไว้)

3.5 เจ้าอาวาสที่มีวุฒิการศึกษาแต่ก่อตั้งกัน (วุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียวกับวุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ดังไว้

4. ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด สรุปผลได้ดังนี้

4.1 ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสประสนปัญหา เรื่องขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการดำเนินการมากที่สุด มีความถี่ 61 คิดเป็นร้อยละ 39.87 รองลงมาคือ สิ่งก่อสร้างในวัดสร้างมานานขาดการวางแผนผังทำให้ยากต่อการปรับปรุง มีความถี่ 50 คิดเป็นร้อยละ 32.68

ด้านการรักษาความสะอาด เจ้าอาวาสประสนปัญหา เรื่อง ผู้อยู่อาศัยและบุคคลภายนอกขาดความเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาดมากที่สุด มีความถี่ 109 คิดเป็นร้อยละ 48.02 รองลงมาคือ ที่ทิ้งขยะไม่เพียงพอ มีความถี่ 79 คิดเป็นร้อยละ 34.80

และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร เจ้าอาวาสประสนปัญหารื่อง ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถแนะนำให้ความรู้มากที่สุด มีความถี่ 65 คิดเป็นร้อยละ 47.10 รองลงมา คือ พื้นที่ของวัดจำกัด มีความถี่ 58 คิดเป็นร้อยละ 42.03

4.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาสมีแนวทางการแก้ไข เรื่อง รัฐและประชาชนควรช่วยเหลือด้านงบประมาณและอุปกรณ์มากที่สุด มีความถี่ 88 คิดเป็นร้อยละ 43.34 รองลงมาคือ ความมีการวางแผนในการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความถี่ 67 คิดเป็นร้อยละ 33.00

ด้านการรักษาความสะอาด เจ้าอาวาสมีแนวทางการแก้ไข เรื่อง ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรให้ความร่วมมือกันในการรักษาความสะอาดมากที่สุด มีความถี่ 107 คิดเป็นร้อยละ 43.85 รองลงมา คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบความจัดเก็บขยะมากที่สุดกว่าเดิม มีความถี่ 102 คิดเป็นร้อยละ 41.80

และด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร เจ้าอาวาสมีแนวทางการแก้ไข เรื่อง ควรจัดผู้เชี่ยวชาญมาอบรมถวายความรู้มากที่สุด มีความถี่ 92 คิดเป็นร้อยละ 52.28 รองลงมา คือ รัฐควรสนับสนุนโดยการให้พันธุ์พืชสมุนไพร มีความถี่ 32 คิดเป็นร้อยละ 18.18

อภิปรายผล

จากการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ผลของการวิเคราะห์มีประเด็นที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากเช่นกัน ทั้งนี้เป็น เพราะว่ากิจวัตรของเจ้าอาวาสตลอดจนพระสงฆ์มีภาระเบี่ยงที่ต้องปฏิบัติค่อนข้างชัดเจน โดยยึดหลักพระธรรมวินัยที่สนับสนุนพระสงฆ์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมมากที่สุด คือด้านกตัญญูคุณต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ดันไม้ เพราะนับแต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมาพระพุทธเจ้าได้อาสาดันไม้ในการประสูติ ตรสรุปและปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการรู้คุณดันไม้ที่ให้มงเงา คุ้มแดด คุ้มฝน ในการตรัสรู้ และมีหลักธรรมในด้านความเพียร ความเมตตา ความไม่เบียดเบี้ยนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการรู้จักประมาณในการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นการใช้พื้นที่ในการสร้างกุฎี และการใช้น้ำ ตลอดจนการใช้วัสดุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติอย่างประยุตโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และกฎหมายบ้านเมือง เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งเกื้อหนุนและมีความสัมพันธ์ต่อมนุษย์มากที่สุด เจ้าอาวาสจึงได้มีจิตสำนึกในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยเป็นหลักซึ่งพระวินัยทำให้ภิกษุอยู่ร่วมกับสรรพชีวิตอย่างปลดปล่อยและมีสันติภาพอย่างแท้จริง พุทธศาสนาได้ให้ความคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ได้แก่ชีวิตของสัตว์และพืชทุกชนิด ซึ่งเป็นเพื่อร่วมทุกข์ ร่วมสุขกับมนุษย์ทุกคน ตลอดจนมีมิติมหาธรรมยาตรา(สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 2546 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้มีมติสนับสนุนให้วัดทุกแห่งปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ การรักษาความสะอาดภายในวัด และให้วัดเป็นแหล่งพันธุ์ไม้ใช้สอยเพื่อให้พุทธศาสนาชนทั้งหลายได้มีที่พักผ่อนสงบกาย และยึดเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมสูตรของสมเด็จพระญาณสัมพันธ์ (กรรมการศาสนา. 2529 : 17) ซึ่งตรัสประทานไว้แก่กรรมการศาสนาว่า ควรจัดบริเวณวัดให้มีความร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจและเป็นที่ศึกษาหากความรู้เกี่ยวกับศิลปะ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของชาติ แก่ประชาชนทั่วไป

1.1. ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสเกี่ยวกับการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ใช้เตาปลอกดมลพิษในการเผาปันกิจพ รองลงมาคือข้อ ปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้สิ่งร่มเย็นโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อจัดทำสวนหย่อมหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจภายในวัดอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เป็น เพราะว่าเจ้าอาวาสได้ศึกษาพระธรรมวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ว่าพระภิกษุสงฆ์ควรอยู่ในปฏิรูปเทศาคือประเทศไทยอันสมควรหรือมีความสะอาดสวยงามคือทำที่อยู่อาศัยให้ปลอดภัย เจริญด้วย บูรณชื่อม章程ในสถานที่คงอยู่ในสภาพเดิม เพื่อเก็บรักษาไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ของวัดและท้องถิ่น และการปรับปรุงเมรุโดยการใช้เมรุที่มีเทคโนโลยีในการกำจัดมลพิษ ทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหามลภาวะ ได้แก่ การกระทำดัง

ฯ ที่จะสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นแก่ธรรมชาติแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับเนื่องน้อย บุณยเนตร (2526 : 119) ได้ศึกษาเรื่องหน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กล่าวไว้ว่า เมื่อพิจารณาให้ลະเอียดแล้วจะเห็นว่าค่าสอนในพุทธศาสนา แห่งความคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมไว้ไม่ใช่น้อย “ศีล 5 หรือศีล 8 ซึ่งเป็นหัวใจของการดำเนินชีวิตของชาวพุทธนั้น เป็นข้อพิสูจน์ที่เห็นได้ชัด ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาซึ่งเลึงเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ซึ่งให้เห็นถึงความเป็นสมาชิกของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ในความคิดของพุทธศาสนา การบริโภค ต่าง ๆ มีเพื่อการดำรงชีวิต เพื่อแก้ทุกข์และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตให้พ้นจากองทุกข์ทั้งปวง... การเดินทางสายกลางเป็นวิถีสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวพุทธ ถ้าเราเป็นชาวพุทธที่แท้จริงแล้ว ความสำรวมในการบริโภคย่อมจะต้องเป็นวิถีชีวิตสำคัญของเรา... การที่มนุษย์เบียดเบียน สัตว์และสภาพแวดล้อม ความละโมบ ดั่งหา อยากได้ในสิ่งซึ่งไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ความไม่รู้ เท่าทันในความหลง ราคะ ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำมาซึ่งปัญหาทางสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องมลพิษ จำนวนประชากร หรือการลดน้อยลงของทรัพยากรธรรมชาติ” และสอดคล้องกับบุญดัน หลักก้อง (2532 : 143) ได้ศึกษาพบว่า มีหลักธรรมที่เป็นการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และกล่าวว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้สนับสนุนการดำเนินงานตามแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือหลักสัมปราวิถีกัตกะ ได้แก่ปัญญาสัมปทา สัทธาสัมปทา จักสัมปทา และศีลสัมปทา

1.2. ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ รักษาความสะอาดของวัดเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน รองลงมาคือข้อ กำจัดขยะมูลฝอยภายในวัด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือข้อ ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นภายในวัดร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามาตรฐานที่เป็นองค์กรปกครองสูงสุด ของพระสงฆ์ได้มีนโยบายให้วัดรักษาความสะอาดเรียบร้อยเพื่อให้วัดร่มรื่นอันเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าวัดวิธีหนึ่ง เพื่อให้ผู้ที่มาวัดได้มีพักผ่อนในสถานที่ที่สงบ ร่มรื่น ซึ่งสอดคล้องกับดุสิตา กระวนชิด (2543 : 29-30) ได้กล่าวไว้ว่า ควรถ่ายทอดความรู้ผ่านงานปกครองพระสงฆ์ทุกระดับชั้นจากเจ้าคณะถึงเจ้าอาวาสและพระลูกวัดให้มีความรู้ในการทำวัดให้สะอาดอยู่เสมอ รวมทั้งสถานที่พัก ห้องน้ำ ห้องส้วม ตลอดจนจัดระเบียบบริเวณวัดให้เป็นสัดส่วน เพื่อเป็นด้วยอย่างแก่ประชาชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมคิด เพียงอุดม (2535 : 34) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนได้พบว่า มีพระสงฆ์นักพัฒนาหลายรูปได้ปรับปรุงเปลี่ยนความเชื่อและค่านิยมของชาวบ้านในด้านสังคม และวัฒนธรรม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนแนะนำชาวบ้านว่า การทำความสะอาดบ้านเรือนหรือชุมชน ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลองก็คือการทำบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับมติมหาเถรสมาคมที่เป็นเป้าหมายของการส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องต่างๆ ที่ทุกวัดควรมี (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.2546) ได้แก่มีน้ำสะอาดเพื่ออุปโภคบริโภค ส้วมสะอาด ระบบจัดการขยะมูลฝอยและน้ำทิ้งที่ถูกสุขอนามัย เมรูปลดมลพิษ และการรักษาความสะอาดเรียบร้อยภายในบริเวณวัด

1.3. ความคิดเห็นของเจ้าอว่าสเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยความเห็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพรในระดับมาก มี 18 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1-7 และข้อที่ 9-16 และ 18-20 ในระดับปานกลาง มี 2 ข้อ ได้แก่ ข้อ 8 และ 17 โดยข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ บำรุงรักษาด้านไม้ภายในวัดให้อยู่ในสภาพสวยงาน รองลงมาคือข้อ จัดหาต้นไม้มาปลูกให้สวยงามภายในวัด ทั้งนี้เป็น เพราะว่า เจ้าคณะปกครองสงฆ์ได้มีนโยบายและคำสั่งให้เจ้าอว่าสห่วยกันปลูกป่าและพืชสมุนไพรภายในวัด เพราะว่านับแต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมาพระองค์ต้องปฏิบัติธรรมอยู่ตามป่าเขา ดังนั้นวัดในปัจจุบันจึงยังคงรักษาธรรมเนียมปฏิบัติของพระองค์สืบทอดกันมา ให้ปลูกต้นไม้ ไม่ดอกไม้ประดับ จัดสวนสุขภาพ สวนสมุนไพร สวนหยอมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเป็นอุทิศในการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาจารย์ สุธิญญาโน (2536 : 97) กล่าวว่า วัดในหมู่บ้านทั้งหลาย ควรสร้างวัดให้เป็นอาرام คือสถานที่อันร่มรื่น ภายในบริเวณวัดหากที่ดินว่างเปล่า ก็ควรสร้างสวนป่ากลางวัด หรือสร้างสถานที่พักริมแม่น้ำ หรืออาจจะปลูกต้นไม้กระจาดไปทั่ววัด ช่วยกันดูแลรักษาดันไม้ ช่วยกันปลูกตามความเหมาะสม และสอดคล้องกับสมชาย สุรชาตรี (2530) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า ทั้งพระสงฆ์และประชาชนกลุ่มดัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า พระสงฆ์สามารถแนะนำการใช้สมุนไพรแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่เชื่อถือศรัทธาของประชาชนมาโดยตลอด บทบาทในการส่งเสริม เช่น การแจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้ชาวบ้านนำไปปลูก หรืออาจเป็นผู้นำในการปลูกสวนสมุนไพร และมีข้อเสนอว่าควรมีการเผยแพร่ความรู้ทางสาธารณสุขและการใช้สมุนไพรแก่พระสงฆ์ เห็นควรใช้สถานที่วัดเป็นสหกรณ์ฯหรือคลังสมุนไพรประจำบ้าน เป็นที่อบรมเผยแพร่เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร และผลิตบุคลากรทางแพทย์แผนโบราณ

2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอว่าสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้วัด จำแนกตาม ที่ดังของวัด การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน สถานภาพของวัดพระราชของเจ้าอว่าส และวุฒิการศึกษาของเจ้าอว่าส สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 เจ้าอว่าสที่มีที่ดังของวัดแตกต่างกัน (กรุงเทพมหานครชั้นในกับในกรุงเทพมหานครชั้นนอก) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เป็น เพราะว่า วัดในกรุงเทพมีความเจริญไม่แตกต่างกัน พระสงฆ์มีธรรมวินัยเป็นข้อวัตรปฏิบัติเหมือนกัน ดังนั้นสภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพชั้นใน และชั้นนอกจึงไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ รุ่ง แก้วแดง (2543 : 4-6) กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของศาสนาคือ คำสอนทางศาสนา การปฏิบัติตามหลักศาสนา หรือศาสนาศึกษา มีวัดถูกประสงค์หลายประการ เช่น พัฒนามนุษย์ให้มีจริยธรรมสิ่งแวดล้อมและปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงต้องนำจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในทุกด้านมาบูรณาการในทุกกิจกรรมโดยยึดหลักทางสายกลางในการใช้สอย การกดัญญาภูตเวทรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2.2 เจ้าอาวาสที่มีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียนแต่ต่างกัน (มีโรงเรียนอยู่ในวัดกับไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่แตกต่างเฉพาะด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม โดยวัดที่มีโรงเรียนอยู่ในวัดมีค่าเฉลี่ยมากกว่าวัดที่ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด ทั้งนี้เป็น เพราะว่า เนื่องจากโรงเรียนอยู่ในวัดทำให้มีความสัมพันธ์กันโดยมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับโรงเรียน เช่น วัดได้ส่งครูพระสอนศิลธรรมเข้าไปสอนในโรงเรียน อีกทั้งเจ้าอาวาสมีอำนาจทั้งหมดในการดูแลวัดทุกประการ การปรับปรุงและอนุรักษ์ภายในวัด จึงทำให้การพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้รับการเอาใจใส่อย่างดี ดังนั้นวัดที่มีโรงเรียนจึงมีการพัฒนาดีกว่าวัดที่ไม่มีโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับจักรพันธุ์ ปัญญาสุวรรณ (2545 : 281-87) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ พระสงฆ์บางรูปได้บริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งในวัดและสาธารณะประโยชน์โดยการสร้างโรงเรียน บูรณะอาคารเรียน ให้ทุนแก่นักเรียนนักศึกษา เช่น หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ แห่งวัดบ้านไร่ จังหวัดนครราชสีมาเป็นต้น

2.3 เจ้าอาวาสที่มีสถานภาพของวัดต่างกัน (วัดพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เป็น เพราะเจ้าอาวาส วัดพระอารามหลวงซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ในได้มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สวยงามและวัดราษฎร์มีโดยทั่วไปในทุกเขตของกรุงเทพมหานคร ได้มีผู้มีจิตศรัทธาสนับสนุนบริจาคปัจจัยในการบูรณณะวัดเท่าที่สามารถทำได้ให้มีความสวยงามไม่แตกต่างจากพระอารามหลวงมากนัก ดังนั้นเจ้าอาวาสทั้งพระอารามหลวงและวัดราษฎร์จึงมีบทบาทในการพัฒนาวัดและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในวัดเหมือนกัน มีทัศนคติต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวัลักษณ์ ข่านิล (2519) ซึ่งพบว่า พระสงฆ์มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ โบสถ์วิหาร พระเจดีย์ เป็นต้นให้สวยงาม

2.4 เจ้าอาวาสที่มีพระราชแต่ต่างกัน (พระรา 10-30 กับ 31 พระชานีนไป) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่แตกต่างเฉพาะในด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม โดยเจ้าอาวาสที่มีพระราช 31 พระชานีนไปมีค่าเฉลี่ยมากกว่าเจ้าอาวาสที่มีพระราช 10-30 พระรา เป็นเพราะพระสงฆ์นับถือกันตามอาชูโสี นัญญัดีในพระวินัยและประชานท์ทั่วไปก็เป็นเช่นกัน ดังนั้นในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัดที่มีเจ้าอาวาสมีอาชูโสีมากจึงได้รับความเด彰จากทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปทำให้ได้รับความร่วมมือในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ทำให้การพัฒนาสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับเสาลักษณ์ ข่านิล (2519) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในหมู่บ้านวังไผ่ และหมู่บ้านอู่ตะเภา จังหวัดเชียงนาท พบร้า พระสงฆ์ที่บวชในชุมชนเป็นเวลานาน มักจะเป็นนักพัฒนาวัดและหมู่บ้าน เป็นผู้ให้คำแนะนำ ปรึกษาแก่ชาวบ้าน ทั้งในปัญหาชีวิตครอบครัว เศรษฐกิจ และการติดต่อกับทางราชการเป็นอย่างดี พระสงฆ์ที่ทำงานอย่างจริงจังและทำงานร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาวัดและหมู่บ้านย่อมจะได้รับความเด彰อย่างมากจากประชาชน พระ

ลงมีเป็นผู้นำห้องถิน เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพนับถือ ในส่วนที่พระสงฆ์มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน ในด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎรให้มีรายได้เพิ่มขึ้น การส่งเสริมสร้างสาธารณสมบัติ การส่งเสริมการอนามัยและสุขาภิบาล การส่งเสริมการศึกษา และสันทนาการ การส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของห้องถิน และการส่งเสริมการปักครองห้องถิน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุโข อุบลกิจพิย (2532 : 107) ที่พบว่า สถาบันศาสนามีบทบาทต่อการพัฒนาโดยพระภิกษุสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เช่น พัฒนาสถานที่ภายในวัด และชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง

2.5.เจ้าอาวาสที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน (วุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียวกับวุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ดังไว้ ทั้งนี้เป็นเพราะเจ้าอาวาส พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางการศึกษาอบรม วุฒิทางธรรม บางรูปศึกษาสายสามัญ(ทางโลก)มาเป็นอย่างดี จนเป็นที่เคารพรักษา ของพระสงฆ์ด้วยกันและประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิกชน จึงได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการสิ่งแวดล้อม ดังนั้นพระสงฆ์ผู้ที่จะดำเนินการเจ้าอาวาสจึงเป็นผู้ฝ่าฝืนการศึกษาอบรม วุฒิทางธรรม บางรูปศึกษาสายสามัญ(ทางโลก)มาเป็นอย่างดี จนเป็นที่เคารพรักษา ของพระสงฆ์ด้วยกันและประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิกชน จึงได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเจ้าอาวาสทุกวัดจึงเป็นผู้มีวุฒิทางการศึกษาใกล้เคียงกัน มีความรู้ความสามารถในการปักครองวัดเหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาณรงค์ จิตดีโภโถ (2532 : 24 --25) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น มีวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนาของกล่าวคือ วัดเป็นที่สำนักอาศัย ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรมวินัย เยาวชนได้อาศัยวัดเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนและบางคนได้บรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร เป็นศาสนายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา

3. ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

3.1 ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่เป็นประเด็นหลักได้แก่

เจ้าอาวาสประสบปัญหา เรื่องขาดงบประมาณและอุปกรณ์ในการดำเนินการ ซึ่งก่อสร้างในวัดสร้างมานานขาดการวางแผนผังทำให้ยากต่อการปรับปรุง ผู้อยู่อาศัยและบุคคลภายนอกขาดความเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาด ที่ทิ้งขยะไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาแนะนำให้ความรู้ พื้นที่ของวัดจำกัด เป็นพระว่าเจ้าอาสาขาดองค์ประกอบที่มีความพร้อม เช่น มีบุคลากร อุปกรณ์ งบประมาณ อาคารสถานที่ เพื่อให้เกิดผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่ดี ตามหลักไดร์สิกขา คือ ศีล สมาริ ปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (กรมการศาสนา. 2541 : 74) ที่กล่าวว่า ใน การพัฒนาคุณภาพการศึกษานั้นจะเป็นจะต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นหลายประการ ทั้งด้านบุคลากร วัสดุ ครุภัณฑ์ อาคารสถานที่และงบประมาณ จึงจะสามารถนำไปสู่การบริหารการศึกษาได้ การจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องสอดคล้องกับหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่ มนัส ภาควุฒิ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูป มีกระบวนการ “แบบธรรมชาติปั้นได้” กล่าวคือ เป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นในลักษณะการปรึกษา

3.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่เป็นประเด็นหลักได้แก่

เจ้าอาวาสมีแนวทางการแก้ไข รัฐและประชาชนควรช่วยเหลือด้านงบประมาณและอุปกรณ์ ความมีการวางแผนในการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรให้ความร่วมมือกันในการรักษาความสะอาด หน่วยงานที่รับผิดชอบความจัดเก็บขยะมากขึ้นกว่าเดิม ควรจัดผู้เชี่ยวชาญมาอบรมถวายความรู้ รัฐควรสนับสนุนโดยการให้พันธุ์พืชสมุนไพร เป็นพระราชนิเวศน์สามารถจัดห้องคปรากอนที่มีความพร้อมเท่าที่จะจัดหาได้ เช่น มีบุคลากร อุปกรณ์ งบประมาณ อาคารสถานที่เท่าที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี และเป็นผู้บริหารภายในวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นผู้ปกครอง บังคับ บัญชา กำกับดูแล และนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความสมัครสมานสามัคคี ปrong ดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองถาวرمั่นคง เป็นศูนย์กลางชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ นิพนธ์ กि�นาวงศ์ (2526 : 3) ให้กรรณะไว้ว่า การบริหาร คือ การร่วมมือกันทำงานของบุคคลดังแต่สองคนข้างไป

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรจัดวัดให้เป็นศูนย์กลางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนโดยจัดระบบและบริเวณวัดให้มีความร่มรื่น ให้มีการปลูกต้นไม้ที่ปราศจากในพะพุทธประวัติ และขาดกต่าง ๆ พื้นที่ส่วนหนึ่งจัดให้มีสวนหย่อม สร้างบรรยากาศในสระควรปลูกรากชาติต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศให้ร่มรื่น จะทำให้ชาวบ้านร่วมกันรักษาและนำไปเป็นรูปแบบในการปฏิบัติ

2. พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำชุมชนในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม นอกจากจะทำเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ควรจะต้องเทคโนโลยีสอนประชาชนในโอกาสต่าง ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักทางพระพุทธศาสนารวมถึงการเป็นวิทยาการเผยแพร่ความรู้แก่นักเรียนโดยเฉพาะโรงเรียนที่มีพื้นที่ร่วมกับวัด

3. ควรมีการจัดอบรมพระสงฆ์เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม เพราะพระสงฆ์บางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม

4. สำนักงานพุทธศาสนา ควรสนับสนุนการฝึกอบรมหลักสูตร หรือสัมมนาการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้ทั่วถึงทุกวัดทุกจังหวัดเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อม

5. มหาเถรสมาคม ควรกำหนดบทบาทของเจ้าอาวาสทุกวัดที่สามารถนำมายปฏิบัติได้ให้ปรับปรุงสิ่งแวดล้อม รักษาความสะอาด และอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพรให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของแต่ละพื้นที่ให้เป็นเอกสารในการจัดการสิ่งแวดล้อม และควรประเมินผลและควรเน้นพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่าการสอนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

6. องค์กรหลักทางพระพุทธศาสนา เช่น มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรประสานงานทั้ง พระสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ภาครัฐบาล และเอกชน เพื่อให้ความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดซึ่งมีที่ดังในบริเวณวิกฤต เช่นวัดที่ดังในแหล่งชุมชนแออัด
2. ควรศึกษาเรื่องการฝึกอบรมหลักสูตรของพระในมหาวิทยาลัยสงฆ์เกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่ครูพระสอนศิลธรรมในโรงเรียนเป็นสำคัญ
3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดที่มีการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว (เช่น จังหวัดที่เป็นแหล่งห่องเที่ยว, ประสบภัยพิบัติ)

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. (2547). สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. สืบคันเมื่อ 19 สิงหาคม 2547, จาก

<http://www.aksorn.com/Document/sco.doc>.

การศาสนา, กรม. (2547). **ปฏิทินศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

----- (2541). รายงานประจำปี 2541 ของกรมศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

----- (2531). พระไตรปีกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

----- (2531). อธิบายวินัยบัญญัติสำหรับนักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

----- (2529). กิจกรรมของวัดซึ่งจะเป็นที่เลื่อมใสครรภารของพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน. โรงพิมพ์การศาสนา.

----- (2526). พระราชบัญญัติคณะรัฐมนตรี พ.ศ.2505 กฎกระทรวง กฎหมายการนิติบัญญัติและคำสั่งมหาเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

เกษตร จันทร์แก้ว. (2530). **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กมล ฉายวัฒนะ. (2539) เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร “โครงการเสริมความรู้ด้วยพระสัมมาสัมพันธ์เพื่อพัฒนาสังคมไทย” จัดโดย สำนักเสริมศึกษาและบริหารสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยวงศ์ชាណ ร่วมกับคณะสังฆจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดนครราชสีมา.

จักรพันธุ์ ปัญจะสุวรรณ. (2545). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม . กรุงเทพฯ : ไอ.เอส.พรินติ้ง เข้า.

จิตตินันท์ เดชะคุปต์. (2538). **จิตวิทยานิริการ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยราชวิชิราช.

จุติพร ผลเกิด. (2539). ความคิดเห็นของผู้ประกอบการในการจัดสภาพแวดล้อมบริเวณชายหาด : ศึกษาเฉพาะกรณีหาดคูเตือ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตร์มหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

เจริญ ชัยแก้ว. (2541). แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมศึกษาเบรียบกับทฤษฎีตะวันตกกับพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (วิชาจิริยศาสตร์ศึกษา).

นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ชาดิชา โภสินธิ. (2529). ความคิดเห็นของสมาชิกสภาพแวดล้อมราษฎรในการจัดตั้งสถานศึกษาในเขตพื้นที่ทุ่งกุลาร่องไฟ. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตร์มหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

- ชำเลือง วุฒิจันทร์. (2526). การพิมพ์ภาษาเพื่อความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2544). เทคนิคการใช้สกิดเพื่อการวิจัย พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐสุชา เอี่ยมสมบูรณ์. (2543). ความคิดเห็นของประชาชนต่อการอนุรักษ์ดอนหอยหลอด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ดุสิตา ภราวนะชิต. (2543). บทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ธรรมชาติ (วิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- นางjar นำเบญจพล. (2529). บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณะสุขมูลฐาน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ธรรมชาติ (วิชาศาสนาเปรียบเทียบ). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- นิพนธ์ กินวงศ์. (2526). หลักเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนและการนิเทศการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิชณ์โลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ.
- นิพนธ์ เทียมทิพกร. (2527). ทัศนะของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ต่อพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์. ปริญญาดุษฎีบัตรศึกษาธรรมชาติ (สิ่งแวดล้อมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2542). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ลินคอร์ โปรโมชั่น.
- เนื่องน้อย บุณยเดช. (2526). หน้าที่ทางจริยธรรมของนุชน์ย์ต่อสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ธรรมชาติ (สิ่งแวดล้อมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- มนัส ไชยธีราనุวัฒน์. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน. กรุงเทพฯ : กองแผนงานกรมการศาสนา.
- บุญเชิด ภิญโญนันตพงษ์. (2545). การพัฒนาเครื่องมือสำหรับการประเมินการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญตัน หล้าก้อง. (2532). แนวคิดเรื่อง “การพัฒนาชุมชน” ในพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ธรรมชาติ (ปรัชญา). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- ป.มหาชน์. (2544: 130 -132) สอนเต็กให้รักสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : โอล.เอส.พรีนดิ้ง เฮลต์.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. (2526). ทัศนะต่อการวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย. กรุงเทพฯ : ไอเดียนสโตร์.
- ประเวศ วงศ์. (2540). พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : หม้อชาวบ้าน.

- ประสมสุข พันธุ์ประยูร. (2535). บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย. รายงานการวิจัยสถาบันสังคม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประสาท หลักศิลา. (2529). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ก้าวหน้า.
- พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวนโน). (2534). มนต์พิธีสำหรับกิจกรรมและการสอนพุทธศาสนาในชุมชนทั่วไป. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- พระธรรมปัญญา (ป.อ.ปัญจุดโต). (2541). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- (2537). คนไทยกับป่า. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- พระมหาจารย์ สุทธิญาโน (2536). พุทธศาสนา กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : ธรรมสภा.
- พระมหาโพธิสิต รอดสาร. (2543). บทบาทของพระสังฆาธิการกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษา หนองเลิงทราย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต (วิชาโนบายและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก. ถ่ายเอกสาร.
- พระมหาณรงค์ จิตต์โสกโน. (2532). พระพุทธศาสนา กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปะรยุทธ์ ปัญจุดโต. (2525). ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปะรยูร ธรรมจิตต์โต. (2538). พุทธปรัชญาเทราท. ใน ทรงวิทย์ แก้วศรี (บรรณาธิการ), มหาจุฬาฯ วิชาการ ปรัชญาบูรพทิศ กรุงเทพฯ : บริษัท ออมรินทร์ พรินติ้งกรุ๊ฟ จำกัด.
- พระมหาวิโรจน์ ธรรมพุฒ. (2544). “ศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากร มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- พระมหาสมชาย เจริญกิจ. (2540). “วัดในพระพุทธศาสนาที่เพิ่งประสบความเป็นจริงของลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่เพิ่งประสบกับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (วิชาศาสนาเบรียบเทียบ). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- พระมหาสำนวน ไวยแก้ว. (2544). วินัยของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (วิชาไทยคดีศึกษา).
- มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- พระราชนิพัทธ์ ธรรมมงคล. (2547). การพัฒนา. สืบคันเมื่อ 19 สิงหาคม 2547, จาก <http://www.jarun.org/P9006.htm>.
- พระวิเชียร สีหابูรณ์. (2537). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวีรานุวัตร วัดไร่ซิง อำเภอสามพวน จังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต (วิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

พระส่งเสริม แสงทอง. (2541). แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนา. การศึกษา
ค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (วิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม).
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

พระมหาโสภณ ชยวปลายนา. (2537). การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องการอนุรักษ์น้ำในพระ^๑
พุทธศาสนาและคริสต์ศาสนของผู้นำศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์กับวิทยาลัยแสงธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
ถ่ายเอกสาร.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2538). วิธีการวิจัยทางพุทธศาสนาและสังคมศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงใหม่ล่า
สุด.) กรุงเทพฯ : สำนักทดลองทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ.
พัชนี วรกวน. (2526). อิติวิทยาสังคม ทฤษฎีและการปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช.

เพชร ภูมิอานันท์. (2533). “พุทธศาสนาและเศรษฐกิจ” ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นทาง
เศรษฐกิจของพุทธศาสนิกชน ณ วัดธรรมกายและพุทธสถาน สันดิโอโศก. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

เพ็ญพร เพชรสุขศิริ. (2531). การวัดทัศนคติ. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. อัดสำเนา.

ภัทรพร สิริกาญจน์. (2536). หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำ^๒
เขียน สุวนิโคน ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รีวารณ์ ชินะตะระกุล. (2540). การศึกษากระบวนการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ภาพพิมพ์.

ราตรี ภารา. (2543). ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
กิพิวิสุทธิ์.

รุ่ง แก้วแดง. (2543). บทบาทพระพุทธศาสนา กับการปฏิรูปการศึกษา. เอกสารประกอบการสัมมนา
กลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. อัดสำเนา.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2538). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : สุริวิรยา
สารน์.

ลาวัณย์ จักรานุวัฒน์. (2540). ความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาปริญญาโท ภาคพิเศษ สาขาวิชา
บริหารธุรกิจ (M.B.A.) ตั้งกัดมมหาวิทยาลัยของรัฐในเขตกรุงเทพมหานครต่อการจัดการ
ศึกษาภาคพิเศษ. ปริญญาโนนพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีน-
ครินทร์วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วชิรญาณวโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2538). นาโภวاث. กรุงเทพฯ :
มหามหากรุณาธิคุณวิทยาลัย.

- วันดี ยงชัยศ. (2529). การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดและมัสยิด : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสตราบัณฑิต) (ศาสตราบัณฑิต).
- นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- วิเชียร เกตุสิงห์. (2524). หลักการสร้างและวิเคราะห์เครื่องมือในการวิจัย. กรุงเทพฯ : เรือนอักษร.
- วินัย วีระวัฒนาวนท. (2541). สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน.
- วิรัช วิรัชน์ภิการรณ. (2535). การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ; บทบาทขององค์การในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอลเดียนสโตร์.
- วีระ เกตุหอม. (2539). การศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่ศึกษาในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยสังฆ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- ศรัณยา เพียนเสรี. (2541). ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบองค์กรที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรน้ำ. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- สมพร เทพสิทธา. (2538). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์.
- สมคิด เพ็งอุดม. (2535). การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทرقานะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สีประจำทรงหลักระดับตำบล ในจังหวัดสมุทรสงคราม. ปริญญา niพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยครินทร์-วีโรจน์ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สมชาย สุรชาติร. (2530). บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2546). ระเบียบวาระการประชุมมหาเถรสมาคม. เอกสารประกอบการประชุมมหาเถรสมาคม สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. อัสดำเนา.
- สุกัญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์. (2546). หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์จำกัด.
- สุโข อุบลทิพย์. (2532). บทบาทของสถานบันการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข ที่มีต่อการพัฒนาแบบผสมผสานของหมู่บ้านอพยพ ในโครงการเชื่อมเชี่ยวหลาน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สุชา จันทร์เอม และสุร้างค์ จันทร์เอม. (2540). จิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

- สุนทรารณ์ เดชะพะโลกุล. (2534). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับวิถีทางพัฒนาของไทย. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สุนทรี จันธรรม. (2531). การศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญกับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านโครงการบูรณะโคก ต.พระประโคน อ.เมือง จ.นครปฐม. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง ใหม่ รัตนวรรักษ์ และยุทธ ใจนภัยรติ. (2527). การประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาชุมชนบท. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สาวลักษณ์ ข่านิล. (2519). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่ และหมู่บ้านอู่ตะเภา จังหวัดเชียงนาท. วิทยานิพนธ์แผนกวิชาสังคม กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อํานาจ เจริญศิลป์. (2543). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- อุทัย หริัญโต. (2523). หลักบริหารบุคคล. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ บันทึกวิทยาลัย นาครา โทร. 5731, 5618

ที่ ศธ 0519.12/1/๗๖ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ 2548

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้อำนวยการสำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา

เนื่องด้วย พระมหาสมเด็จ แสนธิจักร นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาการมัชมนศึกษา (การสอนสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด” โดยมี รองศาสตราจารย์ ณัฐพงษ์ เจริญพิทักษ์ และ อาจารย์วิภาวดี จำรูญ ใจน์ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ บันทึกวิทยาลัยขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบประเมินความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจ แบบประเมินให้ พระมหาสมเด็จ แสนธิจักร และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

/ณ<-->

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพ็ญศิริ จีระเดชาภุก)

คณบดีบันทึกวิทยาลัย

ที่ ศธ 0519.12/๑๗๔

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

/๖ กุมภาพันธ์ 2548

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

นักสการ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและวางแผน มหาวิทยาลัยมหากรุณาธิคุณนรี

สั่งที่สั่งมาด้วย แบบประเมิน

เนื่องด้วย พระมหาสมเด็จ แสนธิจักร บิสิตรดับปริญญาโท สาขาวิชาการนักชมนศึกษา (การสอนสั่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสั่งแวดล้อมภาคในวัด” โดยมี รองศาสตราจารย์ พันธุ์พงษ์ เจริญพิทักษ์ และ อาจารย์วิภาวดี จำรูญ ใจน์ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอาราธนาเชิญ พระเทพวิสุทธิโกวิ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและวางแผน เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบประเมินความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสั่งแวดล้อมภาคในวัด

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า ได้โปรดพิจารณาให้ พระเทพวิสุทธิโกวิ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบประเมินให้ พระมหาสมเด็จ แสนธิจักร และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

นักสการด้วยความเคารพ

/๒๔๓๒

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพ็ญศิริ จีระเดชาภุก)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 02-664-1000 ต่อ 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อนิสิต โทรศัพท์ มือถือ 09-5700940

ที่ ศธ 0519.12/ ๑๖๖

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

1 มีนาคม 2548

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เพื่อการวิจัย

นักศึกษา เจ้าอาวาสวัด

สั่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

เนื่องด้วย พระมหาสมสารະนูก แสนธิจกร นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาการนักขยนศึกษา (การสอนสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด” โดยมี รองศาสตราจารย์ พันธุ์พงษ์ เจริญพิทักษ์ และ อาจารย์วิภาวดี จารุณี โกรน์ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยขอความเมตตากรุณาพระคุณเจ้าอาวาส ตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ในระหว่างเดือนมีนาคม 2548

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า ได้โปรดพิจารณาให้ พระมหาสมสารະนูก แสนธิจกร ได้เก็บข้อมูลในการทำปริญญานิพนธ์ และขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

นักศึกษาด้วยความเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพ็ญศิริ จีระเดชาภุก)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อนิสิต โทรศัพท์ มือถือ 09-5700940

ภาคผนวก ช
รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

1. พระเทพวิสุทธิกรี 2. พระมหา ดร.ไพบูลย์ รุจิมิตุโต 3. รศ.ดร.สมสรา วงศ์อุ่นน้อย 4. ดร.สธัญ ภู่คง 5. รศ.ดร.เสรีวัฒน์ สมินทร์ปัญญา	<p>รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและวางแผน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร</p> <p>รองอธิการบดีฝ่ายเผยแพร่และวิเทศสัมพันธ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร</p> <p>สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรุงเทพมหานคร</p> <p>สถาบันวิจัยพุทธิกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรุงเทพมหานคร</p> <p>ภาควิชาภาษาศาสตร์ทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
กรุงเทพมหานคร</p> |
|---|---|

ภาคผนวก ค
การประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย

**แบบประเมินเครื่องมือวัด
เรื่อง**
**ความคิดเห็นของเจ้าของอาชีวสัตว์ในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม
ภายในวัด**

คำชี้แจง แบบสอบถามดูดนี้ นับจัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้ต้องแบบสอบถาม แสดงความคิดเห็นของเจ้าของอาชีวสัตว์ในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ภายใต้เงื่อนไข 3 ตัวนี้ ได้แก่ ต้านการปั่นปั่นรุ่นพื้นฐาน ลดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ด้านการรักษาความสะอาดภายในวัด ด้านการอนุรักษ์พันธุ์ชนและสมุนไพร ในแต่ละ หัวข้อห้ามทำ ผู้ที่เข้ามาในวัดห้ามนำขยะพิษจาระลงบนพื้นที่สาธารณะ ห้ามจอดรถตามวัดโดยไม่ได้ต่อรองตามวัตถุประสงค์ของการจัดป้าย โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง +1 หากดำเนินไปข้อใดไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของ การรัฐ โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง -1 และหากไม่แน่ใจระหว่างหนึ่งหรือไม่ โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง 0

ก. การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

ลำดับที่	ข้อความ	รอบที่ 1					รอบที่ 2					ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ	IOC	IOC
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5				
1.	อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแบบแผนที่ มหาเถรสมาคมกำหนด	+1	+1	+1	0	+1	0.8	+1	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	

ลำดับที่	ชื่อความ	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	
2.	บัดดี้แบบในเว็ปโดยคำนึงถึงหลัก ภูมิศาสตร์	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0
3.	เมืองจะเป็นไปในการก่อสร้างที่เหมาะสม กับส่วนที่ บ้านพัก	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0
4.	ใช้พื้นที่ในการสร้างองค์การสถานที่โดย คำนึงถึงสภาพแวดล้อม	+1	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	+1	1.0
5.	บูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตาม หลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	+1	+1	0	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	+1	1.0
6.	ปรับปรุงซ่อมแซมสถานที่คงสภาพ ให้คงสภาพ ได้และสวยงามอยู่เสมอ	+1	+1	0	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	+1	1.0
7.	พัฒนาสภาพแวดล้อมภายในวัตร่วมกับ องค์กรในท้องถิ่น	+1	+1	0	+1	0.8	+1	+1	+1	+1	+1	+1	1.0
8.	ปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในวัด ให้สูงขึ้นโดยคำนึงถึงสภาพแวด	+1	+1	0	+1	0.8	+1	+1	+1	+1	+1	+1	1.0

ลำดับที่	ปัจจัยความ	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ	IOC	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC		
				รุ่นที่ 1	รุ่นที่ 2	1	2	3	4	5	
9.	จัดทำส่วนหอยหม้อหรือสถานที่พักผ่อน หย่อนใจภายในวัสดุอย่างเป็นระบบ	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0
10.	ใช้เดาปลดต่อมพิษในการฆ่านก็จะพ	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0
11.	จัดทำทางระบายน้ำเสียภายในวัดอย่าง เป็นระบบ	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0
12.	นำน้ำร้อนในพระพุทธศาสนามาปลูก ผึ้งจีริยธรรมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0
13.	แนะนำปรัชญาชนในการรณรงค์เพื่อการ อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม	+1	+1	+1	0	0.8	+1	+1	+1	+1	1.0
14.	สร้างมาตรฐานเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สัตว์น้ำ	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0

ลำดับที่	ชื่อความ	รอบที่ 1					รอบที่ 2							
		ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC		
		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		IOC
15.	พัฒนาพื้นที่ที่มีพรมแดนไม่จำหน่วยมากให้มีความร่วมรุ้นหนามาและการปฏิรูป	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	IOC

2. การรักษาความสะอาดอาคารภายในห้อง

ลำดับที่	ชื่อความ	รอบที่ 1					รอบที่ 2							
		ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC		
		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		IOC
1.	นำบัดหน้าสียก่อนทึงหน้าสียลงสู่ทางระบายหน้า	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	IOC
2.	รักษาความสะอาดแหล่งน้ำภายในห้อง	+1	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	IOC

ลำดับที่	ชื่อความ	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ	IOC	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC
				1	2	3	4	5	
3.	รักษาความสะอาดแหล่งน้ำภายในวัด ร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน	+1 +1 +1	0 0 +1	0 0 0	0.6 0.6 0.6	+1 +1 +1	+1 +1 +1	+1 +1 +1	+1 +1 +1
4.	ป้องกันและกำจัดแมลงพิษที่เกิดขึ้นภายใน วัด	+1 +1	+1 +1	+1 +1	1.0 1.0	+1 +1	+1 +1	+1 +1	+1 +1
5.	ป้องกันและกำจัดแมลงพิษภายในวัดรวม กับประชาชน หน่วยงานราชการ และ องค์กรเอกชน	+1 +1	+1 +1	0 0	0.6 0.6	+1 +1	+1 +1	+1 +1	+1 +1
6.	ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่ เกิดขึ้นภายในวัด	+1 +1	+1 +1	+1 +1	1.0 1.0	+1 +1	+1 +1	+1 +1	+1 +1
7.	ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่ เกิดขึ้นภายในวัดรวมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน	+1 +1	+1 +1	0 0	0.6 0.6	+1 +1	+1 +1	+1 +1	+1 +1
8.	นำรังวังขนาดใหญ่มาตั้งแต่ต้นที่ต่อไป ไม่ได้เสื่อมโทรม	+1 +1	+1 +1	+1 +1	1.0 1.0	+1 +1	+1 +1	+1 +1	+1 +1

ลำดับที่	ชื่อความ	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ	IOC	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	
				1	2	3	4	5		
	ไม่ได้เรียนโรงเรียน									
9.	นำร่องรัฐบาลดุษฎิ์เดลล์กมทต่อไป ไม่ได้เรียนโรงเรียนรัฐบาลประชานชน แห่งยงานราษฎร์ และองค์กรเอกชน	+1	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1
10.	ทำความสะอาดอาคารและสถานที่ต่างๆ ภายในวัดทุกสัปดาห์	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	1.0
11.	สร้างห้องน้ำ ห้องสุขาถูกสุขาลักษณะ	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	1.0
12.	กำจัดหนี้เสียภายในวัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	1.0
13.	กำจัดแมลงพันธุ์สัตว์นำโรคภัย ในวัด (เช่น ปูง หนู)	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	1.0
14.	กำจัดขยะและฝอยภายนอกวัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	1.0

ลำดับที่	ข้อความ	รอบที่ 1					รอบที่ 2				
		ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ				
IOC	1	2	3	4	5	IOC	1	2	3	4	5
15.	รักษារะบบที่ดีเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประเทศชาติ	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0

ค. ดำเนินการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

ลำดับที่	ข้อความ	รอบที่ 1					รอบที่ 2				
		ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ				
IOC	1	2	3	4	5	IOC	1	2	3	4	5
1.	ดำเนินการต้านภัยหมายเหลห์ลัก ธรรมทางพุทธศาสนาประยุกต์รวมกันในการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0

ลำดับที่	ชื่อความ	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	
2.	ให้คนในระบบชนให้ห้อนรักษาต้นไม้	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
3.	นำวิทยาการทางการเกษตรกรรมไทย การอนุรักษ์ต้นไม้ (เช่น การตัดแต่ง รากษาโรคต้นไม้)	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
4.	จัดทำต้นไม้แนวปลูกให้สวยงามภายใน วัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
5.	นำรุ่งรักษ์ต้นไม้ภายในวัดให้อยู่ใน สภาพสวยงาม	+1	+1	+1	0	0.8	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
6.	กำจัดวัชพืชให้กับต้นไม้ที่ปลูกไว้ภายใน วัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
7.	ปลูกไม้ตอกไม้ประดับตามภายนอกวัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
8.	เพาะพันธุ์กล้าไม้ภายในวัด	+1	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	1.0	

ลำดับที่	ชื่อความ	ผลการพัฒนาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	ผลการพัฒนาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC
		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5	
9.	บุคลากรที่มีความร่วมกับประเทศไทย หน่วยงาน ราชการ และองค์กรเอกชน	+1	+1	+1	0	0.8	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
10.	รักษาต้นไม้ร่วมกับประเทศไทย หน่วย งานราชการ และองค์กรเอกชน	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
11.	เพาะพันธุ์พืชสมุนไพรภายในวัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
12.	เพาะพันธุ์พืชสมุนไพรร่วมกับประเทศไทย หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
13.	ปลูกสมุนไพรภายในวัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
14.	นำรากษากาแฟสมุนไพรภายในวัด	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	
15.	เผยแพร่เอกสารเกี่ยวกับความรู้พืช สมุนไพรแก่ประเทศไทย หน่วยงานราชการ และการและองค์กรเอกชน	+1	+1	+1	0	0	0.6	+1	+1	+1	+1	1.0	

ลำดับที่	ข้อความ	รอบที่ 1					รอบที่ 2					
		ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ				
		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
16.	ร่วมมือในการออกแบบและสมนับ ระหว่างพัฒนาและประชานในพื้นที่	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0
17.	จัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ต้นไม้ (เช่น การอบรมต้นไม้)	+1	+1	0	+1	0	0.8	+1	+1	+1	+1	1.0
18.	ร่วมมือในการอบรมอนุรักษ์ต้นไม้ของ ประชาชน (เช่น การบรรยายต้นไม้)	+1	+1	0	+1	0	0.8	+1	+1	+1	+1	1.0
19.	แนะนำวิธีการอนุรักษ์ต้นไม้แบบใหม่ ๆ แก่ประชาชน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0
20.	จัดทำป้ายหรือนิทรรศการเพื่อให้ความ รู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ต้น ไม้ พันธุ์珍惜สมบูรณ์	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	+1	+1	+1	+1	1.0

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 พระเทพวิสุทธิ์, 2.พรมมา ดร.ไพบูลย์ รุจิมิตติ, 3.วส.ดร.สมสรว วงศ์อยู่น้อย, 4. ดร.สมญ ภู่คุณ, 5. รศ.ดร.เสรีวัฒน์ สมนทร์ปัญญา

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร
ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ภายในวัด

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา

กรุณาตอบคำถามให้ครบถ้วน และตอบตามความเป็นจริงหรือตามความรู้สึกที่ เป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่านในฐานะเจ้าอาวาส และแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี คำตอบของท่าน จะเก็บเป็นความลับ ไม่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ของท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็น ประโยชน์โดยส่วนรวมเพื่อการวิจัย และเพื่อปรับปรุงการอนุรักษ์และส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้ดี ยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณอย่างยิ่งในความร่วมมือด้วยดี

(พระมหาสมสารุก แสนธิจักร)

ผู้วิจัย

แบบสอบถาม
ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน ซึ่งตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

1. ที่ตั้งของวัด

- กรุงเทพมหานครชั้นใน
- กรุงเทพมหานครชั้นนอก

2. การมีพื้นที่ร่วมกับโรงเรียน

- มีโรงเรียนอยู่ในวัด
- ไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัด

3. สถานภาพของวัด

- วัดพระอารามหลวง
- วัดราชภูมิ

4. อายุพritchaxของท่าน

- 10 – 30 พritchax
- 31 พritchaxขึ้นไป

5. วุฒิการศึกษาของท่าน

- วุฒิการศึกษาทางธรรมอย่างเดียว
- วุฒิการศึกษาทางธรรมและทางโลก

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
ตอนที่ 2
ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

1) แบบสอบถามตอนที่ 2 นี้มี 3 ด้าน ได้แก่ ก) ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม (15 ข้อ) ข) ด้านการรักษาความสะอาด (15 ข้อ) และ ค) ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร (20 ข้อ)

2) โปรดพิจารณาข้อความแต่ละข้อ ในฐานะเจ้าอาวาสว่า วัดควรปฏิบัติในกรณีนั้นๆ ในระดับใด โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างข้ามมือที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านตามระดับคะแนนดังนี้

5 หมายถึง	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4 หมายถึง	เห็นด้วย
3 หมายถึง	ไม่แน่ใจ
2 หมายถึง	ไม่เห็นด้วย
1 หมายถึง	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

3) คำกริยาที่อยู่หน้าข้อความแต่ละข้อ หมายถึงอาการการปฏิบัติของวัด (ในฐานองค์กร) มิใช้อาการปฏิบัติของเจ้าอาวาส (ในฐานบุคคล)

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ข้อที่	ความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
0	ปลูกพันธุ์ไม้ที่ก่อสร้างในพุทธประวัติภายในวัด	✓
00	รักษาความสะอาดภายในวัด	✓

จากตัวอย่างการตอบข้างต้น

ข้อ 0 หมายความว่า ในฐานะเจ้าอาวาส ท่านไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งที่วัดจะต้องปลูกพันธุ์ไม้ที่ก่อสร้างในพุทธประวัติภายในวัด

ข้อ 00 หมายความว่า ในฐานะเจ้าอาวาส ท่านเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการที่มีการรักษาความสะอาดภายในวัด

ก. ด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

ข้อที่	ความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1	อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแบบแผนที่มีทางการ สมาคมกำหนด.....
2	จัดวางผังในวัดโดยคำนึงถึงหลัก ภูมิสถาปัตย์.....
3	มีกฏระเบียบในการก่อสร้างที่เหมาะสมกับพื้นที่
4	ใช้พื้นที่ในการสร้างอาคารสถานที่โดยคำนึงถึง สภาพแวดล้อม.....
5	บูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตามหลักการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....
6	ปรับปรุงซ่อมแซมเสนาสนะให้คงสภาพใช้งานได้ และสวยงามอยู่เสมอ.....
7	พัฒนาสภาพแวดล้อมภายในวัดร่วมกับองค์กร ในท้องถิ่น.....
8	ปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้สูงขึ้น เย็นโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม.....
9	จัดทำสวนหย่อมหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ภายในวัดอย่างเป็นระบบ.....
10.	ใช้เดาปลอดมลพิษในการมาปนกิจศพ.....
11	จัดทำทางระบายน้ำเสียภายในวัดอย่างเป็น ระบบ.....
12	นำธรรมะในพระพุทธศาสนามาปลูกฝังจริยธรรม ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....
13	แนะนำประชาชนในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม.....
14	สร้างเขตอภัยทานเพื่อเป็นการอนุรักษ์สัตว์น้ำ...
15	พัฒนาพื้นที่ที่มีพรมนไม้จำนวนมากให้มีความ ร่มรื่นเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม.....

ข. ด้านการรักษาความสะอาด

ข้อที่	ความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1	นำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งน้ำเสียลงสู่ทางระบายน้ำ.....
2	รักษาความสะอาดแหล่งน้ำภายในวัด.....
3	รักษาความสะอาดแหล่งน้ำภายในวัดร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน..
4	ป้องกันและกำจัดลพิษที่เกิดขึ้นภายในวัด.....
5	ป้องกันและกำจัดลพิษภายในวัดร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน.....
6	ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นภายในวัด.....
7	ป้องกันและกำจัดความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นภายในวัดร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน.....
8	บำรุงรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่ไม่ให้เสื่อมโทรม.....
9	บำรุงรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่ไม่ให้เสื่อมโทรมร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน.....
10	ทำความสะอาดอารามและสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดทุกสัปดาห์.....
11	สร้างห้องน้ำ ห้องสุขาถูกสุขลักษณะ.....
12	กำจัดน้ำเน่าเสียภายในวัด.....
13	กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์นำโรคภายในวัด (เช่น บุ้ง หนู).....
14	กำจัดขยะมูลฝอยภายในวัด.....
15	รักษาความสะอาดของวัดเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน.....

ค. ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสมุนไพร

ข้อที่	ความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1	นำมادرการด้านกฎหมายและหลักธรรมาทาง พระพุทธศาสนาประยุกต์รวมกันในการอนุรักษ์ พันธุ์พืชและสมุนไพร.....
2	เทศน์แนะนำประชาชนให้อันุรักษ์ดันไม้.....
3	นำวิทยาการทางการเกษตรมาใช้ในการอนุรักษ์ ดันไม้ (เช่น การตกแต่ง รักษาโรคดันไม้).....
4	จัดหาดันไม้มาปลูกให้สวยงามภายในวัด
5	บำรุงรักษาดันไม้ภายในวัดให้อยู่ในสภาพ สวยงาม.....
6	กำจัดวัชพืชให้กับดันไม้ที่ปลูกไว้ภายในวัด.....
7	ปลูกไม้ดอกไม้ประดับภายในวัด.....
8	เพาะพันธุ์ล้าไม้ภายในวัด.....
9	ปลูกดันไม้ร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน.....
10	รักษาดันไม้ร่วมกับประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน.....
11	เพาะพันธุ์พืชสมุนไพรภายในวัด.....
12	เพาะพืชสมุนไพรร่วมกับประชาชนหน่วยงาน ราชการ และองค์กรเอกชน.....
13	ปลูกสมุนไพรภายในวัด.....
14	บำรุงรักษาพืชสมุนไพรภายในวัด.....
15	เผยแพร่เอกสารเกี่ยวกับความรู้พืชสมุนไพรแก่ ประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน
16	ร่วมมือในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรระหว่างพระ สงฆ์และประชาชนในพื้นที่.....
17	จัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ดันไม้ (เช่น การบวชดันไม้).....
18	ร่วมมือในกิจกรรมอนุรักษ์ดันไม้ของประชาชน (เช่น การบวชดันไม้).....
19	แนะนำวิธีการอนุรักษ์ดันไม้แบบใหม่ ๆ แก่ ประชาชน.....

ข้อที่	ความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
20	จัดทำป้ายหรือนิทรรศการเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ต้นไม้ พันธุ์พิเศษมุนไพร.....

ตอนที่ 3

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

คำชี้แจง โปรดเขียนข้อความแสดงความคิดเห็นแยกเป็นปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ลงในที่ว่างที่เว้นไว้ให้ (ถ้าที่ว่างไม่พอ โปรดเขียนต่อด้านหลัง)

- #### 1. ความคิดเห็นด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม

- ## 1.1 ប័ណ្ណហាត់.....

.....

- ## 1.2 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

2. ความคิดเห็นด้านการรักษาความสะอาดภายในวัด

- ## 2.1 ปัจจัย.....

- ## 2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

3. ความคิดเห็นด้านการอนรักษ์พันธุ์พืชและสมนไพร

- ### 3.1 ปัญหา.....

- ### 3.2 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

กราบเรียนขอขอบคุณอย่างสูง ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก จ
ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ด้าน (จำนวนข้อ)	ข้อ	ความแปรปรวน	ความเชื่อมั่น
การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม (15 ข้อ)	1	1.2250	
	2	.13583	
	3	.5122	
	4	.5616	
	5	.5634	
	6	.5327	
	7	.7076	
	8	.4557	
	9	.7795	
	10	1.2557	.9481
	11	.5122	
	12	.5327	
	13	.5890	
	14	.6564	
	15	.7990	
	ผลรวมจาก 15 ข้อ	14.031	
	คะแนนรวม	121.90368	
การรักษาความสะอาด (15 ข้อ)	16	.7076	
	17	.5616	
	18	.7795	
	19	.5025	
	20	.7942	
	21	.5122	
	22	1.0712	.9690
	23	.4076	
	24	.7378	
	25	.5025	
	26	.4385	

ตัวน (จำนวนข้อ)	ข้อ	ความแปรปรวน	ความเชื่อมั่น
	27	.6148	
	28	.9070	
	29	.4044	
	30	.3942	
	ผลรวมจาก 15 ข้อ	8.3256	
	คะแนนรวม	87.15156	
การอนุรักษ์พันธุ์พืช และสมุนไพร (20 ข้อ)	31	.8615	
	32	.7890	
	33	.8204	
	34	.5480	
	35	.5025	
	36	1.5840	
	37	1.6384	
	38	.9994	
	39	1.3686	
	40	.5378	
	41	1.2923	
	42	1.0712	.9618
	43	1.2301	
	44	.9743	
	45	.8615	
	46	1.4256	
	47	.6865	
	48	.8691	
	49	.6917	
	50	.5327	
	ผลรวมจาก 20 ข้อ	14.1792	
	คะแนนรวม	371.89579	

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายสมสะนูก แสนธิจักร
วันเดือนปีเกิด	29 พฤศจิกายน 2517
สถานที่เกิด	อำเภอโคกครีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	154 หมู่ 9 บ้านห้วยยาง ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกครีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2521	นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดป่ากุดหว้า
พ.ศ.2539	บาลีประโยค 4 สำนักเรียนวัดเวพุวน
พ.ศ.2540	สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดเวพุวนวิทยา อำเภอครีวีไล จังหวัดหนองคาย
พ.ศ.2544	ปริญญาศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) ภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาภูราชวิทยาลัย
พ.ศ.2548	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์กรุงเทพมหานคร